

Pilot preventie van Huiselijk Geweld

Respectvol omgaan met elkaar: een cursus voor gezinnen

Colofon

Uitgave: Indigo, Oude Arnhemseweg 260, Utrecht, 030 – 69 99 150,
www.indigodirect.nl

Titel: Pilot preventie van Huiselijk Geweld

Project en tekst: Sietske Dijkstra (Expertise in geweld binnen relaties. Onderzoek, scholing en advies.) in samenwerking met Theo Mathot, het preventieteam en Altrecht Jeugd

Preventieteam Indigo: Hans Attema, Aldert Hoek, Tanja Holtackers en Axelle van Zwol

Altrecht Jeugd: Yvonne Jansen en Femke van Trier

ISBN: 978-90-9021836-6

Bestellen: Indigo, 030 – 69 99 150

Overname met bronvermelding is toegestaan

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Samenvatting	7
Inleiding	9
Kernvragen en opbouw	10
1. Achtergronden, aard en doel van de gezinsinterventie	12
1.1 Doel	12
1.2 Typering gezinsinterventie	12
Drie fasen	
Spelregels	
Training (begeleiding) in plaats van therapie	
Methodes	
Modules	
1.3 Kernconcepten	15
Huiselijk geweld	
Gezin	
Doelgroep	
1.4 Indicaties en contra-indicaties	16
2. Gezinsinterventie: ontwikkeling, voorbereiding en voorwaarden	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Ontwikkeling en toespitsing aanbod	19
Selectieve en geïndiceerde preventie	
Modules	
Vragenlijsten	
2.3 Uitwerking huisbezoek en videointeractiebegeleiding	20
Huisbezoek	
Videointeractiebegeleiding	
Transparant, directief, visueel en onder woorden brengen	
Afstemming in de communicatie in woord en beeld	
Ouders zijn in beslag genomen	
Concrete handreikingen bij aandacht voor behoeften en beleving van kinderen	
Interactieparadigma's	
Competentiegericht ouderschap en leren door visueel stappenplan	
Basiscommunicatieve vaardigheden en geweld	
2.4 Inbedding aanbod en aansluiting doelgroep	24
Aansluiting bij ketenpartners	
Voorlichting	
2.5 Ervaring opdoen met doelgroep en bijstelling aanbod	24
Voorbereiden en organiseren pilot	
Ervaring opdoen met cruciale fase van kennismaking	
2.6 Voorwaarden voor de uitvoering	25

	Deskundigheidsbevordering	
	Deskundigheidsvereisten, beleid en randvoorwaarden	
	Scholing voorafgaand aan de pilot	
	Scholing tijdens en na de pilot	
	Opleiding videointeractie	
2.7	Conclusie: Verbindingen leggen en uitwerken	27
3.	Pilot: werving, selectie en ervaringen met gezinnen	28
3.1	Inleiding	28
3.2	Werkwijze en spelverdeling	28
3.3	Werving	29
3.4	Aanmelding en selectieproces	30
	Afgewezen aanmeldingen	
3.5	Kenmerken doelgroep	31
	Gescheiden moeders die mishandeld zijn	
	Omgangsregeling problematisch	
	De gezinssamenstelling, etnische en sociaal-economische achtergrond	
	Reacties van kinderen en bespreekbaarheid van geweld	
	Hulpverleningservaringen	
3.6	Verloop van begeleidingsproces en leerpunten van de gezinnen	34
	Doelen van gezinnen	
	a. Steviger in de ouderrol staan	
	b. Aansluiten bij kinderen	
	c. Normen aangeven en grenzen stellen	
3.7	Invoegen bij gezinnen thuis	35
3.8	Context: meervoud aan problemen	35
3.9	Aandachtspunten pilot	35
	Doelgroep	
	Problematiek	
	Interventie	
	Beleid en organisatie	
	Ketenpartners	
4.	Deelnemers, uitvoerders en ketenpartners aan het woord	39
4.1	Inleiding	39
4.2	Werkwijze	39
4.3	Algemene waardering van uitvoerders en projectleiding	39
	Cijfer interventie	
	Context pilot	
4.4	Interventie	40
	Kennismaking	
	Methoden: gereedschapskist en trainershandleiding	
	Duur/intensiteit van de cursus	
	Overleg met derden en warme overdracht	
4.5	Voorwaarden	43
	Rol van uitvoerders	
	Scholing	
	Intervisies	

	Voorwaarden bij de interventie	
	Voorwaarden in beleid, tijd en veiligheid	
	Wensen	
4.6	Waardering van de gezinsinterventie: Aangemelde en deelnemende gezinnen	46
	Waardering van de gezinsinterventie	
	Verwachtingen	
	Aanmelding en kennismaking	
	Sterke en zwakke punten van de cursus	
4.7	Waardering van de methode en de begeleiding	47
	Begeleiding	
	Waardering cursus/doelen	
4.8	Terugblik op de resultaten en de cursus	48
	Verbeterpunten: de cliënt centraal, niet de instelling	
	Suggesties	
4.9	Opmerkingen ketenpartners	50
5.	Conclusie en aanbevelingen	52
5.1	Inleiding	52
5.2	Zes conclusies op hoofdlijnen	52
	Voorkant van het probleem	
	Videointeractiebegeleiding verbinden aan ouderrol en risico op geweld	
	Warme overdracht	
	Timing, (be)grenzen en actie	
	Concrete invulling en uitwerking	
	De pilot als zodanig	
5.3	Resultaten	54
5.4	Aanbevelingen	55
	Doelgroep en problematiek	
	Pilot	
	Interventie	
	Methodes	
	Kennismaking	
	Begeleiding	
	Beleid en organisatie	
	Literatuurlijst	57
	Bijlagen 'respectvol omgaan met elkaar'	
1.	Samenstelling begeleidingscommissie	59
2.	Folder en flyer 'Respectvol omgaan met elkaar'	60
3.	Folder Knallende Ruzie Thuis	65
4.	Deskundigheidsvereisten	67
5.	Modulebeschrijving	69
6.	Formulier kennismakingsgesprek	73
7.	Deelnameovereenkomst voor het gezin en disclaimer	76
8.	Evaluatieformulier voor gezinnen	78
9.	Evaluatieformulier voor uitvoerders	81
10.	Uitgebreide lijst met aanbevelingen	84

Voorwoord

Huiselijk geweld en verwaarlozing zijn thema's en problemen die veel in de belangstelling staan. Zo ook binnen GGZ. Deze sector zal en kan meer betekenen als het gaat om deze problematiek. Sinds enkele jaren biedt de afdeling Preventie van Altrecht (sinds 1 januari 2007 Indigo geheten) de cursus Knallende Ruzie Thuis aan, voor kinderen die getuige zijn geweest van ruzies en geweld thuis. Omdat vanuit preventief oogpunt het belangrijk is om het huiselijk geweld als zodanig te voorkómen (primaire preventie) is het goed dat nu de cursus 'Respectvol omgaan met elkaar' is ontwikkeld. Door het voorkomen van geweld kan een enorme preventieve winst worden behaald en kunnen tal van psychische-, verslavings- en maatschappelijke problemen, nu en op een later tijdstip worden voorkomen, zo is uit onderzoek gebleken.

Preventie gaat met deze cursus een nieuwe weg bewandelen. Niet alleen nieuw omdat het een cursus aan huis is en er met video wordt gewerkt maar ook nieuw omdat de situatie waarin wordt gewerkt minder voorspelbaar is en veel inspiratie en daadkracht van de trainers vraagt. Je staat zozegd 'met je poten in de klei'. Uit het verslag blijkt dat er vaak sprake is van een relatie met de psychische- en psychiatrische problematiek van de ouders en met forse opvoedingsproblemen. Daarom is samenwerking binnen Indigo, met het KOPP-project, met de divisie Jeugd en met de specialistische zorg belangrijk. En ook daarbuiten is en wordt er veel samengewerkt met onder andere de eerste lijn, de Jeugdzorg, Centrum Maliebaan en met De Waag. De timing van het moment waarop 'Respectvol omgaan met elkaar' wordt ingezet is erg belangrijk.

De ervaring van de deelnemers is positief, en dat alleen al is een goed resultaat. De deelnemers vinden het prettig dat de trainers thuis komen, dat uit wordt gegaan van positieve communicatie en dat het echt een cursus 'op maat' is.

De cursus 'Respectvol omgaan met elkaar' heeft een goede start gemaakt en is een goed product dat steeds beter in de keten een plek krijgt. Als je 'Respectvol omgaan met elkaar' afkort staat er ROME, en zoals een ieder weet leiden vele wegen naar Rome.

Armand Höppener
Voorzitter Raad van Bestuur van Altrecht

Samenvatting

'Respectvol omgaan met elkaar; een cursus voor gezinnen' richt zich op ouders en kinderen die te maken hebben (gehad) met (dreigend) geweld in de thuissituatie. Dit aanbod is in 2005 ontwikkeld bij Indigo (voorheen Altrecht Preventie) door de programmacoördinator van het programma '0-12 jarigen' Theo Mathot in samenwerking met een aantal preventiemedewerkers¹ en Sietske Dijkstra (expertise in geweld binnen relaties)². Naast de ontwikkeling van de gezinsinterventie zijn er sinds het najaar van 2005 ervaringen opgedaan met een aantal gezinnen. Op grond van deze kleinschalige proef in de praktijk is de aanpak verder uitgewerkt, bijgesteld en verfijnd. Het aanbod is zich gaan concentreren op ouders van kinderen in de leeftijd van 0-8 jaar.

Het hoofddoel van de cursus is zonder geweld met elkaar omgaan door het verbeteren van de basiscommunicatie in het gezin. Daarnaast is een belangrijk doel steun bieden bij het oppakken van het gezinsleven en van de opvoeding na een periode van huiselijk geweld om daarmee herhaling van geweld te voorkomen. Tijdens de pilot zijn twaalf gezinnen aangemeld. Met negen gezinnen zijn kennismakingsgesprekken gevoerd. De gezinsinterventie, die uit maximaal tien huisbezoeken bestaat, is uiteindelijk bij vijf gezinnen gestart; één gezin brak de hulp voortijdig af. Er zijn met zes gezinnen naderhand gesprekken gevoerd over hoe ze de gezinsinterventie, de benadering, de begeleiding, de video-opnames en de huisbezoeken hebben gewaardeerd.

De belangrijkste resultaten van de pilot zijn enerzijds dat dit aanbod goed past in de keten en anderzijds de resultaten die de gezinnen hebben geboekt zoals het doorbreken van een negatieve spiraal thuis, het zich meer kunnen concentreren op het opvoeden van hun kind(eren) en indien nodig hulp vinden voor persoonlijke en/of relatieproblemen.

De belangrijkste conclusies zijn dat het blijvende inspanning vraagt om beginnend of dreigend geweld al zo vroeg mogelijk op het spoor te komen, dat de methode van de huisbezoeken in combinatie met videointeractie zich goed leent voor het verbeteren van de communicatie tussen ouders en kinderen en dat de interventie door de gezinnen positief wordt beoordeeld. Verder is gebleken dat het van groot belang is om gezinnen zorgvuldig en proactief te begeleiden bij verwijzing voor, ten tijde van en na de cursus en daarbij actief samen te werken met ketenpartners. Daarmee is de timing van het aanbod relevant om nauwkeurig vast te stellen wat eerst nodig is en op welk moment de gezinsinterventie passend is. Tot slot heeft de pilot onder andere geleerd dat het onderwerp huiselijk geweld zowel voor uitvoerders als managers betekent dat er een nieuwe en niet altijd makkelijke weg wordt ingeslagen. De belangrijkste aanbevelingen zijn dat er nog meer nadruk kan liggen voor beginnende problemen en het bevorderen van veilige opvoedsituaties,

¹ Bij de ontwikkeling en de uitvoering van de interventie in 2005 waren bij Altrecht preventie en jeugd de volgende personen betrokken: Hans Attema, Aldert Hoek, Tanja Holtackers, Yvonne Jansen (Altrecht jeugd), Femke van Trier (Altrecht jeugd) en Axelle van Zwol.

² Zie voor verdere bedrijfsactiviteiten www.sietske-dijkstra.nl

opvoedvaardigheden, positieve communicatie, en 'gezonde' relaties tussen volwassenen/ouders. Daartoe is er onder andere meer samenwerking nodig met ketenpartners aan de 'voorkant' zoals de thuiszorg, het advies en steunpunten huiselijk geweld, 1stelijns- en welzijnsorganisaties. Ook is het aan te bevelen meer dwarsverbanden tussen de verschillende programma's en cursussen van preventie aan te brengen, met name met het project KOPP.

Inleiding

'Respectvol omgaan met elkaar; een cursus voor gezinnen' richt zich op ouders en kinderen die te maken hebben (gehad) met (dreigend) geweld in de thuissituatie. Dit aanbod is in 2005 ontwikkeld bij Indigo door de programmacoördinator van het programma '0-12 jarigen' Theo Mathot in samenwerking met een aantal preventiemedewerkers³ en zelfstandig ondernemer Sietske Dijkstra (expertise in geweld binnen relaties)⁴. Naast de ontwikkeling van de gezinsinterventie zijn er sinds het najaar van 2005 in een zogenaamde pilot ervaringen opgedaan met een aantal gezinnen. Op grond van deze kleinschalige proef in de praktijk is de aanpak verder uitgewerkt, bijgesteld en verfijnd. Dit proces wordt verder voortgezet in 2006; dit verslag is daarmee een 'state of the art'.

Met het aanbod van de gezinsinterventie bij een risico op geweld of het voorkomen van herhaling van geweld wilde Indigo voortbouwen op de opgedane ervaringen van de cursus Knallende Ruzie Thuis (KRT, gebaseerd op de methodiek 'Let op de Kleintjes' van Transact), gericht op kinderen van 7-12 jaar en hun ouders (in de praktijk meestal moeders) in het omgaan met de effecten van het geweld thuis. Daarnaast bleek er behoefte aan een op maat gesneden gezinsaanpak waarbij zowel de ouders als jongere kinderen bij voorkeur al in een eerder stadium konden deelnemen. Dit sluit aan op het algemene doel van het preventieprogramma dat gericht is op de preventie van gedragsproblemen en psychosociale problematiek bij 0-12 jarigen.

Het aanbod is zich uiteindelijk na beraad gaan concentreren op ouders van kinderen in de leeftijd van 0-8 jaar.

³ Bij de ontwikkeling en de uitvoering van de interventie in 2005 waren bij Indigo en Altrecht jeugd de volgende personen betrokken: Hans Attema, Aldert Hoek, Tanja Holtackers, Yvonne Jansen (Altrecht jeugd), Femke van Trier (Altrecht jeugd) en Axelle van Zwol.

⁴ Zie voor verdere bedrijfsactiviteiten www.sietske-dijkstra.nl

Kernvragen en opbouw

In dit rapport beschrijven we dit aanbod, de doelgroep, de wijze waarop de interventie zich heeft ontwikkeld en de randvoorwaarden die daarbij nodig zijn. Verder komen de ervaringen met de gezinnen aan bod. Er is vervolgens aandacht voor de waardering van de interventie vanuit het perspectief van de deelnemers, de uitvoerders van het aanbod en de verwijzers en/of ketenpartners die daarbij betrokken waren. Aan het eind van dit verslag volgen enkele samenvattende conclusies. Daarnaast trekken we lering uit de opgedane ervaringen in de vorm van een aantal aanbevelingen.

Het uiteindelijke doel is om de gezinsinterventie optimaal in te bedden, de benadering en methodes uit te werken in een trainershandleiding en het aanbod goed af te stemmen met aanbieders van zorg. Daarom is tijdens dit project een begeleidingsgroep van samenwerkende ketenpartners ingesteld die op de hoogte is gehouden van ontwikkeling van het project en die adviezen heeft gegeven bij de voortgang en de werving van gezinnen (zie bijlage 1). Daarnaast is op actieve wijze samenwerking en afstemming gezocht bij de daadwerkelijke aanmelding van gezinnen en in de vorm van overdracht bij de afronding van de interventie. Dit proces in 2005 in gang gezet, verdient ook in 2006 verdere aandacht. Daarmee kan zowel de bekendheid en kracht van de interventie als de waardering voor het aanbod groeien.

Beantwoording van de volgende vier **kernvragen** is de leidraad in dit verslag:

1. Hoe ziet het aanbod en de methodiek eruit? Welke belangrijke bijstellingen zijn er gedurende de ontwikkeling van de interventie en tijdens de pilot gemaakt? In hoeverre was dit conform de aanvankelijk beoogde opzet?
2. Wat zijn de (achtergrond)kenmerken van de bereikte doelgroep? In hoeverre is een preventieve aanpak mogelijk en haalbaar? Op welke wijze heeft werving, selectie en contact plaatsgevonden? Hoe is het verloop van het begeleidingsproces geweest, welke resultaten zijn er te melden en is dit conform de verwachtingen?
3. Wat komt er naar voren uit de evaluatie van de deelnemers over het beoogde veranderingsproces, wat vinden zij van de opzet, werkwijze en begeleiding en in hoeverre sloot dit aan bij hun verwachtingen/wensen? Hoe evalueren de uitvoerders en de samenwerkende ketenpartners de gezinsinterventie?
4. Welke randvoorwaarden zijn van belang bij de ontwikkeling en inbedding van de gezinsinterventie, welke belemmeringen doen zich voor, welke oplossingen zijn gevonden en welke aandachtspunten levert dit (voor de toekomst) op?

Het verslag is als volgt opgebouwd. Na de bespreking van de kernbegrippen en (contra)-indicaties in het derde hoofdstuk over de achtergronden, doel en aard van de gezinsinterventie beschrijven we in het vierde hoofdstuk de ontwikkeling en voorbereiding van het aanbod. We gaan in op de kernprincipes van de gevolgde methodiek in de vorm van huisbezoek, verbetering van de basiscommunicatie en het gebruik van videointeractiebegeleiding (Van Trier, 2004; 2005a; 2005b). Tevens

leggen uit waarom de kennismakings- of intakefase met de gezinnen zo van cruciaal belang is. Ook gaan we daarbij inhoudelijk in op de benodigde randvoorwaarden zoals scholing, intervisie en beleid.

In het vijfde hoofdstuk komen de praktijkervaringen met de gezinnen aan bod. We staan stil bij de werving, aanmelding, selectie en afwegingen, bij kenmerken van de doelgroep en bij de gevolgde werkwijze in relatie tot het vaststellen van doelen in de samenwerkingsovereenkomst. Tevens gaan we in op de leringen die we trokken als het gaat om de timing van de interventie en actieve samenwerking met betrokken instellingen in de vorm van navraag bij hulpverlening, begeleide verwijzing en warme overdracht, het sluiten van een deelnameovereenkomst en het vaststellen van doelen.

In hoofdstuk zes staat de waardering voor de gezinsinterventie centraal. We laten daarbij ouders, uitvoerders en ketenpartners aan het woord.

Het laatste hoofdstuk vat de bevindingen uit het project nogmaals samen in de vorm van vijf hoofdconclusies en uitgesplitste aanbevelingen naar het aanbod, de gevolgde methode, de uitvoering en de (benadering van de) doelgroep.

1. Achtergronden, doel en aard van de gezinsinterventie

In dit hoofdstuk belichten we naast de achtergronden, de kernvragen en de aard van de gezinsinterventie. We gaan kort in op het doel van de gezinsinterventie en bespreken specifieke kenmerken van het preventieve aanbod. Daarna wordt ingegaan op wat we verstaan onder kernconcepten zoals 'huiselijk geweld', 'gezin'.

1.1 Doel

De preventieve gezinsinterventie bij dreigend of na geweld in de thuissituatie maakt gebruik van principes van de basiscommunicatie. Er zijn in totaal zes doelstellingen geformuleerd. Het hoofddoel in het gehele aanbod is zonder geweld met elkaar omgaan middels het verbeteren van de basiscommunicatie in het gezin: aansluiten, benoemen, beurt verdelen, luisteren, feedback geven, leiding nemen, in de waarde laten.

Specifieke (neven)doelen zijn:

1. Zonder geweld - tussen de ouders onderling en of naar het kind(eren) - en respectvol met elkaar in het gezin om kunnen gaan;
2. Bijdragen aan 'goed genoeg ouderschap' en aan bewustwording van ouderschapspatronen;
3. Voorlichting en educatie aan ouders over de effecten van geweld op de relaties in het gezin en bijdragen aan het kweken van begrip voor de effecten van geweld;
4. Bijdragen aan het voorkomen en verminderen van psychische en/of gedragsproblematiek bij kinderen als getuige/slachtoffer van huiselijk geweld;
5. Bijdragen aan een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen;
6. Met dit aanbod onderdeel uitmaken van een ketenaanpak van thuisgeweld. Ketenpartners betrekken bij signalering, verwijzing, samenwerking en afstemming.

Meer specifiek is het doel van deze cursus om zonder geweld met elkaar in het gezin om te gaan en elkaar in ieders waarde te laten om daarmee (herhaling van) geweld te voorkomen. Tevens is een belangrijk doel om steun te bieden bij het oppakken van het gezinsleven, het opvoeden en het verbeteren van de communicatie tussen de gezinsleden om daarmee (toekomstig) geweld te voorkomen. Belangrijk is om daarbij leeftijdsspecifiek en situatiespecifiek te werken. De cursus helpt daarmee om problemen bij kinderen en hun ouders te verminderen en te voorkomen. Belangrijk is om te voorkomen dat kinderen (opnieuw) getuige en slachtoffer zijn van thuisgeweld en om de nadelige effecten daarvan zo mogelijk bespreekbaar te maken en te verminderen. Ook belangrijk is het om de opvoeding van de kinderen te verbeteren en een goede communicatie in het gezin te bevorderen nadat het geweld is gestopt. Het is immers een feit dat geweld schade aanricht bij de opvoeding (gezag, voorbeeld, gezamenlijkheid, bespreekbaarheid) en het omgaan met elkaar.

1.2 Typering gezinsinterventie

Wat zijn de specifieke kenmerken van het ontwikkelde aanbod op vrijwillige basis? Samenvattend beoogt de preventieve gezinsinterventie door middel van maximaal tien huisbezoeken met behulp van videointeractiebegeleiding (tenminste drie

opnames) op maat gesneden ondersteuning en begeleiding te bieden aan gezinnen, ouder(s)/verzorgers en hun kind(eren) bij/na (dreigend) geweld waarin principes van basiscommunicatie geoefend kunnen worden. Voorafgaand aan de cursus is er een telefonisch aanmeldgesprek, een huisbezoek en een gesprek waarin samen een deelnameovereenkomst wordt opgesteld en ondertekend. We beschrijven hier beknopt enkele specifieke kenmerken:

Drie fasen

In de fase van *aanmelding* wordt telefonisch nagegaan of de gezinsinterventie passend is voor het aangemelde gezin in kwestie. Wanneer er sprake is van contra-indicaties (zie verderop in dit hoofdstuk) wordt er een advies gegeven over passende hulp en desgewenst in overleg met de ouder(s) een begeleide verwijzing gedaan. Wanneer eventuele contra-indicaties nog niet duidelijk zijn en/of het gezin geschikt lijkt voor deelname wordt een afspraak gemaakt voor een kennismakingsgesprek. Op grond van afwegingen in het kennismakingsverslag wordt in overleg met collega's besloten om al dan niet met het gezin te werken. Bij twijfel wordt oranje licht gegeven. De kennismaking wordt afgesloten door in overleg opgestelde concrete veranderingsdoelen; deze worden op schrift gesteld en bekrachtigd in het gezamenlijk ondertekenen van de samenwerkingsovereenkomst.

In de daaropvolgende tweede fase van *uitvoering* worden afspraken gemaakt voor huisbezoeken en gewerkt aan de doelen door middel van gerichte oefeningen en feedback. Daarnaast wordt er feedback gegeven op gecompileerde video-opnames waarbij leerpunten als onderschrift worden gemaakt (Van Trier, 2005).

Aan het eind van de cursus respectvol omgaan met elkaar wordt door de begeleider(s) een afsluitend gesprek gehouden en adviezen gegeven over verdere hulp en/of ondersteuning. In deze derde, *afruddende* fase kan een actieve overdracht van belang zijn. Desgewenst en in overleg met de ouder(s) kan er contact worden gezocht met een andere (hulpverlenende) instelling. Ook wordt er een kort afsluitend verslag gemaakt van de interventie. Daarnaast wordt de cursus door een niet bij de uitvoering betrokken programmamedewerker geëvalueerd aan de hand van een aandachtspuntenlijst.

Spelregels

Er zijn ook spelregels aan de cursus verbonden. De deelnemers worden op de hoogte gebracht van het feit dat het aanbod de status heeft van een proefproject en dat in een evaluatie nog wordt nagegaan of de deelnemende gezinnen daadwerkelijk baat hebben bij dit aanbod. In de deelnemersovereenkomst (zie bijlage 8) worden afspraken gemaakt over leerdoelen en – indien nodig- over veiligheidsplanning (zonder veiligheid voor alle betrokkenen heeft de cursus geen zin en zal ook niet kunnen starten). Tevens worden dan een paar vragenlijsten voorgelegd over opvoeding en middelengebruik. Deze vragenlijsten worden vertrouwelijk behandeld. In de samenwerkingsovereenkomst staan tevens in de vorm van een zogenaamde disclaimer de spelregels vermeld in de vorm van rechten, plichten en verantwoordelijkheden.

Voor deze cursus gelden de privacyregels zoals die binnen de gezondheidszorg gebruikelijk zijn. Er wordt met grote zorgvuldigheid omgegaan met de informatie die verkregen is tijdens de huisbezoeken, de video-opnames, de telefoongesprekken en de evaluatie.

Vermoedens van kindermishandeling bespreken we met de deelnemers; bij ernstige vermoedens nemen we (ook zonder toestemming van ouders) contact op met het Advies- en Meldpunt kindermishandeling (AMK).

Training (begeleiding) in plaats van therapie

De uitvoerders van de gezinsinterventie bij Indigo zijn preventiewerkers en beschikken niet over een BIG registratie; daarnaast zijn twee medewerkers jeugd betrokken met specifieke expertise ten aanzien van huiselijk geweld en ten aanzien van de videointeractiemethode. De gezinsinterventie wordt nadrukkelijk aangeboden als een cursus met een ondersteunend en begeleidend karakter en niet als een behandeling of een therapie. Er wordt geen dossier bijgehouden; wel worden persoonsgebonden gegevens vastgelegd in het kader van kennismaking, vragenlijsten, doelen en evaluatie. Informatie en educatie staan centraal in het beleid van de afdeling preventie. Kenmerkend verder van deze preventieve benaderingswijze is dat de begeleiders zich veel meer opstellen als trainers en coaches in plaats van hulpverleners. Het aanbod kent dus zijn grenzen en deelname is een eigen keuze. Het preventieve en doelgerichte aanbod dat maximaal uit 10 huisbezoeken bestaat, beslaat een korte tijdspanne. Daarnaast verduidelijkt dit de grenzen van de gezinsinterventie en worden ongewenste aanspraken en/of verwachtingen tegengegaan. De specifieke aard en de grenzen zijn ook opgenomen in de disclaimer van de deelnameovereenkomst (zie bijlage).

Methodes

Het *huisbezoek* wordt als methode ingezet om daarmee zo goed mogelijk aan te sluiten bij de behoeften en het dagelijkse leven van de gezinnen.

Toepassing van de methode van *videointeractiebegeleiding* maakt in overleg met ouders en kinderen korte video-opnames van specifieke situaties (eten aan tafel, samen spelletje doen, naar bed brengen) waarbij vooral wordt gelet op de aard en intensiteit van de interactie. Aansluiting bij wat er gebeurt is cruciaal. Vervolgens worden deze opnames gecompileerd en van specifieke leerpunten voorzien. Van belang is om feedback vooral op een positieve en directe wijze te geven en daarmee het zelfvertrouwen van de ouder te versterken. Dit sluit aan op empowerment ofwel het vergroten van positieve ervaringen en *competentie*.

Psycho-educatie over de effecten van geweld, de ontwikkeling van kinderen en/of de omgang met kinderen en elkaar kan worden ingezet, evenals *oefeningen op maat* (woedethermometer; emotiedobbelsteen; het uiten van gevoelens in een gezicht of een 'weerbericht') Verder is er veel aandacht voor de beoefening en versterking van de al eerder genoemde principes van een goede basiscommunicatie (aansluiten, beurt verdelen, concrete feedback geven, positieve aandacht).

Huisbezoek zou drempelverlagend kunnen werken en aan kunnen sluiten bij de behoeften van gezinnen. Met de keuze van de methodes is rekening gehouden met het aanspreken van een brede doelgroep, ook van gezinnen met een lage SES, allochtone gezinnen en éénoudergezinnen.

Modules

Er is achtergrondmateriaal verzameld rond zes verschillende modules: deze bevatten literatuur en tips over hieronder genoemde thema's, vaardigheden voor de basiscommunicatie en oefeningen voor ouders en kinderen die op maat kunnen

worden ingezet. Op maat betekent dat de oefeningen aansluiten bij de leerpunten van ouders en situatiespecifiek zijn, wanneer ouders ondersteuning wensen bij de verbetering van specifieke situaties zoals gezamenlijk eten, naar bed gaan, na schooltijd. Op maat betekent ook dat de oefeningen en basiscommunicatie leeftijdsspecifiek zijn en aansluiten bij de ontwikkeling en mogelijkheden van kinderen.

Het achtergrondmateriaal van de modules dient nog verder ontwikkeld te worden om een toekomstige trainershandleiding te kunnen bieden. De zes volgende thema's zijn vastgesteld:

1. *Meer plezier thuis* gericht op basiscommunicatie en opvoedingsvaardigheden: positieve aandacht, gezamenlijke activiteiten, geborgenheid, benoemen, stellen van en omgaan met grenzen, beurt verdelen in interactie, leiding nemen.
2. *Gevoelens en gedachten de baas*: omgaan met ruzie en conflicten, op tijd erbij, negatieve en helpende gedachten, overdragen van gevoelens in het contact, uitingen van angst en van boosheid.
3. *Afspraken rond veiligheid* zoals veiligheidsplanning voor kinderen, moeders, verantwoordelijkheid geweldplegers, uitleg time-out procedure, veiligheid en ex-partners (Van Harten, 2004).
4. *Ouderschap*: besef van verantwoordelijkheid en zelfvertrouwen, (stereotype) rollen van moeders en vaders, negatieve interpretaties van ouderschap, betrouwbaarheid, respect, warmte, vaardigheden van ouders, vroegere ervaringen met hun ouders in het gezin van herkomst.
5. *Relaties en steun*: ouders als partners, partners als ouders, ouders en kinderen, intergenerationele patronen, sociale isolement, steun in de familie, steun in de omgeving, vriendschappen van kinderen.
6. *Stof voor uitvoerders/begeleiders om hun deskundigheid te vergroten*: deskundigheidsvereisten, richtlijnen over veiligheid en ruggespraak, gesprekken voeren met kinderen, vijf basisvaardigheden van ouders, een definitie van ouderschap en vier buffermechanismen die de kwaliteit van ouderschap beïnvloeden (Van der Pas, 2005) en de context van het vak werken met deze doelgroep zoals het inschatten van veiligheid en risico's, grenzen aangeven en pro-actief zijn.

1.3 Kernconcepten

Tijdens de ontwikkeling en toespitsing van het aanbod hebben we om het aanbod in te kaderen enkele kernbegrippen nader omschreven. Achtereenvolgens gaan we in op de omschrijvingen van huiselijk geweld, gezin en de (beoogde) doelgroep.

Huiselijk geweld

We richten ons met het aanbod op het voorkomen van (herhaling van) *huiselijk geweld* of *thuisgeweld*. Daarmee bedoelen we zowel kindermishandeling als partnergeweld. Bij mishandeling concentreren we ons op fysieke en psychische mishandeling en verwaarlozing en niet op seksueel misbruik, dat vraagt in onze ogen om een specifieke benadering. Verder is de ernst (duur, frequentie, ernst handelingen, consequenties) van de mishandeling van belang bij de inschatting of deelname geschikt is.

Gezin

Met 'gezin' bedoelen we alle personen die de ouder(s) en/of verzorger(s) die één of meer kinderen verzorgt opnoemen als gezins/familieleden die op het moment van aanmelding belangrijk zijn. Het kan dus ook gaan om een huisvriend, een nieuwe partnerrelatie, een ex-partner of een oma. Het kan ook zo zijn dat de ex-partner juist niet meer tot het gezin wordt gerekend. In dat geval wordt gewerkt met een éénoudergezin.

Doelgroep

We richten ons op de doelgroep van gezinnen bij/na dreigend geweld in de thuissituatie en dan vooral op de interactie van de groep ouders met kinderen in de leeftijd van 0-8 jaar. Met het aanbod faciliteren we vooral ouders in het verstevigen van hun interactie met hun kind(eren). Met de keuze van de soms drempelverlagende methode van het huisbezoek hopen we aan te sluiten bij allochtone gezinnen, eenoudergezinnen en gezinnen met een lage SES. Gezien het preventieve en begeleidende karakter van de gezinsinterventie is het belangrijk om het aanbod te richten op een specifieke subdoelgroep. De zwaarte en ernst van het geweld, meervoudige problemen in het gezin en het acute (crisis)karakter zijn redenen om de interventie niet uit te voeren (zie verder (contra)indicaties). Ook is het van belang dat ouder(s) en indirect ook kinderen in staat zijn om te leren van de oefeningen en tips. Wanneer ouders te zeer in beslag worden genomen door andere problemen en moeite hebben om in het hier en nu zijn, kunnen zij onvoldoende profiteren van de cursus. Wel is het mogelijk om deel te nemen aan de cursus wanneer ouders en/of kinderen daarnaast behandeling krijgen of hebben gekregen voor bepaalde problematiek (verslaving, psychische hulp, persoonlijkheidsproblematiek, verwerkingsproblemen vroeger geweld). Daarnaast kunnen kinderen in de leeftijd van 7 tot 12 jaar voorafgaand aan of desgewenst na de gezinsinterventie worden aangemeld voor het preventieve groepsaanbod 'knallende ruzie thuis' waarin geweld voor kinderen bespreekbaar en wordt. De betreffende ouders kunnen deelnemen aan de oudergroep die parallel loopt aan de kindergroep.

1.4 Indicaties en contra-indicaties

In overleg en met regelmatige bijstelling zijn de volgende indicaties en contra-indicaties vastgesteld.

Geweldservaringen

- Er is sprake van een verhoogd risico op of beginnend huiselijk geweld en/of verwaarlozing
- Er heeft geweld plaats gevonden in het huidige gezin
- Er zijn in het verleden meldingen gedaan van huiselijk geweld
- Er zijn jeugdervaringen geweest van één of beide ouders met vroeger geweld thuis

Opvoeding

- Er is sprake van (*forse*) opvoedingsonzekerheid en/of onmacht
- Kinderen zijn getuige/slachtoffer (geweest) van huiselijk geweld
- Het geweld heeft effect (gehad) op de omgang van de gezinsleden met elkaar

Motivatie

- Ouder(s) is(zijn) gemotiveerd om de basiscommunicatie te verbeteren
- Ouder(s) is (zijn) bereid om het huiselijk geweld te stoppen en de nadelige effecten daarvan te verminderen (om te beginnen tijdens deze gezinscursus) zodat veiligheid gegarandeerd is voor alle gezinsleden
- Ouder(s) verlenen toestemming om contact op te nemen met andere betrokken instellingen

Haalbaarheid

- Ouder(s) kunnen in voldoende mate in het hier en nu werken
- Er is hulp aanwezig bij verwerkingsproblemen, verslaving, agressieproblematiek en persoonlijkheidsproblematiek
- Afstemming en actieve samenwerking met ketenpartners
- Het is praktisch haalbaar (o.a. tijdsinvestering, aandacht kunnen opbrengen) om deel te nemen
- De ouder(s) spreken en begrijpen voldoende de Nederlandse taal

Bij contra-indicaties gelden de volgende soorten overwegingen:

Geweldservaringen

- De ernst van de actuele geweldservaringen en/of de effecten daarvan zijn te groot (risico's inschatten); er is dan behandeling geïndiceerd in plaats van training/coaching
- Bij één van de ouders is als gevolg van het actuele geweld sprake van ernstige traumatisering (indicatie voor behandeling in plaats van training en coaching)
- Het geweld is niet gestopt en er is geen behandeling gaande voor agressiebeheersing (veiligheid in het geding)
- De verwerkingsproblemen vragen zoveel aandacht dat er niet of onvoldoende in het 'hier en nu' gewerkt kan worden
- Acute crisissituatie
- Seksueel misbruik van kind(eren) in het gezin
- Acute of recente meldingen

Opvoeding

- Er is sprake van ernstige psychische en/of gedragsproblematiek bij de kinderen die onbehandeld is (post traumatische stress klachten)
- Er is veel strijd tussen de ouders over en om de kinderen die te maken heeft met scheiding en omgangsregeling

Motivatie

- Ouders zijn niet gemotiveerd om mee te doen aan de cursus 'respectvol omgaan met elkaar'
- Ouders zijn onvoldoende gemotiveerd om het geweld te stoppen

Haalbaarheid

- Er is sprake van psychiatrische en/of verslavingsproblematiek bij ouders en/of bij kinderen
- Ouders zijn de Nederlandse taal onvoldoende machtig
- Er is onvoldoende rust, energie of motivatie om aan de cursus deel te nemen

Met deze in de loop van het project aangescherpte indicaties en contra-indicaties zijn de grenzen van de gezinsinterventie duidelijker in beeld gekomen. Het aanbod is gericht op ondersteuning en begeleiding, niet op behandeling van psychische problemen of persoonlijkheidsproblematiek, verslaving of verwerking van geweldservaringen. De cursus biedt geen relatietherapie en heeft geen uitgebreid programma voor agressiebeheersing. Wanneer contra-indicaties naar voren komen tijdens de kennismakingsfase, dan wordt in samenspraak gezocht naar geschikte en zo mogelijk begeleide verwijzing. Ook kan het zijn de voor (een van de) ouder(s) een hulpverleningsaanbod wordt gedaan en parallel daaraan dit preventieve aanbod gericht op het werken aan de positieve communicatie.

2. Gezinsinterventie: ontwikkeling, voorbereiding en voorwaarden

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de inhoudelijke en procesmatige ontwikkeling van de gezinsinterventie en de activiteiten die daarbij zijn ontplooid. Het project is na voorbereidende werkzaamheden opgestart in februari 2005 voor de periode van een jaar met een meervoudig doel om

- a. een interventie te ontwikkelen voor gezinnen bij/na (dreigend) geweld;
- b. dit aanbod kleinschalig bij gezinnen uit te testen;
- c. de interventie op grond van deze ervaringen bij te stellen.

Het project richtte zich op drie partijen: betrokken medewerkers van Indigo zelf, verwijzers en ketenpartners en op de gezinnen zelf. De omvangrijke doelstelling bracht veel verschillende soorten activiteiten met zich mee die we in dit hoofdstuk in een logisch kader plaatsen. We beschrijven deze activiteiten thematisch aan de hand van de volgende vijf categorieën:

- ontwikkeling en toespitsing van het aanbod bij de doelgroep
- uitwerking huisbezoek en videointeractiebegeleiding
- inbedding van het aanbod en aansluiting bij de doelgroep
- ervaring opdoen met de doelgroep en bijstelling aanbod
- (rand)voorwaarden die nodig zijn bij de uitvoering

2.2 Ontwikkeling en toespitsing aanbod

Allereerst is gericht literatuur gelezen over landelijk bekende *opvoedingsondersteuningsprogramma's*. De 14 bekeken programma's variëren van universeel (Samenstarten; OKE; ouder-kind zorg), selectief (Home Start, Voorzorg, Tripple P, Sterker door de groep, Moeders informeren moeders; Vroeg erbij; Voorkomende ouders) tot geïndiceerd (De Moeder-Kindcursus (Parnassia), Families First, Tien voor Toekomst, aanbod van de Bellenbergh). Variabel zijn ook de doelgroepen waarop men zich richt (ouders en soms ook professionals) en de leeftijd van de kinderen verschilt per programma (van 0 tot 18 maanden; van 0-4; van 0-20).

Gemeenschappelijk is dat al deze programma's gebaseerd zijn op vrijwillige deelname van de ouders.

Selectieve en geïndiceerde preventie

De gezinsinterventie richt zich op het snijvlak van *selectieve* en *geïndiceerde* preventie (en soms als het gaat om terugvalpreventie op *zorgerichte preventie*). In de beginperiode is de leeftijdsgroep van de kinderen en de doelgroep van de ouders nader afgebakend. Aangezien seksueel misbruik een geheel andere dynamiek heeft, werd dit uitgesloten. Uit preventief oogpunt bestond er een grote voorkeur voor ouders van jonge kinderen waarbij er een dreiging was van geweld of verwaarlozing. Hoe eerder begonnen kan worden, des te beter de prognose voor verandering (zie o.a. Hermanns, Ory en Schrijvers, 2005). Mishandeling blijft echter uit angst en schaamte vaak verborgen. Ook stond het tijdspad van het project het niet toe om zwangere vrouwen met een verhoogd risico te volgen. Bovendien was er op dat moment onvoldoende perspectief op samenwerking met verloskundigen en het

consultatiebureau. Om voldoende gezinnen aangemeld te krijgen, besloten we om de leeftijdsgroep van de kinderen te verruimen tot 0-8 jaar. Daarmee sloten we qua leeftijd aan bij het al bestaande groepsaanbod van de groep Knallende Ruzie Thuis (KRT, zie bijlage 3) en hoopten we via verschillende ketenpartners gezinnen aangemeld te krijgen.

Modules

Ten tweede zijn er zes in het vorige hoofdstuk genoemde *modules* ontwikkeld als achtergrond voor de cursus rond basiscommunicatie, uitingen van angst en boosheid, afspraken rond veiligheid, ouderschap, sociale steun en benodigde deskundigheid. Tevens is er ten behoeve van deze thema's achtergrondliteratuur verzameld (zie samengestelde reader voor scholing), is er gezocht naar materiaal dat ruzie en geweld bespreekbaar maakt bij (jonge) kinderen (Steggink, 2003) en zijn er voor de gezinsinterventie specifieke oefeningen verzameld, zoals de stoplichtmethode, de woedethermometer, een koffer vol gevoelens, het weerbericht en methodieken om met kinderen om te gaan die geweld in huiselijke kring meemaakten (zie ook Riphagen, 2000).

Vragenlijsten

Ten derde zijn er vragenlijsten gezocht die gebruikt kunnen worden bij de gezinsinterventie. Om in de toekomst effect te kunnen meten en evidence based beslissingen te kunnen nemen over de interventie, zijn voor- en nametingen van belang. Het was niet haalbaar en ook niet wenselijk om al tijdens de pilot effecten te meten; wel zijn er om ervaring op te doen diverse vragenlijsten bekeken en meegenomen als (voor)meting bij de gezinnen die na de kennismakingsfase de gezinsinterventie volgden. Zo is de CARE voor professionals een goede beoordelingslijst voor het vaststellen van de ernst van de mishandeling. Daarnaast is er een vertaalde Triple P vragenlijst opgenomen, is er toestemming verleend door onderzoeker M.Bouwmeester om de voor dit doel licht aangepaste OKE-vragenlijst te gebruiken en is er wanneer daartoe aanleiding was een korte vragenlijst over middelengebruik voorgelegd, samengesteld door A.Bödeker van verslavingszorg Centrum Maliebaan.

2.3 Uitwerking huisbezoek en videointeractiebegeleiding

In de benadering kozen we voor een outreachende aanpak waarbij we met een positieve benadering 'respectvol omgaan met elkaar' zo goed mogelijk aan wilden sluiten bij de gezinnen. De methodes van het huisbezoek en videointeractie die centraal staan in de cursus, werken we hier nader uit.

Huisbezoek

Voor de methode van het huisbezoek is gekozen om zo goed mogelijk aan te sluiten bij de dagelijkse leefsituatie en interactie van ouders en hun kinderen. Een huisbezoek kan daardoor laagdrempelig zijn. Voor veel mensen is hun huis een vertrouwde plek, al kan dit juist anders zijn wanneer er zich geweld voordeed: het huis of bepaalde ruimtes of voorwerpen kunnen dan herinneren aan de ruzies, spanning en de klappen.

Uit een systematische review van Van Leerdam, Kooijman en Öry, (2002) naar effectieve interventies ter preventie van kindermishandeling blijkt dat huisbezoek

succesvol kan zijn. Deze onderzoekers baseren zich met deze uitspraak vooral op het werk van Leventhal (1996) die stelt dat huisbezoek positief effect heeft mits het voldoet aan de volgende voorwaarden:

- Het wordt zo vroeg mogelijk aangeboden, bij voorkeur al tijdens de zwangerschap.
- Er zijn voldoende bezoeken om een vertrouwensrelatie te krijgen, diensten aan te bieden en problemen te herkennen.
- Er zijn vaardigheden om een 'therapeutische relatie' aan te gaan (dan zijn intervisie en supervisie nodig).
- De begeleider is signaalgevoelig, herkent vroege tekenen van mishandeling en verwaarlozing bij de kinderen en in de partnerrelatie, waardoor woede en frustratie niet hoog oplopen en tot daadwerkelijke mishandeling leiden.
- De begeleider is een voorbeeld en rolmodel voor effectief ouderschap.
- Het belang van het kind(eren) wordt goed in de gaten wordt gehouden, ook al schenk je aandacht aan de noden en behoeften van ouders.
- Gezinnen daadwerkelijk geholpen worden op het gebied van behuizing en transport.
- Wanneer mannen, vaders, vrienden van moeder en andere mannelijke huisgenoten betrokken worden bij de huisbezoeken.
- Wanneer het programma wordt aangepast aan de behoeften en mogelijkheden van de gezinnen die bezocht worden: voorkom een starre blauwdruk en focus op herkenning.

Hieraan is vanuit de gezinsinterventie nog toe te voegen dat het voor een positief (beklijvend) effect belangrijk is dat begeleiders invoegen in de thuissituatie van de gezinnen en een goed voorbeeld zijn als het gaat om basiscommunicatie.

Videointeractiebegeleiding

Ten behoeve van de verbetering van de basiscommunicatie van de ouders met hun kinderen maakt de gezinscursus gebruik van videointeractiebegeleiding. Deze methode is in de loop der jaren ontwikkeld door mw. Femke van Trier van Altrecht jeugd, met name als toepassing bij complexe problematiek bij ouders en/of kinderen met psychiatrische problemen (Van Trier, 2004). Het blijkt echter dat deze methode ook goed toepasbaar is op andere doelgroepen, zoals bij training van professionals of bij ouders die kampen met een trauma, onverwerkt verlies, ouders die weinig pedagogische voorbeelden hebben gehad in hun eigen jeugd of gezinnen waar geweld een rol speelt of heeft gespeeld (Van Trier, 2005b). We beschrijven deze methode aan de hand van een paar kenmerken en putten daarbij vooral uit Van Triers lezingen en demonstraties van de afgelopen twee jaar.

Transparant, directief, visueel en onder woorden brengen

Allereerst stelt van Trier dat de methode transparant en directief is, verder wordt de visuele kracht van de methode met woorden/leerpunten ondersteund. In haar eigen woorden:

"De videointeractiebegeleiding biedt een houvast in gezinnen met complexe problematiek en past goed in de huidige ontwikkelingen van vraaggericht en transparant werken in de GGZ volgens directieve en competentiegerichte behandelingen. Met montages en ondertiteling krijgen de ouders een op hen

toegesneden visueel behandelplan, dat zowel tijdens de behandeling alsook na afsluiting van de hulp een zinvolle functie vervult om het geleerde vast te houden" (Van Trier, 2004).

Afstemming in de communicatie in woord en beeld

Een tweede kenmerk is dat de methode zicht biedt op de kwaliteiten, mogelijkheden en tekorten in de dagelijkse omgang tussen ouders en kinderen in de eigen leefomgeving. De methode brengt de dynamiek in het gezin in beeld en onderzoekt en analyseert de sterke en de zwakke kanten van de basiscommunicatie in het gezin. Daarmee is de methode zelf ook dynamisch. In Van Triers eigen woorden:

"De opvoedingsinteracties en –problemen worden bekeken vanuit de factoren, die liggen bij de ouder(s), vanuit de kindfactoren én vanuit de afstemming tussen ouder en kind. Er wordt gericht gekeken naar veranderingsmogelijkheden en leerbaarheid" (Van Trier, 2004).

Later stelt Van Trier (2005b) vast dat beperkte reflectieve mogelijkheden van de ouders (een verminderd vermogen tot mentaliseren) maakt dat ze geen goed beeld kunnen vormen over de mentale belevingswereld van hun kind waardoor ze de aansluiting missen. Dit reflectieve vermogen van ouders wordt gestimuleerd in de methode die immers visueel en verbaal is.

Ouders zijn in beslag genomen

Ouders die sterk in beslag worden genomen door hun eigen problematiek, zijn minder sensitief op hun omgeving gericht. Ze sluiten daardoor vaak onvoldoende aan bij hun kinderen. Daardoor kan het zijn dat ze een woedeaanval of negatief gedrag van een kind als een aanval op het ouderschap beleven of onvoldoende stilstaan bij de innerlijke (belevings)wereld van hun kinderen. Dit kan problemen bij de kinderen teweeg brengen of versterken. Volgens Van Trier voelen ouders deze beperkingen en onmacht en vragen ze daarmee om een *actieve, directieve benadering* van degene die helpt. *"Ouders willen als het ware hun ogen geopend krijgen en nieuwe mogelijkheden krijgen aangereikt"* (Van Trier, 2005b). Elders stelt ze vast dat het er vooral om gaat om ouders in de ouderrol (ouderpositie) te krijgen en dat is in het belang van de behoeften van kinderen.

Concrete handreikingen bij aandacht voor behoeften en beleving van kinderen

De videobeelden met concrete, visuele handreikingen geven, aldus van Trier (2004), veel structuur in hun dagelijks functioneren in het gezin. Ouders leren meer sensitief te zijn voor de behoeften van de kinderen. Door samen met een begeleider actief te kijken ontdekken ze wat er in de beleving van de kinderen speelt en gaan ze hun kind(eren) beter begrijpen. Centraal hierbij staat het verwoorden van de initiatieven van het kind. Ouders staan dan niet meer tegenover, maar naast hun kinderen (Van Trier, 2005b). Hierdoor werkt de hulp preventief in het voorkómen van problematiek bij de kinderen en het verbeteren van de communicatie tussen ouders en hun kinderen.

Interactieparadigma's

Van Trier (2005a) onderscheidt bij opvoedingsproblemen drie soorten interactieparadigma's. Bij de eerste, de invloed van de ouder (of verzorger) op het kind, staan de (on)mogelijkheden en vaardigheden van de ouder centraal en is de

ouder probleemhouder. Het tweede paradigma is de vraag hoe het kind de ouder beïnvloedt, het gaat dan veel meer om de problemen van het kind en de klachten van de ouder daarover. Het derde interactieparadigma betreft de interactie tussen ouder en kind. Er is sprake van verbetering wanneer beiden tot hun recht komen en de afstemming verbetert. De videointeractiemethode is daarmee *stysteemgericht*.

Competentiegericht ouderschap en leren door visueel stappenplan

De videointeractiebegeleiding is ook *competentiegericht* en versterkt uiteindelijk het zelfbeeld en zelfvertrouwen dat bij deze ouders vaak uiterst laag is. Bij het terugkijken van de geselecteerde videobeelden is het voor de ouders belangrijk te zien dat de kinderen op hen reageren. Contrastwerking kan het inzicht van ouders nog versterken. De onderschriften in tekst kunnen deze geselecteerde beelden dan nog eens bevestigen, waardoor de methode ook een positieve benadering is. De benadering is daarmee gericht op het hier en nu en op de toekomst.

Een zogenaamd 'visueel stappenplan' maakt het leerproces voor ouders concreet en toegankelijk, zij kunnen met de gemonteerde beelden en de ondertiteling aan de slag en krijgen zowel de resultaten als de leerpunten aangereikt.

Van Trier (2005b) stelt vast dat de toegenomen sensitiviteit van ouders ook een positief uitstralings-effect heeft op de kinderen die zichzelf en anderen beter leren begrijpen. Contact en sociale interactie zijn daarmee leerprocessen.

Basiscommunicatieve vaardigheden en geweld

In de methode is veel aandacht voor verbale en non-verbale basiscommunicatieve vaardigheden. Het gaat om het zenden en ontvangen van boodschappen die gelezen kunnen worden op een inhouds- en betrekkningsniveau. Non-verbale principes zijn oogcontact, toewending, vriendelijke intonatie, janknikken, afstemming van de toon. Bij de basiscommunicatie gaat het om vaardigheden als aansluiten, invoegen, verplaatsen; benoemen, feedback geven, voorstellen, compliment geven; leiding nemen, uitdiepen, beurt verdelen en structuur bieden; voorbeeld zijn, grenzen stellen, tegenstellingen benoemen en confronteren.

Door de ruzies en het geweld kunnen er vanuit de ouders gezien tal van verstoringen optreden in de basiscommunicatie die effect hebben op het opvoedproces (zie Dijkstra, 2005). Deze hebben te maken met de inhoud (moeilijk aandacht op kunnen brengen, in beslag zijn genomen, prikkelbaar zijn) alsook met de betrekking (geen woorden geven, weinig initiatief nemen, geen gezag). Dit heeft effect op de kwaliteit van de algehele interactie tussen ouders, tussen ouders en kinderen en tussen kinderen onderling (samenwerken, afstemmen, beurt verdelen, kringetje maken) en op de communicatie in specifieke gevallen (omgaan met conflict, grenzen aangeven, omgaan met agressie en spanning).

Er kan ten behoeve van de interventie nog meer uitwerking worden gegeven aan de invloed van geweld op de basiscommunicatie en op het opvoedproces, dat geeft naar verwachting nog een meerwaarde aan de methode.

2.4 Inbedding, aanbod, werving en aansluiting bij doelgroep

Aansluiting bij ketenpartners

Bij de ontwikkeling van het aanbod was het van belang om aansluiting te zoeken bij relevante ketenpartners en met hen zorgvuldig af te stemmen. Helaas bleek het in 2005 niet mogelijk om een samenwerking aan te gaan met het consultatiebureau. Daardoor werd duidelijk dat het moeilijk zou zijn om aan de voorkant van het probleem terecht te komen. Gezinnen waar beginnend of dreigend geweld maken zich meestal niet en zeker niet onder die noemer kenbaar. Ten behoeve van deze inbedding en aansluiting is er een begeleidingsgroep ingesteld (zie bijlage 1) met vertegenwoordigers van ketenpartners: De Waag, AMK, Vrouwenopvang en Veilighuis, De Bellenbergh, consultatiebureau Utrecht, Altrecht jeugd en verslavingszorg Centrum Maliebaan. Zij zijn ook geraadpleegd bij de werving van gezinnen en soms geconsulteerd bij de afstemming en timing van hulp nadat gezinnen zich hadden aangemeld. Verder is er een kring van betrokkenen van BJZ, Altrecht en De Waag per email regelmatig op de hoogte gesteld van de voortgang.

Voorlichting

Om ruchtbaarheid te geven aan de gezinscursus is het van belang om regelmatig voorlichting te bieden aan zowel ouders als aan professionals. In 2005 zijn we daarmee begonnen. Het aanbod is onder de aandacht gebracht bij het aandachtsfunctionarissenoverleg ten aanzien van huiselijk geweld, bij het Surinaams Inspraakorgaan, (SIO) het AMK en de JGD. In 2006 dient deze voorlichting te worden voortgezet, vooral bij de voorkant van het probleem door samen te werken met het CB, het ASHG van actuele informatie over het aanbod te voorzien en mogelijk ook BJZ, RPC Woerden (ouderbabyzorg) en huisartsen te benaderen. Daarnaast is er winst in de vorm van aanmeldingen te halen in het bieden van voorlichting over het aanbod in Altrecht zelf. Bij Indigo wordt de gezinsinterventie standaard meegenomen als mogelijk aanbod/vervolg op Knallende Ruzie Thuis. Tevens wordt er samengewerkt met het programma 'Kinderen van Ouders met Psychiatrische problematiek (KOPP)'. Ook de folder en de flyer (zie bijlage 2) kunnen de interventie breder onder de aandacht brengen bij professionals en bij ouders zelf. Mogelijk kunnen ook buurthuizen en intermediairs worden benaderd om ouders van verschillende etniciteit en/of een lage SES te bereiken.

2.5 Ervaring opdoen met doelgroep en bijstelling aanbod

Vorbereiden en organiseren pilot

Een van de doelen was om in de tweede helft van het projectjaar een kleinschalige proef voor maximaal acht gezinnen te organiseren en helpen uitvoeren. Vijf uitvoerders werden hierbij betrokken. Aangezien de aanmeldingen druppelsgewijs binnenkwamen en het de bedoeling was om te leren van de gezinnen en de uitvoering, was het mogelijk om deze pilot in tweetallen uit te voeren. Vanaf het moment dat er aanmeldingen binnenkwamen, ging er intervisie van start (zie voorwaarden verderop in dit hoofdstuk). In de duo's was de begeleider verantwoordelijk voor de huisbezoeken; de videopersoon voor de opnames, de compilaties en de terugkoppeling daarvan. Voor uitvoeriger informatie over de werving, selectie en aanmeldingen verwijzen we naar hoofdstuk vijf. De programmamedewerker droeg ten tijde van de pilot zorg voor het ontwikkelen van materiaal ten behoeve van de voortgang van de gezinsinterventie. Dit

resulteerde onder andere in een formulier kennismakingsgesprek (zie bijlage 7) en een deelnameovereenkomst met disclaimer (zie bijlage 8).

Ervaring opdoen met cruciale fase van kennismaking

De meeste aandacht bij de aanmeldingen is uitgegaan naar de kennismakingsfase en de vraag of gezinnen al dan niet geschikt waren voor het aanbod. Dat betekende dat in overleg en op schrift afwegingen gemaakt werden ten aanzien van de timing van de interventie, de ernst van het geweld, de behandeling van de agressie en dat een inschatting werd gemaakt in hoeverre andere problemen, zoals verslaving, persoonlijkheidsproblematiek de verwachte resultaten van de gezinsinterventie zouden belemmeren (zie verder hoofdstuk 1, contra-indicaties). Een zorgvuldige voorbereiding van de kennismaking is cruciaal en richt zich op de volgende activiteiten:

- a. het gericht verzamelen van informatie over het gezin en over het geweld: de aard (gericht op kinderen en/of volwassenen), ernst en effecten van het geweld, de vraag of het actueel en/of voormalig geweld is;
- b. op basis daarvan inschatten van acute agressieproblematiek, van veiligheid en risico's (voor verschillende gezinsleden) en inschatting van verwerkingsproblemen (kunnen werken in het hier en nu): komt te samen in de vraag wat heeft dit gezin nodig en is de timing van de gezinsinterventie juist?
- c. langslopen van de (contra)indicaties;
- d. kennismaken met ouders en kinderen, bij twijfel op c. deze twijfel voorleggen en eventueel oranje licht geven;
- e. informatie geven over de gezinsinterventie;
- f. bij oranje en groen licht, doelen formuleren, zo concreet en precies mogelijk;
- g. voorleggen vragenlijsten: OKE in aangepaste vorm; Triple P, beoordeling begeleider CARE en zo nodig lijst over middelengebruik;
- h. bespreken overleg derden en toestemmingsformulier ondertekenen;
- i. samenstellen en bespreken van deelnameovereenkomst en opname van doelen;
- j. maken van afspraken over concrete huisbezoeken en video-opnames.

2.6 Voorwaarden voor de uitvoering

Deskundigheidsbevordering

Bij Indigo was niet zoveel ervaring met het afleggen van huisbezoeken. De videointeractiemethode was wel bekend vanwege de KOPP moeder-baby-interventie (echter geen ervaring in de uitvoering), maar nog niet toegepast op deze doelgroep gezinnen waarbij (de dreiging van) geweld een rol speelde. Sommige medewerkers in het team hadden wel enige ervaring met huiselijk geweld, voor anderen was het relatief nieuw om met gezinnen te werken. Drie van de vijf medewerkers waren bekend met de uitvoering van het groepsaanbod Knallende Ruzie Thuis bij kinderen en hun moeders in buurthuizen of instellingen. Vrijwel alle uitvoerders hadden weinig ervaring in het omgaan met agressie en met veiligheid en veiligheidsplanning. De gezinsinterventie betekende voor iedereen dan ook een uitbreiding van het arsenaal aan vaardigheden, methodieken, gereedschappen en werkervaringen.

Deskundigheidsvereisten, beleid en randvoorwaarden

Op grond van de zojuist geschetste achtergronden is er een lijst met 18 deskundigheids-vereisten opgesteld (zie bijlage 4). Deze deskundigheidsvereisten zijn te herleiden tot drie centrale lijnen op het gebied van:

1. kennis, houding en vaardigheden: signalering, bespreekbaar maken en aanpak van geweld;
2. methoden: huisbezoek, basiscommunicatie, videointeractie, psycho-educatie, veiligheidsplanning en competentieanalyse;
3. vermogen tot reflectie op het proces, regie voeren waar nodig is en het vermogen tot communicatief en proactief professioneel handelen.

Beleid is in deze driedeling een belangrijke dwarsverbinding die bepaalde deskundigheidsvereisten faciliteert of juist belemmert. Dit speelt vooral wanneer er inschattingen gemaakt moeten worden over de ernst van het geweld, de mate van gevaar en de noodzaak om aan begeleide verwijzing of zelfs melding te doen. Indigo heeft (nog) geen expliciet beleid over hoe om te gaan met vermoedens van (ernstige) mishandeling. Uitvoerders die te maken krijgen met vermoedens van mishandeling missen daardoor de steun van een door de instelling geaccordeerd stappenplan, waarin verantwoordelijkheden en taken zijn vastgelegd.

Er is nog onvoldoende kennis aanwezig over welke condities het rechtvaardigen om zonder toestemming van de cliënt anderen te informeren, in het zogenaamde *beroep op overmacht* (Baeten en Janssen, 2004).

Wat betreft de randvoorwaarden vereist een voor de organisatie nieuwe interventie (zeker wanneer men die in korte tijd wil ontwikkelen en met de interventie ervaring op wil doen) een grote wendbaarheid en inzetbaarheid van mensen en middelen. Daar schortte het wel eens aan.

Scholing voorafgaand aan de pilot

Het scholingsplan diende de uitvoerders op de korte termijn van enkele maanden voldoende toe te rusten voor de uitvoering van de gezinsinterventie.

Tien en later negen vaste deelnemers volgden één of meer van de zes scholings-bijeenkomsten. Vier van deze bijeenkomsten vonden plaats voordat het proefproject van start ging. Diverse gastsprekers met een specifieke opdracht werden uitgenodigd en ingepraat over de gezinsinterventie. Als studie- en reflectiemateriaal was een reader samengesteld met artikelen gerangschikt op de thema's van de bijeenkomsten. Deze artikelen dienden van te voren bestudeerd te worden. Het scholingsprogramma zag er als volgt uit:

1. *Huisbezoek en huiselijk geweld in focus*
Twee in huiselijk geweld gespecialiseerde wijkverpleegkundigen vertelden over de fijne kneepjes van het huisbezoek en de senior medewerker bij jeugd ging in op de effecten van geweld op kinderen, ouders en de dynamiek in gezinnen.
2. *Methode in focus*
Deze bijeenkomst ging in op agressie, veiligheid, communicatie en competentie met bijdragen over agressiebeheersing en veiligheid (verwijzing); de geschiktheid van de Beardslee methode voor de gezinsinterventie (ging niet door, alleen literatuur) en de bruikbaarheid van de competentieanalyse.
3. *Meldcode, consultatie en videogebruik in focus*
Deze scholing ging in op het consulteren, melden en advies vragen bij het AMK en het belang van een goede invulling van de meldcode in de vorm van een visie

op het omgaan met geweld en een ondersteunend beleid. Daarnaast was er een workshop over de videointeractie aan de hand van videovoorbeelden, kennisoverdracht van de methode, het visuele stappenplan, de leerpunten en de effecten daarvan op ouders (en kinderen) en een groepsgesprek over de toepassing van deze methode op de specifieke doelgroep.

4. *Intervisie en supervisie in focus*

Er werden afspraken gemaakt om terugkombijeenkomsten van maximaal anderhalf uur te plannen over de lopende huisbezoeken en de kansen en problemen die zich daarbij voordoen. In deze intervisiebijeenkomsten kunnen uitvoerenden punten voorbereiden en inbrengen; in totaal zijn er negen bijeenkomsten gehouden in de periode van september tot februari. Van deze bijeenkomsten wordt verslag gemaakt. Getracht wordt om de opmerkingen waar mogelijk gaandeweg te verwerken in aan te passen tijdens de pilot. Daarnaast zijn er mogelijkheden om teamsupervisie te krijgen van een expert (deze zijn vooralsnog onbenut gebleven).

Scholing tijdens en na de pilot

Niet alleen vooraf maar ook gaandeweg het proces was er ook scholing nodig, aangezien leervragen zich ook gaandeweg de pilot voor zouden doen. Daarom is er naast de al genoemde scholingsbijeenkomsten praktische scholing geboden over gesprekken voeren met kinderen en gezinnen bij huiselijk geweld. Tijdens deze trainingen kon er geoefend worden met gespreksvoering en benadering en manieren waarop je het aanbod van de gezins-interventie presenteert. Ook werd er veel aandacht geschonken aan de manier waarop je met kinderen kunt communiceren en welke signalen je daarin op kunt pikken.

Opleiding videointeractie

De keuze voor de videointeractiemethode vereist een opleiding. Deze opleiding werd aan twee medewerkers gegeven door F(emke) van Trier, de betrokken senior medewerker bij Altrecht jeugd die al jaren met deze methode werkt.

2.7 Conclusie: Verbindingen leggen en uitwerken

Uit de voorwaarden blijkt dat er nog verbeterpunten zijn voor de gezinsinterventie. Zowel het uitwerken van een trainerhandleiding, het aanvullen van een gereedschapskist als het verder scherp stellen van de kennismaking als cruciale fase zijn besproken. Ook de randvoorwaarden kunnen nog verbeterd worden zoals het ontwikkelen van een beleid, een pro-actieve beroepshouding als het om deze doelgroep en problematiek gaat en voorlichting over de gezinsinterventie zowel in de instelling zelf als naar andere professionals, bij voorkeur hen die zich met de voorkant oftewel de signalering van het probleem bezighouden.

3. Pilot: werving, selectie en ervaringen met gezinnen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we de ervaringen met de cursus 'respectvol omgaan met elkaar' die in een zogenoemde pilot met de gezinnen zijn opgedaan van september 2005 tot maart 2006.

In deze periode zijn er 12 gezinnen aangemeld; uitvoeriger beschreven worden de negen gezinnen met wie er kennismakingsgesprekken zijn gevoerd. De gezinsinterventie, die uit maximaal tien huisbezoeken bestaat, is uiteindelijk bij vijf gezinnen gestart; één gezin brak de hulp voortijdig af. Er zijn met zes gezinnen naderhand gesprekken gevoerd over hoe ze de gezinsinterventie, de benadering, de begeleiding, de video-opnames en de huisbezoeken hebben gewaardeerd. De evaluatie van de interventie van ouders, medewerkers en enkele ketenpartners wordt in het volgende hoofdstuk beschreven.

We staan in dit hoofdstuk stil bij de gevolgde werkwijze, bij de werving en de selectie van gezinnen en de wijze waarop deze aanmeldingen binnen kwamen. Vervolgens gaan we uitvoeriger in op de afwegingen en besluitvorming in de kennismakingsfase, evenals de redenen waarom gezinnen niet deelnamen. Ook komen contacten met andere hulpverleners en verwijzers kort aan bod. Daarna bespreken we de kenmerken van de bereikte doelgroep aan de hand van negen gezinnen die meededen aan de kennismakingsprocedure. Aan de orde komen de achtergronden, de gezinssamenstelling, de aard van het (vroegere) geweld en de aard en de ernst van de problemen. Hierna volgt een beknopte beschrijving van het verloop van het begeleidingsproces en de leerpunten van gezinnen. In het laatste deel brengen we op grond van de bevindingen uit de pilot een aantal aandachtspunten naar voren.

3.2 Werkwijze en spelverdeling

Vijf medewerkers hebben de gezinscursus in tweetallen uitgevoerd waarbij ze het camerawerk en de begeleiding onderling hebben verdeeld. Drie van hen konden de camera bedienen en compilaties maken; twee medewerkers volgden de opleiding videointeractiebegeleiding bij de ervaren senior medewerker. De projectleider heeft de telefonische aanmeldingen voor zijn rekening genomen; de ervaren medewerker achterwacht bij te maken afwegingen tijdens de fase van aanmelding en kennismaking; de programmamedewerker heeft de opzet en spelverdeling voor de kennismaking gemaakt en bijgesteld (zie bijlage 4). Er zijn twee kennismakingsgesprekken gevoerd, er is geadviseerd bij binnenkomende aanmeldingen en er zijn gesprekken gevoerd met de deelnemende gezinnen over hoe de interventie bevallen is (zie volgende hoofdstuk).

De verslagen van de kennismaking zijn besproken in het team en er werden suggesties gedaan voor aanvullende vragen. Verheldering was vooral nodig wanneer er vermoedelijke contra-indicaties (zie hoofdstuk één) in het geding waren. Wanneer aan het eind van de kennismakingsfase duidelijk werd dat het gezin door zou gaan, werden er vragenlijsten uitgereikt over jeugdervaringen en verwachtingen van ouderschap, over opvoeding en straf en indien nodig over middelengebruik. Verder

stond de beoordelingslijst CARE tot de beschikking van de uitvoerders. Ook werd in deze periode de deelnemersovereenkomst ontwikkeld die bij groen licht tijdens het tweede kennismakingsgesprek werd ondertekend. Aanvankelijk was de bedoeling de ondertekening op kantoor te doen, maar dit kwam te vervallen aangezien het onvoldoende aansloot bij de mogelijkheden van de ouders, praktische bezwaren had en de meerwaarde onduidelijk was. Een enkele compilatie van een video-opname werd in een nabespreking wel gehouden op kantoor met de ouder(s), zonder de kinderen en deze ervaring was positief. Er was dan meer aandacht voor de nabespreking van de videobeelden en de interactie tussen en van de ouders met de kinderen.

3.3 Werving

De *folder* (zie bijlage 2) werd vanaf juni 2005 herhaaldelijk onder de aandacht gebracht van diverse samenwerkingspartners, verwijzers, de leden van de begeleidingsgroep, medewerkers preventie, consultatiebureaus, jeugdgezondheidsdienst, buurtnetwerken en huisartsen. Een aantal medewerkers van preventie woonachtig in Utrecht attendeerde hun huisarts op de folder. Ook is de folder naar drie vestigingen van consultatiebureaus gebracht en op prikboarden voor ouders geplaatst.

Om de bekendheid van het nieuwe aanbod te vergroten, zijn er daarnaast vijf *voorlichtingen* gehouden over de gezinsinterventie bij de jeugdgezondheidsdienst, het AMK, het aandachtsfunctionarissenoverleg 'Veilig Huis', het team 'Signalen derden' van BJJZ en het Surinaams InspraakOrgaan (SIO). Om de juiste (sub)doelgroep aan te trekken, werd er in deze presentaties veel aandacht geschonken aan de indicaties en de contra-indicaties. Tevens bleek dit een goede gelegenheid om van professionals feedback te ontvangen over de interventie. Professionals vonden de methode van huisbezoek met op de basiscommunicatie gerichte videointeractie relevant, evenals het respectvol omgaan met elkaar. Wel bestond er de zorg dat in veel gevallen de problematiek van de gezinnen al te zwaar zou zijn voor het aanbod van de gezinsinterventie. Met name het AMK stelde dat zij vaak te maken hebben met meldingen waarbij er psychiatrische problemen spelen bij de ouders of waarbij er meldingen van actueel geweld zijn gedaan bij de politie. Het SIO gaf aan dat zij het vanuit de Surinaamse doelgroep gezien belangrijk vond wanneer de begeleiders van de cursus een vergelijkbare culturele achtergrond hebben en zij goed aansluiten bij de culturele gewoonten en hun taal; zij stelden voor om naast autochtone blanke medewerkers specifieke (allochtone) 'zorgconsulenten' in te schakelen. Andere opmerkingen die zij maakten vanuit hun perspectief bij de gezinsinterventie zijn:

- Het woord cursus schrikt sommigen zeer af, alsof je examen moet doen. Het woord bijeenkomst is veel geschikter en heeft niet die lading.
- Het geweld moet altijd gestopt zijn, anders kun je niet werken met het gezin.
- Je kunt niet heel direct 'geweld' aan de orde stellen, er zijn eerst een band en vertrouwen nodig voordat je daarover kunt praten. Daarom zijn veilige themabijeenkomsten vooral voor vrouwen en mannen apart heel geschikt. Deze themabijeenkomsten hebben ook veilige en neutrale onderwerpen zoals omgaan met je tijd en je geld, relaties in de moderne tijd; zelfrespect, opvoedingsondersteuning (in een later stadium).

- Onderkennen van geweld kost tijd; het is een (pijnlijk) bewustwordingsproces; de radiohoorspelen hebben bij de Surinaamse doelgroep heel goed gewerkt, ook omdat je anoniem kon reageren.

Tot slot is in december uitvoerig informatie verstrekt aan het *Advies en steunpunt Huiselijk Geweld* (ASHG) in Utrecht over de cursus respectvol omgaan met elkaar. Naar verwachting wordt dit AHSO een belangrijk (telefonisch) meldpunt voor professionals en alle betrokkenen bij huiselijk geweld. In de nabije toekomst kan worden geprofiteerd van hun verwijzingen naar het gezinsinterventieaanbod.

3.4 Aanmelding en selectieproces

De werving gaf geen zekerheid over daadwerkelijke aanmeldingen. Gelukkig druppelden deze vanaf begin september binnen. De aanmeldingsprocedure bestond uit meerdere stappen en daarmee waren er ook verschillende selectiemomenten in de gehele aanmeldingsprocedure. De aanmeldingen kwamen van ouders zelf of van verwijzers per email of telefonisch binnen bij de projectleider. Deze voerde vervolgens meestal een verduidelijkend gesprek. Daarbij werden een aantal zaken gecheckt rond de aard en de ernst van het geweld, de inschatting van de veiligheid en de aard van de problemen. Daarnaast werd er overleg in het team gepleegd over de (on)geschiktheid van het gezin. In sommige gevallen leidde dit tot afwijzing. Van de 12 aanmeldingen zijn er twee vanwege overduidelijke contra-indicaties direct afgewezen. Het ging bij beide aanmeldingen van het AMK om ernstig geweld en ernstige klachten bij de kinderen. Een derde afwijzing was vanwege grote onenigheid tussen een echtpaar, ook over de kinderen en over deelname aan de cursus. De ouders hadden zich in dit geval niet zelf aangemeld, maar een BJZ-medewerker had contact opgenomen. Er waren twijfels over de motivatie van de ouders. Er is toen door een van onze medewerkers samen met de hulpverlener van Bureau Jeugdzorg een gesprek met de ouders geweest. Ze zagen vervolgens wegens omstandigheden af van deelname. De overige negen aanmeldingen kwamen op de volgende wijze binnen.

Verwijzing van aangemelde gezinnen met wie een kennismakingsprocedure werd gestart.

Verwijzing	Zelf via huisarts (1)
	Zelf via Altrecht volwassenen (1)
	Vrouwenopvang na verblijf van gezin (1)
	Verslavingszorg Centrum Maliebaan (1)
	De Waag (1)
	Indigo KOPP (2)
	Indigo KRT (2)

Afgewezen aanmeldingen

De vijf gezinnen die deelnamen aan de cursus worden uitvoerig beschreven bij de kenmerken van de doelgroep. We gaan op deze plaats in op de andere vier aanmeldingen die alsnog in/na de kennismakingsperiode geen doorgang vonden; twee maal zegde een gezin zelf af en twee maal gebeurde dat op ons initiatief. Bij één aanmelding trok het gezin zich terug na enkele telefonische gesprekken en de toegestuurde informatie over de cursus. De geplande kennismaking bij hen thuis

ging niet door. Dit echtpaar vond zowel de methode van het huisbezoek en de videointeractiemethode niet passend voor hun problematiek. Eerder hadden ze ook andere hulp afgewezen. Ze zijn vervolgens na telefonisch overleg verwezen naar De Waag vanwege een probleem met agressiebeheersing van de vrouw alsook verwezen naar de Fiom vanwege verwerkingsproblemen en verlating in de vroege jeugd. Helaas kwamen ze ondanks de herhaalde oproep voor een kennismakingsgesprek niet terecht bij De Waag. De vraag was (en is) wat wij vanuit onze positie nog konden doen om de ouders te motiveren hulp te zoeken.

Bij een tweede aanmelding ging de interventie na de kennismaking niet door omdat op dat moment intensievere Boddaerthulp en maatschappelijk werk werd aangeboden aan de moeder en de twee kinderen. We waren niet op de hoogte van deze al langer lopende aanvraag om hulp via BJZ.

Een derde aanmelding ging niet door doordat de *timing van de interventie* niet goed was. De vrouw, moeder van twee kinderen, kreeg van haar ex-man geen toestemming om met de cursus te starten. Er was aldus de jeugdhulpverlener sprake van een permanent juridische strijd tussen de ouders onder andere over de omgangsregeling; eerder had de vader ook deelname van zijn zoon aan KRT geweigerd.

Bij een vierde aanmelding werd na een uitvoerige kennismaking en diverse afwegingen besloten dat het gezin niet mee kon doen. Naast geweld in de huidige partnerrelatie, speelde er onzekerheid over de duurzaamheid en de aard van de partnerrelatie, een verslaving van moeder en mogelijk onbehandelde psychiatrische problematiek.

Tot slot was er nog de nodige twijfel over deelname van een ander gezin vanwege de ernst van de geweldsproblematiek. De man had een behandeling van tien sessies gekregen bij De Waag, maar het was onduidelijk of het geweld daadwerkelijk was gestopt en of de time out procedure goed kon worden toegepast. Ook waren er recente meldingen gedaan bij de politie en bij het AMK. Het AMK gaf aan dat ze zich zorgen maakte over de toestand van de kinderen. Uiteindelijk kreeg dit gezin zogenaamd '*oranje licht*' na de kennismaking. Aan hen werd duidelijk gemaakt dat er zorgen waren, maar ook dat het goed was om te beginnen met de cursus om te zien waar verbetering mogelijk was. De gezinsinterventie loopt nog bij dit gezin en de bespreking van de gecompileerde video-opname verliep positief.

3.5 Kenmerken doelgroep

Er zijn naast verschillen tussen de gezinnen met hun specifieke doelen een aantal opmerkelijke overeenkomsten in de kenmerken van de doelgroep. Beschreven worden de aard en enkele effecten van het geweld, de specifieke gezinssamenstelling- en etnische achtergrond, de reacties van kinderen en de hulpverleningservaringen van de ouders.

Gescheiden moeders die mishandeld zijn

Allereerst ging het bij elf van de twaalf aangemelde gezinnen in ieder geval om *geweld in de (ex)partnerrelatie*, waarbij de man de vrouw op zijn minst fysiek mishandelde. Dit geweld heeft relationele sporen achtergelaten; er was sprake van een *scheiding* bij zes (één moeder was nog niet officieel gescheiden; wel woonde haar partner intussen elders) van de negen gezinnen met wie kennismakingsgesprekken werden gevoerd. Meestal was het geweld een belangrijke

reden voor de scheiding. Deze vaders, ex-partners, hoorden naar de mening van de vrouwen niet meer tot het huidige gezin en zij namen niet deel aan de gezinsinterventie. Bij de vijf deelnemende gezinnen had één vrouw een nieuwe relatie met een vriend die juist als deel van het gezin wel meedeed aan de gezinscursus, één interventie richtte zich op een echtpaar met kinderen. In de drie resterende gevallen had de gezinsinterventie betrekking op *alleenstaande moeders met kinderen*. Deze moeders waren destijds vanwege het geweld met de kinderen uit huis gevlucht.

De doelgroep in deze pilot is daarmee - vooral door hun ex-partner mishandelde vrouwen en hun kinderen - een andere dan die van projecten *begeleide terugkeer*. In dat laatste geval wordt er begeleiding geboden wanneer een mishandelde vrouw en de kinderen vanuit de opvang terugkeren naar huis en de partner/vader.

Omgangsregeling problematisch

Bij drie van de vijf deelnemende gezinnen speelde onzekerheid en onmin over een *omgangsregeling* met de vader van de kinderen een belangrijke rol. Deze onzekerheid over de te nemen beslissingen rond gezag, omgang en alimentatie bracht veel spanningen met zich mee. Deze spanningen werkten door in de gezinsinterventie en eisten soms hun tol in de mogelijkheden van moeders om hun aandacht en energie te verdelen. De moeders konden zich om die reden soms moeilijk richten op de opvoeding van de kinderen. Daarnaast zorgde onverwachts bezoek van vaders bij het schoolplein of thuis commotie bij twee gezinnen. In een derde gezin was de moeder heel bang dat haar ex-partner die een contact- en straatverbod had desondanks voor de deur zou staan. De dreiging van het geweld en de intimidatie waren voor de vrouwen en de kinderen na het beëindigen van de partnerrelatie nog niet verdwenen (zie ook Van Lawick en Groen, 2004).

De gezinssamenstelling, etnische en sociaal economische achtergrond

Van de negen gezinnen met wie een kennismaking is gestart is de gezinssamenstelling, de etnische achtergrond en de leeftijd van de kinderen bekend. In drie gevallen gaat het om een nieuw samengesteld gezin, met kinderen van verschillende partners. In totaal gaat het om 25 kinderen wier leeftijd uiteen loopt van 0 tot 23 jaar. Zeventien kinderen zijn acht jaar of jonger. Er zijn negen meisjes en 16 jongens; drie kinderen zijn uithuis geplaatst. Het aantal kinderen per gezin is hoger dan gemiddeld, meestal drie, soms vier en een enkele keer om twee kinderen. Voor zover bekend varieert de leeftijd van de moeders van 30 tot 45 jaar; het merendeel is begin dertig. Van de vaders is de precieze leeftijd meestal niet bekend. De etnische achtergrond van de negen gezinnen is: Italiaans/Mexicaans (1); Hindoestaans (1); Nederlands (4); Turks (1); Marokkaans (1) en Indonesisch (1). De moeders hebben in geen van de vijf uiteindelijk deelnemende gezinnen een baan buitenshuis; de beide deelnemende mannen doen geschoolde handarbeid buitenshuis. Drie alleenstaande moeders kampen met geldzorgen. Eén moeder, die ook schuldsanering heeft vanwege uitgaven van ex-partner, geeft aan dat zij geen financiële middelen heeft om haar zonen naar een sportvereniging te laten gaan. De gezinsinterventie gaat bij dit gezin vanwege een ander intensiever hulpaanbod niet door. Wel wordt deze hulpverlenende instelling geattendeerd op een Utrechts sportfonds dat subsidie geeft voor deelname van kinderen aan sport. Een andere

moeder ontvangt alleen een bijstandsuitkering; haar ex-partner weigert alimentatie te betalen.

Reacties van kinderen en bespreekbaarheid van geweld

Wat de kinderen betreft is al in de kennismakingsgesprekken duidelijk geworden dat de kinderen dikwijls, en gezien deze leeftijdsgroep vaak al op jonge leeftijd, getuige zijn (geweest) van de ruzies en het geweld tussen hun ouders. In sommige gevallen zijn ze, overeenkomstig de onderzoeksliteratuur (daarnaast) slachtoffer van fysieke of emotionele mishandeling (Dijkstra en Baeten, 2003). Er vallen wel eens klappen, er wordt gescholden en geschreeuwd of kinderen worden al te stevig bij hun arm gepakt. Ook worden er in enkele gevallen woedeuitbarstingen gemeld van de ouders (moeders).

Wat opvalt is dat dit geweld, evenals het getuige zijn van geweld, nauwelijks besproken is met de kinderen; het lijkt in veel gevallen een schaamtevol geheim waar ouders niet op terug komen bij hun kinderen. Mogelijk wordt dit zwijgen nog versterkt door een culturele achtergrond waarin het toegeven van en openlijk praten over geweld extra beladen is (Serkei, 2005). Dan is er extra inspanning nodig, bijvoorbeeld door een groepsbenadering en de inzet van intermediairs die vertrouwen genieten bij de doelgroep.

De reacties van de kinderen op het geweld lopen uiteen. Sommigen worden agressief, slaan soms broertjes of zusjes en melden slaap en concentratieproblemen. Boosheid op de vader komt ook voor evenals bewondering voor de agressie en de sterke kant van vader. Zo wordt gemeld dat in een gezin met twee kinderen de oudste zoon lachte als vader zijn moeder sloeg terwijl de jongste moest huilen en moeder meer wilde beschermen.

In sommige gevallen is het duidelijk dat de kinderen meer hulp of begeleiding nodig hebben na de gezinsinterventie. Dat kan een groepsaanbod KRT zijn, maar leidt in sommige gevallen bij ernstiger problemen of een niet bij het groepsaanbod passende leeftijd ook tot een indicatie voor individuele hulp, of voor de groep voor getraumatiseerde kinderen van Altrecht Jeugd.

Hulpverleningservaringen

In de kennismakingsgesprekken, de latere huisbezoeken en de videobegeleiding ligt het accent vooral op het werken aan de basiscommunicatie in het hier en nu.

Daardoor is niet veel uitgevraagd over de hulpverleningservaringen van de ouders. Desondanks blijkt wel dat de meeste deelnemende ouders vrij veel ervaring hebben met de hulpverlening. Sommigen geven aan dat ze in hun jeugd mishandeld, verwaarloosd en/of seksueel misbruikt zijn. De mishandeling in de partnerrelatie was dan een soort herhaling van het vroegere geweld. Twee vrouwen zijn vanwege het geweld met hun kinderen naar de opvang gevlucht. Een aantal ouders heeft met meer of minder succes hulp gezocht voor deze verwerkingsproblemen bij maatschappelijk werk, Fiom en Altrecht volwassenen. Behandeling bij De Waag wordt drie maal genoemd bij agressiebeheersing van mannelijke partners.

Een tweede groep contacten met BJZ en of de Raad zijn er vanwege de kinderen. In sommige gevallen zijn de kinderen onder toezicht geplaatst van een gezinsvoogd. In andere gevallen zijn de kinderen vanwege zorgen om het geweld bekend bij het AMK. Een andere connectie met begeleiding is dat de kinderen al hebben deelgenomen aan een KOPP-groep, kinderen van ouders met psychiatrische

problemen. Het kan ook zijn dat de gezinnen instromen via het aanbod van Knallende Ruzie Thuis (KRT) aan kinderen en hun moeders.

Aan de ouders is mondeling en schriftelijk toestemming gevraagd om met contact op te mogen nemen met de hulpverlening die op dat moment gegeven wordt. In alle gevallen is schriftelijk toestemming gegeven. Met diverse hulpverleners van De Waag, Altrecht, Centrum Maliebaan, CB, de school en BJZ is gesproken om extra achtergrondinformatie te krijgen en om hen over de gezinscursus te informeren met het doel om de begeleiding en hulp zo goed mogelijk af te stemmen. Meestal was dit werk er omheen vrij tijdrovend, aangezien het meerdere telefoontjes kostte om de betreffende instelling/hulpverlener te pakken te krijgen. Zo bleek bijvoorbeeld dat een gezinsvoogd maar beperkt telefonisch bereikbaar was. Ook op het niveau van teamleiding bij BJZ was het moeilijk om een afspraak te maken voor afstemming.

3.6 Verloop van begeleidingsproces en leerpunten van de gezinnen

Wat valt er te zeggen over het verloop van het begeleidingsproces? De uitvoerders van de gezinsinterventie geven tijdens de periode van de huisbezoeken aan dat de cursus in sommige gevallen te snel verstrijkt en dat er relatief weinig tijd overblijft voor trainingsmomenten (zie verder het volgende hoofdstuk). Het is zaak om video-opname en begeleiding zo goed mogelijk in elkaar over te laten lopen en te verenigen in een zelfde huisbezoek.

Doelen van gezinnen

Het blijkt dat er al tijdens de kennismakingsfase doelen kunnen worden vastgesteld. Deze doelen worden vastgelegd in de samenwerkingsovereenkomst. Er worden in de pilot doelen genoemd die we hier onderverdelen in drie groepen:

a. Steviger in de ouderrol staan

- Herstel van de ouderrol: leiding nemen
- Moeder kan haar aandacht richten op de kinderen tijdens gezamenlijke activiteiten
- Moeder ervaart (weer) meer zekerheid over haar rol als ouder
- Meer rust en structuur aanbrengen in het gezin
- De behoeften van de kinderen voorop stellen in plaats die van ouders
- Kinderen op tijd naar bed, gekoppeld aan hun leeftijd

b. Aansluiten bij kinderen

- Kunnen observeren en waarnemen hoe het met de kinderen gaat en wat ze nodig hebben en daarop afstemmen.
- Duidelijker zijn in de verwachtingen naar kinderen
- De kinderen meer bij en op elkaar betrekken

c. Normen aangeven en grenzen stellen

- Elkaar niet slaan, als het toch gebeurt het slaan bespreekbaar maken
- Moeder kan op adequate wijze met de kinderen communiceren over de gebeurtenissen
- Strijd tussen ouders over de hoofden van de kinderen heen beperken en leren samenwerken

- Bij voortekenen van een uitbarsting zo spoedig mogelijk ingrijpen voordat een situatie escaleert.

3.7 Invoegen bij gezinnen thuis

De effecten die ouders en kinderen noemen zijn positief. De kinderen vonden het plezierig wanneer de begeleiders kwamen en waren enthousiast over de spelletjes die ze dan speelden en de aandacht die ze kregen. Sommige moeders voelen zich zekerder in de ouderrol en hebben meer zelfvertrouwen gekregen over hoe ze met hun kinderen omgaan. Het geweld van hun partner had hen onzeker gemaakt over hun vermogen om de kinderen op te voeden. Een ander positief effect dat veel gezinnen benoemen is dat de kwaliteit van de relaties in het gezin verbeterd zijn. Het lijkt erop alsof de ouders zich bewuster worden van de opvoeding en wat zij als ouder(s) doen en laten. Ouders melden meer gezamenlijkheid in het contact, ze zien en beleven meer aan hun kinderen en benaderen hen op een persoonlijke manier. Ook worden er positieve effecten gemeld ten aanzien van leiding en structuur. De uitvoerders merken op dat de doelen in de toekomst nog concreter en preciezer kunnen worden gesteld. In sommige gevallen zijn de doelen te globaal en te veelomvattend. Daarnaast wordt de suggestie gedaan om de doelen om te vormen tot actiepunten en ze samen met de leerpunten die uit de videocompilaties naar voren komen bij elkaar te voegen in een actieplan.

3.8 Context: meervoud aan problemen

De gemelde effecten van de cursus worden wel gewaardeerd (zie verder volgende hoofdstuk) maar de omstandigheden waarin de gezinnen verkeren, belemmeren grote en blijvende verandering. Er zijn problemen met huisvesting, financiële belemmeringen, zorgen om werk, omgangsregelingen, verwerkingsproblemen vanwege het vroegere geweld en de dreiging van ex-partners die de vrouwen en kinderen onrust bezorgen. Zo wordt de cursus in een geval afgebroken nadat de moeder de relatie heeft verbroken met haar huidige vriend met wie ze samenwoonde. Uit het nagesprek blijkt dat deze relatie onder de druk bezweken is van de spanningen met haar ex-partner die bleef aandringen op een omgangsregeling en die haar vriend al eens met de dood bedreigd had.

3.9 Aandachtspunten pilot

Wat valt er zoal te leren uit de ervaringen met de pilot van de gezinsinterventie? We formuleren aandachtspunten ten aanzien van de doelgroep, de problematiek, de interventie, beleid en organisatie en de ketenpartners. Sommige van deze aandachtspunten komen in een samengevatte vorm terug in de conclusies en aanbevelingen.

Doelgroep

Aandachtspunt bij de doelgroep is dat er in de pilot sprake is van redelijk zware problematiek. Het gaat hier om het verminderen van de effecten van geweld en om het voorkomen van herhaling van geweld. In het merendeel van de gevallen waren de relaties tussen de partners verbroken door het gepleegde geweld. Relatief veel gezinnen waren eenoudergezinnen, alleenstaande moeders die al veel achter de rug hadden. Door de scheiding waren de meeste ex-partners weliswaar uit het zicht, maar bepaald niet uit beeld. Zo bleek dat de ophanden zijnde *omgangsregelingen* in

deze gezinnen veel onrust en onzekerheid met zich mee brengen en in die zin de geboekte vooruitgang van de gezinsinterventie doorkruisen. Er is geen contact gezocht met de ex-partners omdat zij op dat moment nauwelijks of geen rol speelden in de opvoeding. De vraag is of dat anders had gekund of gemoeten. Ook bleek dat een aantal moeders weinig aandacht en energie kon opbrengen voor de opvoeding.

Problematiek

Doordat in de pilot de nadruk lag op effecten van het geweld in de partnerrelatie, is er relatief weinig aandacht geweest voor vermoedens van kindermishandeling. Uit onderzoek blijkt echter dat naar schatting tussen de 30% en 60% van de kinderen die getuige is van geweld thuis daarnaast ook slachtoffer is van mishandeling (Dijkstra en Baeten, 2003). Het is dus wel van belang om attent te zijn op *mishandeling* die kinderen aan den lijve kunnen ondervinden. Daarnaast dient er ook aandacht te zijn voor vormen van fysieke en emotionele *verwaarlozing*. In het verlengde daarvan is het van belang om aandacht te schenken aan agressiebeheersing bij kindermishandeling en aan agressie afkomstig van vrouwen en moeders. In deze pilot waren de mannen vooral de plegers van geweld. De Waag wordt vooral geassocieerd met geweld in de partnerrelatie en met mannen als plegers.

Een derde aandachtspunt komt naar voren uit de observaties en ervaringen van uitvoerders met de gezinnen. In een aantal gevallen blijkt dat het scheppen van gezamenlijkheid moet worden aangeleerd en dat ouders weinig voorbeeldgedrag tonen op dit punt. Bij in ieder geval twee gezinnen leek er ook te weinig kennis te zijn van wat past bij de ontwikkelingsleeftijd van kinderen en ontbrak leeftijdsadequaat en tot spel uitnodigend speelgoed. Aandachtspunten zijn hier *psycho-educatie* aan ouders op dit punt en een speelkoffer die je gedurende de gezinsinterventie achter kunt laten.

Interventie

De methode voor de basiscommunicatie aan de hand van gecompileerde video-opnames met leerpunten voor de ouders kunnen nog verder worden geïntegreerd en verdiept. Ook kan het belangrijk zijn dat de begeleiders een voorbeeld zijn voor de ouders en hen coachen om beter aan te sluiten bij de kinderen en oplettend en attent te zijn in en op de communicatie. 'Zie, hij kijkt eerst naar mama, wat vind jij ervan?' 'Kijk hij maakt alvast een kringetje om te helpen'. 'Dit is heel goed mama (papa), blijf dit zo volhouden.'

Tijdens de pilot kwam eveneens naar voren dat het belangrijk is om de gezinnen bij te staan door te doen en niet al te lang 'in de onmacht te blijven hangen' (Van Trier). Juist vanuit de actie kan er positieve verandering in gang worden gezet.

Van belang is verder dat er in 2006 meer aandacht wordt besteed aan de verdere en verfijnder uitwerking van de interventie in de vorm van een trainershandleiding en concrete oefeningen die aansluiten bij leerpunten.

Als laatste punt blijkt dat het effect van de interventie beter kan beklijven wanneer gezinnen en ouders worden geholpen door *begeleide verwijzing* en door slagvaardig optreden in de vorm van *warme overdracht*. De gezinnen hebben dikwijls een veelvoud aan problemen en veel hulpverleningservaringen waarbij ze steeds weer hun verhaal moeten doen en waarbij de instellingen dikwijls niet nauw met elkaar

samenwerken ten behoeve van de cliënt. Zo verzucht een moeder die door haar ex-partner mishandeld werd en met haar kinderen naar de opvang vluchtte dat het erop lijkt alsof het systeem zich tegen je keert in plaats van met je samenwerkt. In het volgende hoofdstuk bij de evaluaties van de gezinnen wordt dit punt nog uitvoerig toegelicht.

Beleid en organisatie

Wat betreft de materiële behoeften duurde het te lang voordat materialen aanwezig zijn. De laptop kwam te laat, waardoor het oefenen niet kon worden ingezet en de mobiele telefoons zijn pas onlangs gearriveerd. Wanneer het aanbod op maat wordt aangeboden, is er flexibiliteit nodig. In termen van randvoorwaarden gaat het onder andere om tijd, snelheid, wendbaarheid en kwaliteit. Ook is het nodig dat er steun is en verantwoordelijkheid wordt genomen voor een *beleid* over het omgaan met (ernstige) vermoedens van mishandeling. Dit punt verdient beslist prioriteit in 2006. Verder is het verstandig om verder na te denken over het meten van de effecten van de cursus aan de hand van vragenlijsten in een voor- en een nameting en dit af te wegen tegen de extra inspanningen die dit vraagt van de ouders en de uitvoerders.

Het werken in tweetallen en de intervisie kunnen verder worden uitgebouwd als mogelijkheden om van elkaar te leren en de interventie verder te verfijnen en uit te bouwen. Daarnaast is blijvende aandacht voor scholing nodig, met name een training in agressieherkenning en -beheersing wordt gewenst. En tenslotte is er aandacht nodig voor het bereiken van de doelgroep waarbij diverse risicofactoren aanwezig zijn waardoor de kans op huiselijk geweld toeneemt (de preventieve doelgroep).

Ketenpartners

Helaas is het in 2005 niet gelukt om samenwerking op te bouwen met het consultatiebureau. Wel zijn er in 2006 opnieuw contacten gelegd en is de intentie tot samenwerking uitgesproken. Naar verwachting heeft het consultatiebureau *meer* dan andere ketenpartners in de hulpverlening te maken met de preventieve doelgroep of met beginnend geweld bij beginnend ouderschap. Het is belangrijk om te blijven nadenken over wegen om meer toegang te krijgen tot de voorkant van het probleem, wanneer het geweld nog niet zo'n schade heeft aangericht. Deze vooruitzichten bieden naast de hernieuwde verbinding met het consultatiebureau ook nieuwe kansen vanwege de verwachte instroom bij het net opgerichte Utrechtse Algemene Steunpunt Huiselijk Geweld (AHSB). Ook is het goed mogelijk (zie de wijze waarop de aanmeldingen binnenkwamen) om meer werk te maken van eventuele aanmeldingen vanuit Altrecht zelf. Voorlichting over wat de cursus behelst en voor wie deze is bedoeld zou tot meer aanmeldingen kunnen leiden. Daarbij is het ook van belang om tot een goede en concreet uitgewerkte afstemming te komen met KOPP binnen Indigo.

Een tweede aandachtspunt om de samenwerking en afstemming te bevorderen is om meer warme communicatie in te zetten met potentiële verwijzers van andere betrokken instellingen en regelmatig voorlichting te geven over de cursus en de resultaten.

Samenwerking met de afdeling Zorg binnen de divisie Indigo zal meer mogelijkheden bieden.

Verder kan het belangrijk zijn contact te leggen met de huisarts. Bij een van de deelnemende gezinnen was het overleg met de huisarts belangrijk voor het welslagen van de cursus.

4. Deelnemers, uitvoerders en ketenpartners aan het woord

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we vanuit de invalshoek van drie deelnemende partijen in op de waardering van de gezinsinterventie. De schriftelijk en mondeling afgenomen evaluaties zijn van belang om de ervaringen met het ontwikkelde aanbod in de pilot nauwkeuriger te bekijken. Ze geven verder richting aan de ontwikkeling van de gezinsinterventie in 2006 en zicht op de vraag welke bijstellingen nodig zijn. Tot slot bieden de evaluaties praktische handvatten voor het stellen van prioriteiten, het maken van beslissingen en het doen van aanbevelingen. Op deze wijze ontstaat er draagvlak voor een richtinggevend en haalbaar vervolg dat kan worden uitgewerkt in een concreet werkplan.

Opvallend was in ieder geval de grote waardering van de deelnemers voor de medewerkers van Indigo die bij hen thuis de cursus hebben gegeven!

We beschrijven in de hier genoemde volgorde drie perspectieven op de interventie van:

- uitvoerders en projectleiding
- aangemelde en deelnemende gezinnen
- ketenpartners die deelnamen aan de begeleidingsgroep bij dit project

4.2 Werkwijze

Er is allereerst een uitgebreide vragenlijst voorgelegd aan zeven uitvoerders, inclusief de senior medewerkers jeugd en de projectleider (zie bijlage 10). Op grond van de ingevulde lijsten zijn er doelgerichte gesprekken gehouden waarin medewerkers individueel om toelichting is gevraagd en de essentie nog eens werd samengevat. Ten tweede is er een aandachtspuntenlijst gemaakt voor waardering van de gezinsinterventie van de aangemelde gezinnen (zie bijlage 9). Vervolgens is er met de betreffende ouders telefonisch contact gelegd en een afspraak gemaakt voor een eindgesprek. In totaal zijn er zes eindgesprekken gevoerd die meestal op basis van een afspraak telefonisch gehouden zijn.

Ten derde is er in het najaar van 2005 een vragenlijst over de waardering van de gezinsinterventie voorgelegd aan de ketenpartners die deelnamen aan de begeleidingsgroep; twee van hen met wie we ten tijde van de pilot regelmatig inhoudelijk overleg voerden, vulden een lijst in. De andere leden hadden onvoldoende ervaring met de pilot om een oordeel uit te spreken over de bekwaamheid en toepasbaarheid van de interventie.

4.3 Algemene waardering van uitvoerders en projectleiding

De uitvoerders hebben in algemene zin aangegeven dat ze de gezinsinterventie leerzaam, spannend en intensief vonden. Iemand merkt op: *'dat we iets kunnen betekenen voor deze gezinnen met al hun problemen'*. De projectleider was achterwacht bij de telefonische aanmelding, een senior medewerker jeugd was betrokken bij vragen rond de aanmelding, kennismaking en het verloop van de interventie; de programmamedewerker volgde de aanmeldingen en het verloop

intensief en gaf commentaar op grond van haar expertise over het geweld. De uitvoerders werkten in tweetallen en verdeelden de taken in uitvoerend begeleider en camerawerk. De medewerkers deden tijdens de pilot ervaring op met één, twee of drie gezinnen; sommigen hadden ook ervaring met de afwijzing van een of meer gezinnen na aanmelding en/of kennismaking. Eén senior medewerker bij jeugd, gespecialiseerd in videointeractiebegeleiding, leidde naast haar werk in de uitvoering twee medewerkers op in deze methode.

Cijfer interventie

Het cijfer voor de waardering van de interventie op een schaal van een tot tien varieerde van een 5 ('nog niet goed uitontwikkeld') tot een 7.5 ('het wordt een acht als we nog meer methodieken kunnen toepassen'). Eén medewerker noemde de cursus '*uitdagend, met hoogtepunten en diepe dalen*'; een ander vond het begin van de pilot vrij rommelig, er lagen toen nog veel vragen open.

De gezinsinterventie was voor velen nieuw, al had een aantal medewerkers -soms vanuit hun vorige baan - wel ervaring met huisbezoek, een enkeling met het bespreekbaar maken van geweld (in het aanbod knallende ruzie thuis) en/of met kortdurende en afgebakende begeleiding van ouders en gezinnen.

Context pilot

Positief was dat er gezinnen zijn aangemeld in de proeffase, al kwamen de aanmeldingen later binnendruppelen dan voor de strakke tijdsplanning wenselijk was. Vanwege meervoudige en te ernstige problematiek bleken lang niet alle aanmeldingen te leiden tot een aanbod voor de gezinsinterventie, waardoor een aantal uitvoerders tijdens de pilot minder ervaring op kon doen dan wenselijk was (in begeleiding, werken in tweetallen, video-opnames en montages, trainen leerpunten). Belangrijke tegenvaller was dat er in het eerste projectjaar vanwege werkdruk bij het consultatiebureau geen samenwerking kon worden gerealiseerd met de eerste lijn. Ook is er ondanks pogingen daartoe (nog) geen samenwerking tot stand gekomen met verloskundigen en kraamzorg. Daardoor konden we met de preventieve benadering onvoldoende aansluiten bij de voorkant van het probleem. *De problematiek is al erg geëscaleerd, we zouden iets eerder in deze gezinnen moeten kunnen komen*. In 2006 zijn er met het consultatiebureau opnieuw contacten gelegd en afspraken gemaakt over verdere samenwerking.

De opmerkingen in de evaluaties zijn onderverdeeld in twee hoofdcategorieën, namelijk interventie en voorwaarden. Verschillende verbeterpunten komen hierin aan de orde.

4.4 Interventie

Iedereen noemde een aantal sterke punten bij de gezinsinterventie. Unaniem hoog scoorde de mogelijkheid om huisbezoek en videointeractiemethode te combineren. De meerwaarde van het huisbezoek is dat het veel informatie geeft over de leefomstandigheden van een gezin, dat je daardoor kunt invoegen en aansluiten bij het dagelijkse leven en dat je mag meekijken in hun leven. Nadelen zijn dat een huisbezoek meer tijd vergt, intensief is en dat je als begeleider gemakkelijker meegezogen en uitgespeeld kunt worden. De videointeractiemethode is heel geschikt om met ouders op een positieve wijze nieuwe basiscommunicatieve vaardigheden te oefenen. Ook bij de medewerker die deze methode introduceerde in de gezinscursus

'voldeed de video aan haar verwachtingen'; wel is belangrijk om je bij de opnames, compilaties en leerpunten te realiseren dat de uitvoerder daarin een sturende rol heeft en zich bewust dient te zijn van het eigen referentiekader. Daartoe is ook scholing nodig.

Inhoudelijk sterk is dat de cursus wil bijdragen aan het voorkomen van (herhaling van) geweld. Een medewerker noemde de volgende vier punten:

- a. de gezinscursus geeft *informatie* over hoe met elkaar om te gaan op een respectvolle manier;
- b. de gezinscursus biedt *mogelijkheden* om te trainen aan de hand van leerpunten;
- c. de gezinscursus *maakt bewust* hoe ervaren geweld doorwerkt in de omgang met elkaar en het dagelijkse contact;
- d. de gezinscursus draagt bij aan warme overdracht.

Sterk punt in de pilot is ook dat het contact met de gezinnen goed verliep, er al de nodige kwaliteit is geleverd en de ouders aan de hand van praktische doelen in hun kracht werden gezet. *'Het oppikken van waar de schoen wringt in de opvoeding ging me goed af'*, aldus een uitvoerder. In die zin werd de gezinsinterventie als versterkend gezien, als een vorm van *empowerment*. Andere sterke punten van de interventie zijn dat er geen wachtlijst bestaat, dat de doelen per gezin op maat kunnen worden gemaakt, dat het een laagdrempelig aanbod is, en dat er wordt gewerkt vanuit de competenties van de ouders met het accent op positieve momenten in de communicatie.

Een nadeel is dat veel gezinnen in de pilot met multi problems kampten, waardoor er *'meer tijd nodig is voor wezenlijke verandering'*. De ingewikkelde en meervoudige problemen geven vertraging. Er is meer tijd nodig om iets in de gezinnen te bereiken.

Kennismaking

De medewerkers vinden de kennismaking arbeidsintensief maar ook belangrijk. Het is goed om de kennismaking op te splitsen in twee delen en overleg te plegen over de aanmelding. In deze periode moeten belangrijke afwegingen gemaakt worden voor de indicatie en de doelen van de interventie. *'Nee zeggen moet'*, aldus een medewerker, een ander wijst op de afwegingen bij soms moeilijke keuzes: *'Vooral bij gezinnen waarbij veel aan de hand is, is de keuze tussen hulpverlening of preventie niet gemakkelijk.'* Het is daarbij dan de vraag of de preventieve benadering voor het gezin in kwestie in die specifieke periode voldoende ondersteuning biedt en de best passende interventie is. Weer een wat andere opvatting is om de problematiek in grote lijnen in kaart te brengen, maar je er niet door te laten verlammen. *'Niet aan de rand van het moeras blijven staan, maar durven handelen en aanreiken'*. Volgens deze medewerker is er ook veel onwetendheid bij ouders en is het belangrijk om *'niet te voorzichtig te zijn en te durven starten met aanreiken hoe je anders met kinderen kunt omgaan'*.

In deze kennismakingsfase is het van belang om - ook als voorbeeld - al goed contact te maken met kinderen, al lijkt dat bij jongere kinderen door hun spontane gedrag iets gemakkelijker dan bij oudere die wat terughoudender kunnen zijn in het contact. Andere leerpunten zijn om bij de aanmelding door te vragen en uit te vragen over het geweld en de verleende hulp. Ook is het nuttig om een *checklist* of screening te maken (bijvoorbeeld beslisboom) die gebruikt kan worden bij

aanmelding. Het is ook belangrijk helder te zijn waarin je een gezin wel en waarin je het niet kunt helpen met dit preventieve aanbod.

Methoden: gereedschapskist en trainershandleiding

Er is een gedeelde behoefte om de gereedschapskist van de gezinsinterventie aan te vullen met goed ondersteunend werkmateriaal en de inhoud en de modules verder aan te scherpen. De uitvoerders vinden dat zij de methodiek nog meer in de vingers moeten krijgen en stellen zich in de toekomst voor dat zij kunnen putten uit een trainersmap met methodieken (zoals bij Alles Kidzzz). Ook is het belangrijk om de doelen van deelnemende gezinnen te specificeren en te concretiseren en ze te benoemen als uitnodigende actieplannen.

Methodische principes die worden genoemd zijn:

- aansluiten en invoegen: *'dat staat centraal en van daaruit verandering ook directief in gang zetten'*
- beeldmateriaal en gesproken tekst (leerpunten) combineren: *'zeer belangrijk, ouders kunnen zien wat ze doen, dat is effectiever dan erover praten'*
- afstemmen op de hulpvraag; empowerment door gezamenlijke aanpak
- voorlichting en advies afgestemd op specifieke omstandigheden: *'het bespreken van het verband van opgedane geweldservaringen en de interacties op dit moment, of agressief of agressie-geremd'*
- combinatie van educatie en praktische ondersteuning: *'leren dit anders te doen, met meer respect'*
- transparant en duidelijk werken, vastleggen in deelnemersovereenkomst
- 'rolemodelling' verdient meer aandacht, waarbij je ter ondersteuning achter of naast de ouder gaat staan en deze in de lastige situaties zelf coacht.

Genoemd aandachtspunt bij de videointeractiemethode is om een goede balans te vinden tussen datgene wat goed gaat (aansluiten bij de competenties) en datgene wat verbetering behoeft (de leerpunten).

Een enkele medewerker doet de suggestie om het aanbod van de gezinsinterventie meer te differentiëren door daarnaast een verwerkingsgroep aan te bieden bij scheiding voor kinderen, assertiviteitstraining en ontspanningstechnieken voor vrouwen bij traumaverwerking, losse themabijeenkomsten (over opvoeding, ontspanning en stress), en nauw af te stemmen met ggz-hulpverlening.

Duur/intensiteit van de cursus

Er zijn verschillende opmerkingen gemaakt die verband houden met de duur en de intensiteit van de cursus. De gezinnen die aan de pilot deelnamen hebben met veel problemen te kampen (geweld, opvoeding, relatie, omgang, huisvesting, inkomen). Het is de vraag of de voor preventie noodzakelijke omvang van maximaal tien huisbezoeken in deze gevallen afdoende is. *'Voor deze pilot is de problematiek soms wel te complex, denk ik'*. Het accent van de methode ligt nu, zo vinden een paar medewerkers, vooral op empowerment van ouders. Er is krap of zelfs onvoldoende tijd om naast de opnames te oefenen en vaardigheden te trainen.

Een paar uitvoerders gaven aan dat ze last had van dit tijdgebrek dat ook doorspeelde in de reflecties op en de voorbereidingen van de huisbezoeken. Daarnaast is er winst te boeken in het stellen van haalbare doelen. Belangrijk voor de vaart is ook om regelmatig op huisbezoek te gaan en door te pakken. Sommige medewerkers hebben naast de huisbezoeken extra contactmomenten ingebouwd. Ze

hebben tussendoor telefonische coaching gegeven, tussentijds de voortgang van de oefeningen besproken of de belangrijkste leerpunten en afspraken na het huisbezoek aan de ouders toegestuurd.

Overleg met derden en warme overdracht

Het overleg met derden, dat wil zeggen andere instellingen die betrokken zijn bij het aangemelde gezin, vindt men zinvol maar tijdrovend. Er blijkt nog niet zoveel ervaring te zijn met deze manier van werken. Er zijn ondertekende toestemmingsformulieren nodig. Sommigen instellingen zoals het BJZ zijn moeilijk bereikbaar. Overleg kost veel tijd en energie. E-mail kan daarbij gunstig uitwerken. Belangrijk in het contact en de afspraken zijn om er attent op te zijn dat je niet voor een karretje wordt gespannen en scherp te redeneren op de geschiktheid van een gezin om mee te doen en de timing van de gezinsinterventie zorgvuldig af te stellen. *'Het is soms moeilijk positie te bepalen wanneer er meerdere instanties betrokken zijn.'*

Het werken in tweetallen wordt als positief ervaren, ook gezien de problematiek; een enkeling geeft aan dat het soms moeilijk is om gezamenlijke afspraken te maken. Verschil van inzicht in de duo's scherpt het denken en de creativiteit en wordt niet bezwaarlijk gevonden.

Vrijwel iedereen onderschrijft, ook door de concrete ervaringen met gezinnen in de pilot, het belang van warme overdracht. *Een medewerker: 'afstemmen is altijd belangrijk'.* In overleg met de ouder(s) worden dan in contact met andere instellingen de ervaringen met de gezincursus en het advies overgedragen. Deze werkwijze verbetert de samenwerking op casusniveau en kan ondersteunend werken voor het gezin in kwestie. Er is op dit gebied nog veel te winnen: *'We kunnen meer initiërend te werk gaan door instanties bij elkaar te brengen. Dat kan onze positie in het veld versterken.'*

4.5 Voorwaarden

Er is onderscheid te maken tussen voorwaarden op verschillende niveaus. Zo zijn er voorwaarden ten aanzien van de deskundigheid en de rol van uitvoerders (scholing, inzet interventie, intervisie), voorwaarden ten aanzien van de interventie zelf (materiaal, vervoer, videocamera, mobiele telefoon); voorwaarden bij de uitvoering (aansluiten bij specifieke situaties gezin, aansluiten bij schooltijden en aanwezigheid) en voorwaarden ten aanzien van het omgaan met huiselijk geweld en huisbezoeken (beleid, veiligheid, tijd).

Rol van uitvoerders

Uit de evaluaties blijkt duidelijk dat de rol van de uitvoerders bij de interventie nog verder kan worden uitgekristalliseerd. Het werken met eigen leerpunten is nog niet zo goed uit de verf gekomen. Tevens is het van belang dat uitvoerders meer specifieke vaardigheden ontwikkelen, zodat het aanbod duidelijk preventief wordt ingezet en dat door samenwerking met collega's er nog meer lijn en gedeelde visie komt in de aanpak. Er is nog een duidelijker kader nodig aangezien de omgang met de basiscommunicatie nu per uitvoerder verschilt. Daarnaast kan er meer aandacht worden besteed aan het omgaan met en aan de orde stellen van effecten van geweld op de interacties. Verder dient er verhelderd te worden wat (verschillen in) coaching, training en begeleiding zijn en wanneer het preventieve aanbod overgaat

in het verlenen van hulp. Deze vraag speelt afdelingsbreed. Ook is het van belang om methodisch nog meer werk te maken van hoe je contact met ouders en met kinderen maakt en houdt. Een medewerker van jeugd stelt vast dat *begeleidende kwaliteiten* bij de gezinsinterventie belangrijk zijn, ook al gaat het om een preventieve benadering: *'De medewerkers hebben daar goede mogelijkheden voor in huis, de samenwerking was erg prettig'*.

Scholing

De scholingsbijeenkomsten worden heel verschillend beoordeeld en dat hangt vermoedelijk ook samen met de achtergrond, ervaring en scholing van de medewerkers. Niet iedereen heeft dezelfde ervaring met geweld in gezinnen, met huisbezoek en de videointeractie methode. Slechts een enkeling noemt de reader met achtergrondartikelen gerangschikt per bijeenkomst. Nadeel, aldus sommigen, is dat deze in overuren 's avonds gelezen moet worden. Het merendeel vond de scholing informatief en goed aansluiten bij de praktijk. Een enkeling vond de scholing juist te weinig op de praktijk gericht: *'het ging meer om presentaties dan om praktijkscholing'*. De scholing over het omgaan met agressie wordt het slechtst beoordeeld; er is (nog steeds en deels afdelingsbreed) veel behoefte aan een praktische en concrete agressie training. De scholing over het huisbezoek vonden sommigen te persoonlijk; de praktische handvatten van het AMK vinden sommigen nuttig omdat het ingaat op soms moeilijk herkenbare signalen van mishandeling. Een ander was al op de hoogte van wat daar besproken is. De eerste training in het omgaan met kinderen en ouders wordt als het beste beoordeeld; 'praktisch en goede oefeningen'; de tweede bijeenkomst is niet goed voorbereid, aldus de projectleider, waardoor het huiswerk over de leerpunten onvoldoende uit de verf komt en er veel tijd over lopende aanmeldingen wordt gesproken.

Twee medewerkers zijn ten behoeve van de videointeractiebegeleiding een opleiding gaan volgen. Zij ervaren het als een nadeel dat er soms te weinig videomateriaal is om de vaart in het oefenen te houden.

Intervisies

De intervisiebijeenkomsten zijn door bijna iedereen positief beoordeeld: ze dragen bij aan teambuilding en saamhorigheid. Verder helpen ze bij de ontwikkeling van een gedeelde visie en aanpak. Deze positieve waardering gold zowel voor de inhoud en de voortgang van de cursus bij de gezinnen als de methodiek. *'Er was veel tijd en voldoende ruimte om te brainstormen onder welke condities iemand wel of niet geschikt was voor deelname. Ik heb dit als zeer prettig ervaren.'* Ook het met elkaar bespreken van getoond videomateriaal wordt heel informatief gevonden. De medewerkers wensen voortzetting van de intervisiebijeenkomsten. Een persoon heeft kritiek op de bijeenkomsten die ze soms langdradig en weinig gestructureerd vond en waar soms wel een uur besteed werd aan één gezin. Deze uitvoerder verwacht meer structuur en wil graag dat de voorzitter duidelijker thema's afgrenst. Wat hier vermoedelijk meespeelt is dat de intervisiebijeenkomsten niet elke keer door iedereen werden bezocht. Door veranderende samenstelling per bijeenkomst kon een zekere verdubbeling/herhaling optreden.

Voorwaarden bij de interventie

Uit de evaluaties klinkt enige ergernis door over de vertraging van het nodige materiaal. De videocamera's en de lab-top arriveerde te laat en de noodzakelijke al lang aangevraagde mobiele telefoons zijn tot op heden niet aangekomen waardoor medewerkers soms hun eigen mobiel gebruiken. Ook de timing van de voorbereiding in tweetallen is door wisselende werkdagen soms lastig. De planning en uitvoering van de huisbezoeken verliep vrij goed, al zat er soms wel redelijk veel tijd tussen de huisbezoeken. Bij schoolgaande kinderen werd aansluiting gezocht bij huisbezoek op hun vrije middagen. Ook werd geprobeerd om een eventuele buitenshuis werkende partner te betrekken bij de huisbezoeken. Hoewel de huisbezoeken in principe ook op speciale leermomenten konden worden ingelast, zijn ze tot nu toe allemaal overdag afgelegd.

Voorwaarden in beleid, tijd en veiligheid

Op de vraag wat de uitvoerders vinden van het beleid van Indigo en Altrecht breed in het omgaan met vermoedens van mishandeling, komen uiteenlopende reacties van 'goed', 'matigjes' tot 'eigenlijk slecht, want er is nauwelijks beleid'. Verschillende uitvoerders kennen niet het beleid van Altrecht in deze. Een enkeling merkt op dat dit een slechte zaak is, een beleid zou vooraf moeten gaan aan een aanbod als de gezinsinterventie.

Het ontbreken van een beleid betekent dat uitvoerders geen steun ervaren van een visie en een handelingsplan als zij geconfronteerd worden met vermoedens van mishandeling en dat zij zelf stappen moeten ondernemen in plaats van dat zij een bepaald stappenplan kunnen volgen. Dit verzwakt het professionele handelen: het maakt uitvoerders op dit punt onbeschermd en onvoldoende op de hoogte van hun verantwoordelijkheid.

Hierop aansluitend is het goed om de veiligheid van medewerkers nog beter te waarborgen door mobiele telefoons in te zetten en in de vervolgscholing een agressietraining aan te bieden waarin ze leren om goed om te gaan met waarschuwingssignalen.

Tot slot blijkt tijd een veel, maar zeker niet door iedereen genoemd knelpunt. De tijd om daadwerkelijk vaardigheden te trainen blijkt voor sommigen te kort te zijn; ook wordt de tijd van huisbezoeken soms als te kort ervaren. Er kan tijdwinst worden geboekt door de huisbezoeken en de videointeractiemethode nog beter te benutten en in elkaar te passen. Het is dan mogelijk om een opname te combineren met interventie en oefening. Tijdgebrek speelde ook bij de voorbereiding en verwerking van de scholing, *'er moet veel in overuren gebeuren'*. Uiteindelijk heeft iedereen het idee veel geleerd te hebben van de ervaringen met de gezinnen; het heeft ook *koudwatervrees* weggenomen en reliëf gegeven aan het project. De projectleider merkt op dat bij een nieuwe pilot zoals de gezinsinterventie meer tijd moet worden uitgetrokken. Tot slot de ervaringen van een preventiemedewerker: *'Ik sta erg op kwaliteit en goede voorbereiding en die stond wat mij betreft geregeld onder spanning door de snelheid.'*

Wensen

Meerdere medewerkers willen de intervisiebijeenkomsten en het werken in tweetallen voortzetten ('dit vergroot de creatieve invallen'). Een persoon wil graag in de nabije toekomst ook de video-opleiding doen. In gezinnen waar er geen acuut

geweld is en de problemen niet al te complex, kan de trainer de begeleiding en de video-opnames en compilaties combineren. Wat betreft een vervolg voor verdere bijscholing zijn er wensen geuit voor:

- meer aandacht voor contact maken met kinderen en ouders; onderzoeken van mogelijkheden om in bepaalde situaties een kindercoach in te stellen
- training in uniformering en verdieping van aanpak van basiscommunicatie
- een agressietraining en oefening in het werken met time out plannen
- training in ouderbegeleiding
- meer warme contacten en samenwerking met de eerste lijn, met name met het cb (de voorkant van het probleem)

4.6 Waardering van de gezinsinterventie: Aangemelde en deelnemende gezinnen

Er zijn ervaringen opgedaan met het afnemen van vragenlijsten bij ouders (geweldservaringen in de jeugd, gedrag kinderen, eventueel middelengebruik). Daaruit blijkt dat dit een behoorlijke (tijds)investering vraagt van ouders en dat niet alle ouders in staat zijn om zelfstandig de vragenlijsten in te vullen. In dit stadium zijn er nog geen gegevens beschikbaar die uitspraken kunnen doen over de effectiviteit van de gezinsinterventie. Bij de verdere ontwikkeling van de cursus is het in de toekomst mogelijk om als onderbouwing van de interventie, te streven naar afname van vragenlijsten met een voor- en een nameting.

In totaal zijn er zes gesprekken gehouden met ouders die zich hebben aangemeld voor de gezinscursus; vijf van hen hebben de cursus ook daadwerkelijk gevolgd; één gezin is tussentijds gestopt en één gezin kwam zelf tot het besluit dat de gezinsinterventie onvoldoende aansloot bij hun hulpvraag. Bij het merendeel van de deelnemende gezinnen ging het om relatief zware problematiek van effecten van geweld in de (ex)-partnerrelatie (zie hoofdstuk 3). In een paar gevallen was er tijdens de cursus veel onrust over een problematische omgangsregeling.

De opmerkingen van de deelnemende gezinnen zijn verdeeld in drie hoofdcategorieën: verwachtingen en waardering van de gezinsinterventie; waardering van de methode en de begeleiding en een terugblik op de resultaten en wat er nodig is aan begeleiding/hulp.

Waardering van de gezinsinterventie

Uit de gesprekken komt naar voren dat de ouders en de kinderen die deelnamen aan de pilot de gezinsinterventie waarderen. Ze vonden de folder goed, 'dat sprak me aan', waren tevreden over het huisbezoek en de begeleiders en ze vonden de videointeractiemethode aansprekend en leerzaam. Eén van de moeders zegt: '*Je kunt het van me aannemen, alles was heel goed zo, en ik kan het weten want ik heb veel meegemaakt: ik ben ervaringsvrouw*'.

Ook vonden de kinderen (via de ouders gevraagd naar hun mening) het dikwijls leuk wanneer de trainers kwamen. De gezinsinterventie bood voor de ouders eye-openers en leidde tot bewustwording. De positieve feedback heeft voor de deelnemers heel goed gewerkt; tegelijkertijd is helderder geworden wat er aan schort: '*wat een vage massa was, is een stuk concreter geworden*'.

Verwachtingen

Over de verwachtingen komen weinig specifieke zaken naar voren. Eén deelnemster merkt op dat ze niet altijd goed wist wat ze kon vragen en kon verwachten. Twee anderen geven aan dat zij meer hulp nodig hebben voor zichzelf en de kinderen dan de cursus kan bieden: *'Ik heb zoveel problemen, en de gezinscursus, ja dat is dan te kort, we hebben meer nodig. De kinderen hebben aparte begeleiding nodig, dan kunnen zij hun hart luchten.'* De cursus komt minder goed tot zijn recht wanneer er veel onrust is in het gezin. In een aantal gevallen (zie vorige hoofdstuk) levert de moeizame en wisselvallige relatie met de ex-partner veel spanning en druk op. *'Het gaat hier up en down'*. Het gaat hier om spanning over de alimentatie, een op handen zijnde omgangsregeling, onverwachts bezoek van de ex-partner en vormen van belaging.

Aanmelding en kennismaking

Over de aanmelding en de kennismaking zijn er behalve tevreden geluiden weinig specifieke opmerkingen gemaakt. Deelnemers vinden het belangrijk dat ze hun verhaal kwijt kunnen, voelen zich begrepen en geven aan dat 'hun hulpvraag met zorg werd behandeld'.

Ook de hulp bij begeleide verwijzing van een gezin dat na aanmelding besloot om niet deel te nemen werd op prijs gesteld.

Niet iedereen herinnerde zich de folder.

Sterke en zwakke punten van de cursus

Wat zijn naar de mening van de deelnemende gezinnen sterke en zwakke punten van de gezinsinterventie? Het huisbezoek wordt meestal zeer gewaardeerd. Verder wordt de positieve benadering en de nadruk op wat er goed gaat in het gezin als plezierig beleefd: *'Vooral fijn dat ik goed kan functioneren als moeder, ik hoorde nu ook eindelijk wat ik als moeder goed deed.'* Ook voelden ouders zich doorgaans voldoende op hun gemak; ze hadden het idee dat ze zich niet helemaal anders voor hoefden te doen. *'De cursus heeft me heel goed gedaan, ik was heel onzeker geworden als ouder.'*

Ouders zijn ze te spreken over waardevolle tips die ze gekregen hebben.

Een nadeel dat sommige ouders naar voren brengen is de korte duur van de cursus. Zij hebben het idee dat zij meer en langer begeleiding nodig hebben. *'Er zijn bepaalde momenten dan gaat het lekker, maar dat zijn nog korte sessies. Zo strak in 10 keer dat is voor ons niet goed. Ik zou graag geleidelijk willen afbouwen, zodat ze je nog zien zo een keer in de maand.'*

4.7 Waardering van de methode en de begeleiding

Wat betreft de methode vallen zowel de huisbezoeken als de gecompileerde video-opnames met leerpunten in goede aarde bij de deelnemende gezinnen. *'Heel belangrijk dat het aan huis was, dat zou er meer moeten zijn.'* Ook de kinderen zijn meer op hun gemak bij een huisbezoek. De meeste deelnemers zijn door het vroegere geweld verhuisd naar een andere plek. Voor een enkeling is thuis niet alleen maar vertrouwd of veilig: *'Ik heb zoveel slechte herinneringen aan die plek, in die flat is zoveel gebeurd, het verleden hangt daar zwaar op me.'*

De videomethode gaf vooraf nog wel eens hoofdbrekers wanneer ouders het idee hadden dat een cameraploeg langdurig bij hen over de vloer zou zijn om te filmen.

In zulke gevallen is een video-instructievoorbeeld nuttig om aan ouders te kunnen laten zien. In de praktijk gaat het om korte opnames van specifieke situaties. *'De video, ja dat is een goede manier, je kunt dan goed zien hoe je het doet. Eerst dacht ik moet dat nou, maar nu zie je wel veel terug, wat er goed gaat, maar ook wat je fouten zijn en hoe je dat kan verbeteren.'* De opnames geven de deelnemers wat meer afstand tot hun situatie en zij ervaren dat als leerzaam: *'Ik heb waardevolle tips gekregen, de video helpt daarbij.'* Uit de evaluatiegesprekken blijkt dat sommige deelnemers soms zichzelf daarbij moeten overwinnen: *'Ik wil nooit op de foto, zenuwen hè, ik wil ook niet in de spiegel kijken naar mezelf, maar dit, dit met die opnames, dat viel heel erg mee'.*

Een enkeling vindt het jammer dat de video-opnames kort waren en niet ingingen op moeilijke momenten. Kinderen zijn vooral enthousiast over het emotiespel dat een aantal keren gebruikt is.

Begeleiding

De begeleiding wordt in alle gevallen positief beoordeeld; 'heel persoonlijk en open contact'; 'ze kijken goed naar ons' en 'het sluit goed aan'. Daaruit valt op te maken dat de principes van de basiscommunicatie door de uitvoerders goed zijn toegepast. Ook wordt naar voren gebracht dat de kinderen het heel leuk vonden wanneer de begeleiders op huisbezoek kwamen en dat kinderen zich op hun gemak en voldoende veilig voelden om hun verhaal te doen. Aansluiting en respect zijn daarbij belangrijk. *'De begeleider is ook heel goed met mijn dochter omgegaan, ook in wat ze nodig heeft. Ze geeft ook bedenktijd, ze heeft niet gepusht'.*

Waardering cursus/doelen

Alle deelnemende gezinnen zijn positief over de cursus; allen geven aan dat ze van de cursus hebben geleerd en dat ze daardoor sterker in hun schoenen staan. *'Het belangrijkste wat ik gekregen heb, is zelfvertrouwen. Mijn beeld van hoe ik ben als moeder is bijgesteld'.* Een ander weet dat haar belangrijkste leerpunt is om met meer ontspanning om te kunnen gaan met de kinderen.

Ouders zijn zich verder bewuster geworden van de opvoeding en van de manier waarop het geweld kan doorwerken in de relaties in het gezin. *'De laatste keer dat mij ex-man er was heeft dat mijn dochter veel agressie gegeven. Ze heeft ook haar broertjes geslagen. Het maakt alle kinderen heel erg overstuur.'*

Daarnaast weten ouders door de aandacht voor de communicatie beter te benoemen hoe ze op verschillende kinderen reageren en hoe de kinderen weer op hen reageren: *'Ik weet nu dat ik strenger tegen mijn zoon ben dan tegen mijn dochter en dat het belangrijk is om haar wat meer te begrenzen.'*

4.8 Terugblik op de resultaten en de cursus

De deelnemers die de cursus ten tijde van het evaluatiegesprek al hadden afgerond, zijn ook na afloop tevreden over de cursus. Een moeder met goede opvoedvaardigheden blikt het meest positief terug en geeft de cursus een negen. Zij stelt wel vast dat zij goed kon profiteren van het aanbod: *'Ik had niet zoveel nodig, als het ingewikkelder is, dan moet het wel langer zijn denk ik'.*

Bij de meeste gezinnen is er na de gezinscursus andere begeleiding en/of hulp nodig. De cursus heeft hierbij zeker een rol gespeeld. Zo is een aantal kinderen in de leeftijdsgroep van 7 tot 12 jaar verwezen naar het groepsaanbod voor Knallende

Ruzie Thuis (KRT) (zie bijlage 3). Een aantal moeders hebben daarnaast hulp voor zichzelf (gezocht) vanwege verwerking van de geweldservaringen. Bij één gezin biedt BJZ een kortlopend contact om een omgangsregeling tot stand te brengen. De moeders die aangeven dat hun ex-partner hen en de kinderen lastig valt, vinden weinig ondersteuning voor hun problemen, terwijl blijkt dat deze problemen veel spanning en onzekerheid geven. Het is daardoor voor hen moeilijk om de draad op te pakken en positieve verandering te laten beklijven. Dit patroon is het sterkst waar te nemen bij het gezin dat de cursus afbrak. De nieuwe relatie van de vrouw bezweek naar haar eigen zeggen onder de druk en spanning van haar ex-partner die haar nieuwe vriend met de dood bedreigde en zijn vroegere gezin niet met rust liet. De vrouw vermeldt veel psychische en fysieke klachten en ging uit ellende maar accoord met een omgangsregeling voor haar kind.

Zij is positief over de cursus, maar stelt vast dat haar problemen en die van de kinderen te groot zijn voor het aanbod: *'De kinderen hebben net als ik meer hulp nodig dan de cursus van Indigo.'*

Verbeterpunten: de cliënt centraal, niet de instelling

De cursus zelf wordt positief beoordeeld, maar de samenwerking tussen instellingen en de afstemming van deze instellingen op de problemen van de deelnemende gezinnen laat te wensen over. De deelnemende gezinnen hebben daar last van. En dat is te beluisteren in de kritiek:

'Wat ik wel heel erg vind is dat instanties allemaal onafhankelijk van elkaar werken. Dan heb je het eiland van de Raad, het eiland van BJZ en het eiland Altrecht en die hebben geen onderling contact met elkaar. Dat mis ik heel erg. Want dan is er onderzoek gedaan, maar dan moeten ze weer overnieuw beginnen. Dat vind ik heel erg.'

'Ik heb sinds onze moeilijke vlucht naar de vrouwenopvang vaak het gevoel dat het systeem tegenwerkt in plaats van mee.'

Dat heeft veel consequenties voor de betrokken gezinnen. Het vinden van passende hulp kost veel energie, steeds weer moeten zij bij elke nieuwe instelling of nieuwe persoon van voren af aan beginnen:

'Ik moet dan steeds weer hetzelfde verhaal doen en dat is toch, ook emotioneel heel inspannend (...). Je staat als moeder toch heel alleen en zwak ten opzichte van al die instanties. En intussen gaat het dagelijkse leven en de zorg voor drie kinderen ook door. Dat kan ik er heel moeilijk bij hebben.'

'Nu ben ik afgelopen week weer bij maatschappelijk werk geweest. De begeleiding van Indigo heeft me geholpen, dat hoeven ze niet te doen, maar het was wel heel fijn. Het is zo moeilijk alles uit jezelf te halen.'

Dit onderstreept het belang van begeleide verwijzing en warme, slagvaardige overdracht. Door contacten te leggen met de verwijzende instellingen, op naam te kunnen verwijzen en door de bevindingen uit de cursus over te dragen. Nogmaals een citaat:

'Je krijgt dan ook toegang, hoeft niet van voren af aan te beginnen, want iedere keer alles weer uitleggen en dan wordt mijn situatie niet begrepen. Het is jammer dat de regels zo zijn, dat hulp niet goed aansluit.

Suggesties

Er zijn tot slot nog enkele suggesties gegeven voor verbetering van de cursus en voor de aanpak van huiselijk geweld. Zo stelt de vrouw die de cursus door de druk van haar ex-partner afbrak een wetsverandering voor stalking voor. *'Zijn er geen andere straffen mogelijk, of een naamsverandering?'* Een ander zou graag zien dat er meer werk wordt gemaakt van de aanpak van mannen die weigeren om alimentatie te betalen. Ook het tot stand brengen van een omgangsregeling na een scheiding waarbij geweld een rol speelde, zorgt voor veel onrust en onzekerheid.

Een andere op de gezinsinterventie gerichte suggestie is dat deelnemers nog specifiek willen leren om met bepaalde situaties om te gaan. Genoemd worden de gezamenlijke maaltijd, de situatie als de kinderen uit school komen of beter leren omgaan met ruzies en conflicten. Deze moeder stelt zich langere huisbezoeken voor met meer observatietijd. De kinderen passen zich daardoor niet meer aan aan het bezoek, maar gedragen zich zoals in alledaagse situaties.

4.9 Opmerkingen ketenpartners

Tot slot de positieve waardering van twee ketenpartners (AMK en De Waag) die in een schriftelijke reactie zich uitspraken over de gezinsinterventie. Beiden vinden de gezinsinterventie een belangrijke aanvulling in de ketenzorg bij huiselijk geweld waarbij je focust op een *'laagdrempelig aanbod voor een groep die gewoonlijk nauwelijks bereikt wordt'*. Positief vindt men het preventieve doel, het voorkomen en terugdringen van geweld. Ook voor verwijzers is er naar hun mening een lage drempel. Belangrijk vindt men ook de samenwerking met andere partners, *'het is dus geen geïsoleerde interventie'*.

Het huisbezoek en de videomethode worden hier eveneens benoemd als sterke punten: *'Heel goed aanbod vanwege outreachende manier van werken, een ondersteunend aanbod bij beginnend geweld en aansprekende methodes, waaronder videogebruik'*.

Er worden tevens knelpunten waargenomen. De belangrijkste is wel dat er sprake is van zwaardere problematiek in veel gezinnen. Het kan bijvoorbeeld zijn gaandeweg de interventie blijkt dat het huiselijk geweld voorheen moeilijk bespreekbaar was of geheim werd gehouden. Ook kan het zijn dat gezinnen waar vooral het AMK en De Waag mee te maken krijgen vanwege contra-indicaties niet kunnen deelnemen. Specifiek genoemd worden: psychiatrische problematiek, verstandelijke handicap van kind of ouder(s), verslavingsproblematiek en langdurig geweld. Mede daarom is goede samenwerking met de ketenpartners van groot belang.

Aanbeveling voor de werving van gezinnen is om meer *voorlichting* te geven aan BJZ (teamleiders en uitvoerders), aan consultatiebureaus en op scholen. Bij BJZ worden veel gezinnen tegenwoordig aangemeld in het kader van een pilot waarbij de politie in geval van meldingen van huiselijk geweld waarbij kinderen betrokken zijn een zorgmelding doet bij BJZ. Tevens bevelen beide ketenpartners aan om meer informatie en educatie te verstrekken over de gezinsinterventie binnen Altrecht zelf, *'zodat het tussen de oren komt'*.

Dit kan door de achtergronden en de implicaties van huiselijk geweld aan de orde te (blijven) stellen in de instelling zelf, bij psychiatrische ouders – door een relatie te leggen met KOPP problematiek- , in de verwerking en bij kinderen met gedragsstoornissen.

Tot slot wordt het van belang gevonden om de opgedane ervaringen met de pilot en dit verslag te verspreiden.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Inleiding

Er vloeien verschillende conclusies en aanbevelingen voort uit het project. De vier gestelde kernvragen over aanbod, methodiek, doelgroep, pilot en evaluatie (hoofdstuk twee) zijn in dit verslag allen aan de orde gekomen. In het derde en vierde hoofdstuk zijn het aanbod en de methodiek beschreven alsook de achtergronden geschetst van de cursus 'respectvol omgaan met elkaar'. De kenmerken van de bereikte doelgroep, het wervings- en selectieproces en de afwegingen tijdens de kennismakingsfase zijn beschreven in het vijfde hoofdstuk. Tevens werd ingegaan op de vraag naar het verloop van het begeleidingsproces en de door gezinnen gestelde leerpunten en doelen. Hoe de gezinnen, de uitvoerders en de ketenpartners de werkwijze en het veranderingsproces van de gezinsinterventie waardeerden werd beschreven in het zesde hoofdstuk. Ook zijn we in dat hoofdstuk ingegaan op bijstellingen van de pilot in de vorm van aandachtspunten.

5.2 Zes conclusies op hoofdlijnen

We vatten in dit laatste hoofdstuk de bevindingen van de gezinsinterventie samen in vijf hoofdpunten:

Voorkant van het probleem

De gezinsinterventie heeft in de pilot vooral gezinnen als deelnemers gehad waarvan de moeder te maken had met geweld in een voormalige partnerrelatie. Dit betekent dat er relatief veel eenoudergezinnen meededen en dat er vaak problemen speelden rondom scheiding en omgang. Het ging in deze kleinschalige proef niet zozeer om het voorkomen van beginnend geweld, maar meestal om de effecten van geweld. Daarmee lag het accent meer op het voorkomen van herhaling van geweld en op het leren omgaan met de effecten van geweld op de omgang met elkaar. Het vraagt ook in de toekomst blijvende inspanning om manieren te vinden om beginnend of dreigend geweld al zo vroeg op het spoor te komen; deze problematiek blijft meestal lange tijd voor de buitenwereld verborgen. De uitdaging is om deze gezinnen te vinden en vervolgens te motiveren om aan een cursus als deze mee te doen. Dit kan onder meer door de methodiek meer te richten op vroegsignalering en op het beïnvloeden van risicofactoren.

Voorlichting van intermediaire doelgroepen zoals huisartsen, aandachtfunctionarissen, jeugdartsen en anderen kan nog beter worden benut om het aanbod onder de aandacht te brengen. Tevens is het van belang dat er, ook bij Altrecht, in contact met volwassenen met verwerkingsproblemen directer gevraagd wordt naar de effecten van diverse problemen van volwassenen op de kinderen en de vraag welke ondersteuning daarbij nodig is. Ook anno 2006 blijft staan dat het voor professionals belangrijk is om direct naar ruzies, spanningen en geweld te blijven vragen (Boland, 1988). Ook al leidt dit niet tot een rechtstreekse reactie, er wordt daarmee een signaal gegeven dat je over huiselijk geweld kunt praten en dat je het omgaan met elkaar kunt verbeteren.

Helaas werd in de periode van de pilot vanwege werkdruk geen aansluiting gevonden bij het consultatiebureau, die naar verwachting bij beginnend ouderschap vaker te maken heeft met beginnend geweld of verwaarlozing. De mogelijkheden tot

samenwerking met het cb lijken voor 2006 wat beter, zodat gezamenlijk geïnvesteerd kan worden in aandacht voor de voorkant van het probleem.

Videointeractiebegeleiding verbinden aan ouderrol en risico op geweld

Belangrijk werkprincipe bij de gezinsinterventie is dat het om coaching en begeleiding gaat en niet om hulpverlening. De combinatie van de huisbezoeken met de videointeractie methode lijkt zich goed te lenen voor het verbeteren van de communicatie tussen ouders en kinderen; de methodes worden door de gezinnen positief beoordeeld. Er is nog verfijning op dit punt mogelijk. Ook kan de methode aan kracht winnen door de principes van het werken met videobeelden nog nadrukkelijker in positieve zin te verbinden met de risico's op en de effecten van huiselijk geweld op verschillende leden van het gezinssysteem, door bijvoorbeeld de opnames hierop nog nauwlettend te bekijken. Zo kan gewerkt worden aan het herstel van grenzen, het aansluiten bij kinderen, aan leiding geven en beurtverdelen. Ook is het van belang om ouders psycho-educatie te bieden over de ontwikkeling en speelmogelijkheden van kinderen en hen eventueel tijdelijk van educatief spelmateriaal te voorzien.

Warme overdracht

We hebben vastgesteld dat het kunnen werken in het hier en nu voor de gezinnen en de ouders een belangrijke voorwaarde is om deel te nemen aan dit ontwikkelde aanbod. Uit de evaluaties blijkt dat de gezinnen dikwijls kampen met een veelvoud aan problemen in de opvoeding, huisvesting, financiën en verwerking van het geweld, problemen met scheiding en omgang. De gezinnen moeten veel moeite doen om zich staande te houden en intussen de dagelijkse zorg voor de kinderen te kunnen opbrengen. Daarom is het van groot belang om gezinnen zorgvuldig en proactief te begeleiden bij verwijzing voor, ten tijde van en na de cursus en daarbij actief samen te werken met ketenpartners, met teamleiders en uitvoerende hulpverleners/professionals. Dit geheel aan pro-actieve samenwerking is samen te vatten onder de noemers begeleidde verwijzing en warme slagvaardige overdracht. Deze kenmerkt zich door een goede kwaliteit en een persoonlijke (op maat) benadering.

Timing, (be)grenzen en actie

Het is belangrijk om de grenzen van de gezinsinterventie in acht te nemen. Dat kan door de doelgroep goed te bepalen en tevens door de kern van het programma verder te verhelderen en aan te geven wat respectvol omgaan met elkaar niet doet. Het aanbod is geen relatietherapie, de cursus gaat niet in op verwerkingsproblemen, behandelt geen verslavingsproblematiek, noch psychische of persoonlijkheidsproblematiek en het programma bevat geen uitgebreid programma agressiebeheersing. Voor al deze zaken dient eerst (aanvullende) ondersteuning te worden gevonden. Daarmee is de timing van het aanbod relevant om nauwkeurig vast te stellen wat eerst nodig is en op welk moment de gezinsinterventie passend is. Intussen heeft ervaring met de pilot geleerd dat bij twijfel soms oranje licht kan worden gegeven. De interventie met het gezin kan toch worden gestart en de kanttekening of twijfel wordt hardop uitgesproken. Dit vanuit de gedachte dat het belangrijk is om een gezin niet in de onmacht te laten en deze te bevestigen maar door handelend op te

treden. Ook kan vanuit 'twee sporen' gewerkt worden: Het curatieve spoor door b.v. een hulpverleners van Altrecht (Indigo) en het preventieve spoor door Indigo.

Concrete invulling en uitwerking

Er zijn tijdens dit project jaar vele activiteiten rondom de gezinsinterventie op touw gezet, voor het vervolg is het belangrijk om gerichte keuzes te maken en eventueel een meerjarenplan op te stellen. Concretisering en uitwerking zijn belangrijke aandachtspunten. Zo is het van belang om een trainershandleiding te maken en om een Altrecht preventiebeleid op te zetten over hoe om te gaan met (vermoedens van) mishandeling. Voorlichting is ook een blijvende bron van zorg, vooral ook om te bewerkstelligen dat er nieuwe aanmeldingen binnen blijven komen, bijvoorbeeld met niet een te zware problematiek.

Ook is het belangrijk om in de toekomst te blijven investeren in samenwerking en voorlichting over de gezinsinterventie bij Bureau Jeugdzorg, het Advies en Steunpunt Huiselijk Geweld, consultatiebureau en de hulpverleningsafdelingen van Altrecht (want uit de verwijzingen in de pilot blijkt dat de aanmeldingen ook in Altrecht zelf gevonden kunnen worden). Afstemming binnen Indigo, zoals met KOPP is bijzonder relevant, ook omdat naar verwachting er sprake is van een overlap tussen mishandeling en psychiatrische problematiek. Daarnaast bieden samenwerking met het CB en het ASHG nieuwe kansen op het binnenhalen van passende aanmeldingen.

De pilot als zodanig

Deze pilot heeft onder andere geleerd dat het onderwerp huiselijk geweld zowel voor uitvoerders als managers betekent dat er een nieuwe weg wordt ingeslagen. Een keuze die afdelingsbreed gedragen moet worden en waar veel tijd, geld en energie in kan gaan zitten.

Aan de andere kant hebben we gemerkt dat de betrokken medewerkers en Sietske Dijkstra veel energie en tijd in de pilot hebben gestoken, dat twijfels zijn gerezen en vragen werden gesteld en besproken, dat we met elkaar uit enkele moeilijke momenten zijn gekomen en dat er ondanks en dankzij dit alles een mooi product ligt.

5.3 Resultaten

Er zijn belangrijke resultaten geboekt met de pilot, zowel voor de doelgroep als voor het team.

Op teamniveau:

- Er is ervaring opgedaan in het leren werken met deze doelgroep en deze problematiek.
- We hebben leren werken met drie nieuwe methodieken; huisbezoeken, videointeractiebegeleiding en het model van de basiscommunicatie
- Het signaleren van geweld is verbeterd
- Er is een intern bijscholingstraject ontwikkeld en gevolgd door de uitvoerders

In de pilot:

- Er zijn de volgende producten gemaakt: Dit verslag, een reader over de deskundigheidsbevordering en een concept-cursusboek voor deelnemers.
- We hebben 12 gezinnen weten te bereiken waarvan er vijf de cursus helemaal hebben gevolgd (hiervan hadden drie gezinnen uit eigen beweging met ons contact opgenomen). Deze gezinnen zijn enthousiast.

- We hebben een plaats ingenomen in de keten bij de aanpak van huiselijk geweld.
- Er zijn resultaten bereikt bij de gezinnen die hebben meegedaan zoals het doorbreken van een negatieve spiraal thuis, ouder(s) kunnen zich meer concentreren op het opvoeden van hun kind(eren) en ouders die voor zichzelf elders hulp hebben gevonden.

5.4 Aanbevelingen

Dit verslag van de ontwikkeling van de interventie, de ervaringen met de pilot en de evaluatie daarvan leidt tot verschillende soorten aanbevelingen. De volledige opsomming is te vinden in bijlage 11.

De hier gepresenteerde aanbevelingen krijgen (voorlopig) de hoogste prioriteit en zijn voortgekomen uit overleg het teamoverleg jeugd van Indigo.

Doelgroep en problematiek

1. meer aandacht voor beginnende problemen
2. meer aandacht voor het bevorderen van veilige opvoedsituaties, opvoedvaardigheden, positieve communicatie, en 'gezonde' relaties tussen volwassenen/ouders

Pilot

1. meer samenwerking met ketenpartners aan de voorkant zoals thuiszorg, en advies en steunpunten huiselijk geweld
2. differentiatie van preventief aanbod dat aansluit op de gezinsinterventie
3. meer voorlichting binnen Altrecht zelf over de gezinsinterventie

Interventie

1. meer aandacht voor verbindingen tussen cursussen (KRT, KOPP, Alles Kidzz)
2. meer uitwerken van de relatie tussen videointeractie en geweld
3. meer aandacht bij uitvoerders voor begeleide verwijzing en warme overdracht
4. het maken van een trainershandleiding

Methodes

1. ontwikkeling van op maat te snijden oefeningen en materialen
2. mogelijkheden voor tussentijds telefonisch en schriftelijk contact
3. motiveren voor verdere hulp voor kinderen en voor ouders
4. begeleiden in het bespreekbaar maken van geweld (verwijzing KRT)
5. ontwikkelen van een gezamenlijk spel dat de effecten van het geweld bespreekbaar maakt

Kennismaking

1. maken van checklist en sociale kaart om goede verwijzing te kunnen doen
2. maken van videoinstructievoorbeeld

Begeleiding

1. begeleiders bekwamen zich in begeleide verwijzing en warme overdracht
2. begeleiders motiveren ouders tot het zoeken van hulp voor zichzelf en/of de kinderen

3. ontwikkelen op contact, vertrouwen en deskundigheid

Beleid en organisatie

1. meer dwarsverbindingen tussen de verschillende programma's en cursussen, met name KOPP en gezinsinterventie
2. meer voorlichting over de gezinscursus binnen Altrecht zelf
3. teambreed meer aandacht voor geweldsproblematiek
4. meer warme contacten op managementniveau tussen afdelingen van Altrecht ten aanzien van afstemming bij en aandacht voor geweldsproblematiek

Literatuurlijst

- Boland, G. Moet ik er dan direct naar vragen? Hulpverleners over seksueel geweld, Stichting Tegen Seksueel Geweld, Utrecht, 1988.
- Baeten, P. en L. Janssen. Samenwerking en beroepsgeheim. Juridische mogelijkheden voor het uitwisselen van gegevens bij de aanpak van huiselijk geweld, NIZW, Utrecht, 2002.
- Bouwmeester-Landweer, M. B. R. Huisbezoeken in risicogezinnen: Oké, een methode voor primaire preventie van kindermishandeling, Praktijkboek Jeugdgezondheidszorg, Elsevier, maart 2006.
- Bouwmeester-Landweer, M. B.R.. Early home visitation in families at risk for child maltreatment. Hieruit: Samenvatting III, Leiden, 2006
- Dijkstra, S. en P. Baeten. In de herinnering gekerfd. Kinderen als getuige van geweld tussen hun ouders. Tijdschrift over Psychotherapie, mei 2003, 227-254.
- Dijkstra, S. Effecten van geweld op de opvoeding: een schema, 2005, interne publicatie.
- Harten, T. van Als het misgaat... Bel ik jou. Een veiligheidsnetwerk voor kinderen die getuige zijn van geweld, Tijdschrift over Kindermishandeling, 2004.
- Hermanns, J. Öry, F. en G. Schrijvers. Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Inventgroep, 2005.
- Lawick van J. en M. Groen. Intieme oorlog. Over de kwetsbaarheid van gezinsrelaties, herziene tweede druk Van Gennip, Amsterdam, 2004.
- Van Leerdam F.J.M., Kooijman, K. en F. Öry. Systematische review naar effectieve interventies ter preventie van kindermishandeling. Hieruit: deel 4 Samenvattende conclusies en aanbevelingen, NIZW, Utrecht, 2002.
- Rensen, B. Kindermishandeling In: Praktijkboek jeugdgezondheidszorg, Elsevier, Maarsen, deel III, 2002, 1-39.
- Riphagen, M. Spelenderwijs. Activiteitenboek doelgericht spelen voor kinderen inde hulpverlening, Blijf van m'n Lijf, Dordrecht, 2000.
- Serkei, B. (redactie). Praten doet geen pijn. Handboek bespreekbaar maken huiselijk geweld in allochtone kring, TransAct, Utrecht, 2005.
- Steggink, D. Kamil, de groene kameleon, SWP, Amsterdam, 2003.
- Trier, F. van. *Interne presentatie Video Interactie Begeleiding, mei 2004.*

Trier, F van. Van VHT naar videobehandeling in de GGZ. Themabijeenkomst Altrecht, Utrecht, 10 mei 2005.

Trier, F. van. Videodiagnostiek en videobehandeling in de GGZ: een natuurlijk verloop. Presentatie studiedag van Associatie Intensieve Thuishulp (AIT), 15 december, 2005b.

Van der Pas, A. Eert uw vaders en uw moeders. Handboek methodische ouderbegeleiding 3, SWP, Utrecht, 2005.

Verdoold, C., Dibbits, T. en S. Sas Preventieve interventies voor het jonge kind als getuige van huiselijk geweld, projectplan 0-6 jarigen, Parnassia, Den Haag, juni 2003.

Verdoold, C., Dibbits, T. en S. Sas Preventieve interventies voor het jonge kind als getuige van huiselijk geweld, voortgangsrapportage 0-6 jarigen, Parnassia, Den Haag, juni 2003.

Bijlage 1: Samenstelling begeleidingscommissie

Dhr. Sander van Arum (De Waag)

Mw. Astrid Bödeker (Centrum Maliebaan verslavingszorg)

Mw. Irene Broekhuisen (Bellenbergh)

Mw. Esther Hazenddonk (Vrouwenopvang en Veilighuis, tot 1-12-2005)

Mw. Ineke de Blieck (Vrouwenopvang, vanaf januari 2006)

Mw. Marianne Hemink (Bellenbergh)

Mw. Yvonne Jansen (Altrecht jeugd)

Mw. Rianne Merendonk (Consultatiebureau; niet aanwezig)

Mw. Ebelien Mout (AMK)

Mw. Femke van Trier (Altrecht, jeugd)

Mw. Linda Vogtländer (De Waag)

Voorzitter: Dhr. Theo Mathot

Programmamedewerker: Mw. Sietske Dijkstra

Bijlage 2: Flyer 'Respectvol omgaan met elkaar' Een cursus voor ouders

Informatie voor verwijzers

Waarom en wat

Als het contact met de kinderen of tussen de partners niet zo goed verloopt, dan is dat al snel merkbaar aan de sfeer in huis. Hierdoor kunnen spanningen en ruzie ontstaan binnen het gezin, ruzies waarbij soms ook geschreeuwd en geslagen wordt. Dan is het voor de ouders belangrijk grenzen te leren stellen, op een andere manier met elkaar te communiceren en elkaar binnen het gezin meer in waarde te laten. Bij Indigo is daarom een cursus ontwikkeld voor ouders met kinderen: 'Respectvol omgaan met elkaar'.

Voor wie

De cursus wordt aan huis gegeven en is bedoeld voor ouders en hun kinderen (minimaal 1 kind moet jonger zijn dan 8 jaar zijn). De ouder(s) zijn gemotiveerd om te leren hoe binnen het gezin op een plezierige wijze met elkaar om te gaan en hierin samen te werken. De cursus is ook geschikt voor eenoudergezinnen. We stemmen de inhoud van de cursus zo goed mogelijk af op de specifieke behoeften binnen het gezin.

Doel

Het doel van de cursus is om respectvol met elkaar om te gaan zodat er thuis meer plezier ontstaat. Op deze manier kunnen de spanningen en problemen binnen het gezin verminderen en neemt de kans af dat de kinderen psychische- of gedragsproblemen ontwikkelen.

Werkwijze

Wanneer na aanmelding blijkt dat de cursus een geschikt aanbod is, wordt een afspraak gemaakt voor een kennismakingsgesprek aan huis. Als in overleg definitief wordt besloten dat de ouders gaan deelnemen, worden afspraken gemaakt over leerdoelen en waar nodig over veiligheid. Deze afspraken worden vastgelegd in een contract. Vervolgens komt een preventiewerker acht maal aan huis om samen met het gezin te werken aan de leerdoelen. Tevens wordt gebruik gemaakt van de methodiek van de videointeractiebegeleiding. Er wordt geoefend aan de hand van concrete videobeelden van situaties waar de ouders moeite mee hebben. De nabespreking is gericht op leerpunten waarmee de ouders zelf verder aan de slag gaan.

Informatie en aanmelding

Ouders kunnen zich via het secretariaat aanmelden bij de coördinator, Theo Mathot, op nummer 030-69 99 150. Ook kunnen ze mailen naar secretariaat@indigodirect.nl. Voor extra informatie voor de ouders kan de folder 'Respectvol omgaan met elkaar' opgevraagd worden.

Verwijzers kunnen op dezelfde wijze contact opnemen. Zo kan over en weer de benodigde informatie verstrekt worden en kan de verwijzer Indigo verder informeren over het gezin middels een digitaal aanmeldformulier, mits de ouders daarvoor toestemming hebben gegeven. Ook kan met toestemming van ouders de verwijzer

na afloop van de cursus op de hoogte gebracht worden van het resultaat en het advies. Verwijzers dragen daarmee zorg voor continuïteit en zijn voor het gezin aanspreekbaar.

De kosten voor deelname bedragen 10 euro.

'Knallende ruzie thuis'

Indigo biedt ook, i.s.m. VOU en Cumulus, de cursus 'Knallende ruzie thuis' aan. Deze groep is bedoeld voor kinderen van 7 t/m 12 jaar, die te maken hebben gehad met geweld in de thuissituatie.

Het is een preventief aanbod dat kinderen kan helpen over hun ervaringen te praten met kinderen die hetzelfde hebben meegemaakt. Door met de kinderen te tekenen, te knutselen, toneel te spelen en te praten, wordt spelenderwijs gewerkt aan het bespreekbaar maken van gevoelens en ervaringen, die de thuissituatie bij de kinderen heeft opgeroepen.

Deze groep kan goed in combinatie (voorafgaand aan, of na afloop van) met de cursus 'Respectvol omgaan met elkaar' worden gevolgd. Voor informatie of voor het aanvragen van de folder belt of mailt u met Indigo (030-6999150 / secretariaat@indigodirect.nl).

Voor nadere informatie kunt u terecht op onze site: www.indigodirect.nl

Folder 'Respectvol omgaan met elkaar' Een cursus voor ouders aan huis

Opvoeden van kinderen gaat niet altijd vanzelf. Alle ouders kunnen daarover meepraten. Het is vaak een zware taak, u bent immers als ouders verantwoordelijk voor uw kind en het welzijn van uw kind. Er zijn verschillende dingen waar u als ouders tegenaan kunt lopen in de opvoeding. Ouderschap kan onder druk komen te staan door verwachtingen die niet (helemaal) uitkomen, stressvolle situaties of gebeurtenissen binnen uw gezin, uw eigen (nare) jeugdervaringen, zorgen, schuldgevoelens of problemen die u hebt.

Hierdoor kunnen spanningen en ruzie ontstaan met uw partner of met uw kinderen, ruzies waarbij soms ook geschreeuwd en geslagen wordt. Dan is het voor u als ouders belangrijk grenzen te leren stellen, op een andere manier met elkaar om te gaan en elkaar meer in ieders waarde te laten. De cursus 'Respectvol omgaan met elkaar' kan hierin ondersteuning bieden. Het doel van deze cursus is om respectvol met elkaar om te gaan zodat er thuis meer plezier ontstaat. Op deze manier kunnen de spanningen en problemen bij u en uw kinderen verminderen.

Verwachtingen die niet (helemaal) uitkomen

U kunt hoge verwachtingen koesteren over uw kinderen, uzelf als ouder en over uw relatie. Toch kunnen deze verwachtingen in de praktijk anders uitpakken. Uw kind huilt bijvoorbeeld veel, er zijn ruzies tussen u en uw partner of jullie verschillen vaak van mening over de opvoeding.

Stressvolle omstandigheden

Leefomstandigheden als een slechte behuizing, weinig financiële armslag en een gebrek aan sociale steun kunnen u extra spanningen geven. Dit vraagt van u veel geduld en aanpassingsvermogen. Soms kan dat teveel zijn, dan kosten de problemen zoveel energie dat het opvoeden en verzorgen van kinderen onder druk komt te staan. Het risico bestaat dat de gezinsleden dit onderling op elkaar gaan afreageren. Kinderen worden drukker, vragen negatieve of veel aandacht, ouders hebben geen tijd en rust voor de kinderen en elkaar.

Herinneringen aan (nare) jeugdervaringen

Ook kan het zijn dat met het ouderschap herinneringen aan uw eigen jeugd naar boven komen. Hoe was de band met uw eigen moeder of vader? Soms komen er akelige herinneringen boven zoals slaag van ouders, strenge straffen en een vroeger gebrek aan warmte en aandacht. Deze herinneringen kunnen het u extra moeilijk maken om als ouder goed met uw kinderen om te gaan. Belangrijk is om na te gaan welke waarden u uw kinderen wilt meegeven en hoe u dat wilt doen. Respect, vrijheid, geborgenheid en veiligheid zijn bijvoorbeeld zulke waarden.

Zorgen om uw kinderen die u boven het hoofd groeien

Ouderschap gaat gepaard met kleine en grote zorgen over uw kinderen. Dat kunnen zorgen zijn omdat uw kind niet goed presteert op school, veel ziek is, opstandig gedrag vertoont of juist teruggetrokken is en weinig vriendjes heeft, etc. Soms kunnen die zorgen teveel worden. U kunt u dan als ouder heel machteloos voelen. Dit zorgt ervoor dat u soms uit machteloosheid dingen doet, omdat u niet meer weet

hoe anders. U bent dan bijvoorbeeld prikkelbaarder of kunt weinig van uw kinderen hebben. Misschien straft u strenger dan normaal of schreeuwt u tegen uw kinderen, of bent u juist te beschermend naar uw kind(eren) toe. Het is belangrijk dit gedrag te stoppen. U kunt leren om de signalen sneller te herkennen en hier op een andere manier mee om gaan.

Schuldgevoelens

De problemen binnen uw gezin kunnen u zo in beslag nemen, dat u minder aandacht en tijd kunt opbrengen voor uw kind. U kunt zich daar als ouder schuldig over voelen. Door extra ondersteuning en positieve voorbeelden, kun u meer plezier en voldoening krijgen in de omgang met uw kind.

Ondersteuning zoeken

Misschien bent u niet zo gelukkig over hoe het thuis gaat? Misschien bent u teleurgesteld over de manier waarop u, uw partner en de kinderen met elkaar omgaan? Dan kan het belangrijk zijn ondersteuning te zoeken. Wie immers zelf hulp zoekt, maakt een nieuw begin. Vindt u dat ook? Wilt u wat veranderen in uw gezin en de manier van opvoeden? Wilt u werken aan meer plezier thuis? Dan nodigen we u uit om contact te zoeken en u aan te melden bij Indigo. U kunt zich opgeven als u minstens één kind heeft dat jonger is dan 8 jaar. De kosten bedragen 10 euro.

Werkwijze

De cursus begint met een uitgebreid kennismakingsgesprek bij u thuis. Als in overleg wordt besloten dat u mee gaat doen, maken we afspraken over deelname en over leerdoelen. Deze leggen we vast in een contract. Vervolgens komt een vaste en ervaren begeleider acht maal bij u thuis. De ondersteuning die u krijgt is gebaseerd op uw leerdoelen. Ook maken we gebruik van twee video-opnames. U oefent daarbij met concrete gezinssituaties die moeilijk voor u zijn. De nabespreking is gericht op leerpunten waarmee u dan zelf verder aan de slag kunt.

'Knallende ruzie thuis'

Indigo geeft ook, in samenwerking met Vrouwenopvang Utrecht en Cumulus, de groep 'Knallende ruzie thuis'. Deze groep is bedoeld voor kinderen van 7 t/m 12 jaar, die te maken hebben gehad met heftige ruzies in de thuissituatie.

Het is een preventief aanbod wat kinderen kan helpen over hun ervaringen te praten met kinderen die hetzelfde hebben meegemaakt. Door met de kinderen te tekenen, te knutselen, toneel te spelen en te praten, wordt spelenderwijs gewerkt aan het bespreekbaar maken van gevoelens en ervaringen, die de thuissituatie bij de kinderen heeft opgeroepen.

Deze groep kan voorafgaand aan of na afloop van de cursus 'Respectvol omgaan met elkaar' worden gevolgd. Voor informatie of voor het aanvragen van de folder belt of mailt u met Indigo of bezoekt u onze site: www.indigodirect.nl

Contact en aanmelding

U kunt zich via het secretariaat van Indigo aanmelden (030-6999150). Mailen kan ook naar secretariaat@indigodirect.nl Ook kunt u bellen of mailen voor aanvullende informatie. Na aanmelding wordt er spoedig contact met u opgenomen. Wanneer de

cursus geschikt lijkt, wordt een afspraak gemaakt voor een uitvoerig kennismakingsgesprek.

Bij verwijzing vragen wij uw toestemming om de verwijzer actief te betrekken bij de kennismaking, huisbezoeken en de afronding. Verwijzers dragen daarmee zorg voor de continuïteit van de ondersteuning.

Bijlage 3: Folder Knallende Ruzie Thuis

Knallende ruzie thuis

In elk gezin wordt wel eens ruzie gemaakt, dat hoort bij het gezinsleven. Maar soms gaat het niet meer om een kleine ruzie maar om grote heftige ruzies tussen volwassenen, die uit de hand lopen. Knallende ruzies waarbij ouders veel schreeuwen en/of elkaar slaan. Soms is er zelfs sprake van mishandeling van één van de ouders.

Knallende ruzies zorgen voor spanningen in het gezin waar alle gezinsleden - ook kinderen - last van hebben. Deze folder is bedoeld voor gezinnen waarin knallende ruzies in het verleden hebben plaatsgevonden, maar waarvan de gevolgen nog duidelijk merkbaar zijn.

Wat betekent knallende ruzie thuis voor kinderen?

Ook al lijkt het soms dat kinderen weinig hebben gezien en gehoord, meestal weten zij goed wat er is gebeurd. Voor veel kinderen is dit moeilijk en vaak weten ze niet goed wat ze er mee aan moeten. Veel kinderen durven er niet over te praten. Ze kunnen zich schuldig voelen, zich schamen of angstig zijn, of denken dat schreeuwen en slaan normaal is bij ruzies.

Sommige kinderen laten door hun gedrag duidelijk merken dat ze er mee zitten, bijvoorbeeld door zich heel druk of aggressief te gedragen. Bij andere kinderen merk je niet zoveel, zij worden bijvoorbeeld juist heel stil en trekken zich terug. Het kan ook zijn dat kinderen er op het moment niet zoveel van laten merken maar dat ze later last krijgen van wat zij hebben meegemaakt.

Daarom is het belangrijk dat kinderen er over leren praten, dat ze weten dat ze geen schuld hebben aan de knallende ruzies thuis en weten dat het gebruik van geweld niet normaal is.

Kindergroep

De groep is bedoeld voor kinderen van 7-12 jaar die getuige zijn geweest van knallende ruzies in het gezin. Er is een groep voor kinderen van 7-9 jaar en een groep van 10-12 jaar. Het programma bestaat uit 9 bijeenkomsten van anderhalf uur; de bijeenkomsten zijn 1 keer per week. De kindergroep bestaat uit minimaal 6 kinderen en maximaal 8 kinderen. Sinds 2004 hebben wij in samenwerking met Vrouwenopvang Utrecht en Cumulus diverse groepen gedraaid. Elk jaar wordt ernaar gestreefd in het voorjaar en in het najaar een groep te draaien. De groep wordt altijd op de woensdagmiddag gegeven.

Uit ervaring en onderzoek blijkt dat het kinderen kan helpen over hun ervaringen te praten met kinderen die hetzelfde hebben meegemaakt. Door met de kinderen te tekenen, te knutselen, toneel te spelen en te praten, wordt spelenderwijs gewerkt aan het bespreekbaar maken van gevoelens en ervaringen, die de thuissituatie bij de kinderen oproept.

Oudergroep

Naast de kindergroep is er ook een groep voor ouders (de ervaring leert dat dit bijna altijd de moeders betreft). Het gaat om 4 bijeenkomsten op hetzelfde tijdstip als de kindergroep. Hierin krijgen de ouders informatie over de onderwerpen die in de kindergroep besproken worden en wat dit voor hun kind kan betekenen. Zo blijven zij niet alleen op de hoogte, maar kunnen zij ook hun kind ondersteunen en werken aan een positief contact.

Wie kunnen er meedoen?

“Knallende ruzie thuis”⁵ is bedoeld voor kinderen van 7 t/m 12 jaar waarbij de knallende ruzies in het gezin zijn gestopt.

Het is een preventief aanbod met als doel het voorkomen van emotionele en gedragsproblemen bij kinderen die te maken hebben gehad met geweld in de thuissituatie.

Kinderen die ernstige emotionele en/of gedragsproblemen hebben komen niet in aanmerking voor dit preventieve aanbod, maar verwijzen wij voor gepaste hulp door naar Bureau Jeugdzorg of de jeugdafdeling van Altrecht.

Respectvol omgaan met elkaar

Daarnaast kan het zijn dat de ouders behoefte hebben aan ondersteuning aan huis. Daartoe heeft Indigo de cursus ‘Respectvol omgaan met elkaar’ ontwikkeld.

Doel van de cursus is om in het gezin respectvol en zonder knallende ruzies, met elkaar om te leren gaan. Op deze manier verminderen de spanningen en problemen bij u en uw kinderen, zodat er thuis meer plezier ontstaat.

Deze cursus kan voorafgaand aan of na afloop van ‘Knallende ruzie thuis’ worden gevolgd. Voor informatie belt u Indigo (030-6999150).

Informatie en aanmelding

Wilt u weten wanneer een groep zal starten, of wilt u meer informatie over “Knallende ruzie thuis”, neemt u dan contact op met het secretariaat van Indigo (030 - 6999150) of mailt u naar secretariaat@indigodirect.nl. U kunt ook kijken op www.indigodirect.nl.

Ook de aanmelding gaat via het secretariaat van Indigo. Ouders worden gebeld voor een telefonisch aanmeldgesprek. In dit gesprek wordt meer informatie gegeven over de groep en wordt besproken of “Knallende ruzie thuis” een geschikt aanbod is. Wanneer deelname zeker is dan worden ouder(s) en kind(eren) uitgenodigd voor een kennismakingsgesprek met de begeleiders van de groepen.

Voor deelname aan de groepen wordt een eenmalige onkostenvergoeding gevraagd van 10 euro.

⁵ “Knallende ruzie thuis” is gebaseerd op de methodiek van Let op de Kleintjes (Transact) en komt tot stand door de samenwerking van Vrouwenopvang Utrecht, Cumulus en Altrecht Preventie.

Bijlage 4: Deskundigheidsvereisten

1. kennis van huiselijk geweld: de signalen, uitingsvormen en effecten
2. kennis van (de signalen van) geweld en verwaarlozing in fysieke en psychische zin
3. kennis van de verschillende posities bij geweld: pleger, slachtoffer en getuige
4. kennis van opvoeding en ouderschap
5. een constructieve, motiverende, begripvolle en grenzen stellende (kordate) houding: pro-actief optreden
6. waarneming van signalen en op basis daarvan kunnen handelen
7. om kunnen gaan met vermoedens van mishandeling en een inschatting maken van de ernst
8. op de hoogte zijn wanneer een melding nodig is en werkwijze van AMK kennen
9. inschatten wanneer een verwijzing noodzakelijk is
10. om kunnen gaan met (een zekere mate van) agressie, met ('hete') emoties, weerstand en dilemma's
11. geweld bespreekbaar maken bij ouders met diverse kenmerken en achtergronden (allochtonen, lage ses, alleenstaande ouders, vaders en moeders)
12. gewend zijn om in groepen en met gezinnen te werken
13. het huisbezoek als methode kunnen inzetten.
14. de videointeractiemethode kunnen toepassen
15. kunnen reflecteren op werkervaringen en processen van overdracht en tegenoverdracht
16. in teamverband kunnen werken met diverse betrokken professionals
17. gebruik maken van intercollegiaal overleg en van consultatie en advies
18. in staat zijn de hulp af te stemmen en doelgericht met anderen samen te werken.

Voorwaarden en inhoud scholing

Het is belangrijk om de scholing over een langere periode te laten lopen. Leervragen doen zich al doende voor en zullen tijdens de pilot opkomen in de vorm van dilemma's, valkuilen en belemmeringen bij de te volgen gezinnen. Een vorm van intervisie/supervisie is daarbij van belang voor het welslagen van de interventie. Immers hoe groter de kwaliteit van de medewerkers des te beter de gezinsinterventie kan worden toegepast en op maat gesneden.

De deskundigheidsvereisten zijn te categoriseren als vereisten op het gebied van:

- kennis, houding en vaardigheden
- regie als meta-vaardigheid
- methoden (videointeractie, psycho-educatie, competentieanalyse, veiligheidsplanning)
- reflectie op het proces, vermogen tot communicatie en professioneel handelen
- samenwerking en afstemming
- verwijzing en consultatie

Het is zinvol om de volgende route in gedachten te nemen: 1. (voor)kennis ; 2. actief signaleren; 3. omgaan met vermoedens van mishandeling; 4. consultatie en advies vragen; 5. bekend zijn met de meldcode voor professionals, werkwijze AMK en melding; 6.huiswerk: feedback, follow-up, verwijzing of afsluiting.

Bijlage 5: Modulebeschrijving

Titel programma : Respectvol omgaan met elkaar thuis: Een steuntje in de rug voor ouders en kinderen (gezinscursus) september 2005	
Schrijver	Theo Mathot en Sietske Dijkstra
Doelgroep	Ouders van kinderen (leeftijd tot 8 jaar) die in de onderlinge communicatie verbaal en fysiek geweld (dreigen te) gebruiken, en/of verwaarlozend zijn.
Intermediaire doelgroep	Hulpverleners in de Jeugdzorg (op termijn nader uit te werken)
Doelstelling(en)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zonder geweld (tussen de ouders en/of naar het kind toe) en respectvol met elkaar in het gezin omgaan. 2. Bijdragen aan 'goed genoeg' ouderschap en aan bewustwording van ouderschapspatronen, communicatie en gedrag. 3. Bijdragen aan het voorkomen van psychische- of gedragsproblematiek bij de kinderen als getuige/slachtoffer 4. Bijdragen aan een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen. 5. De cursus vormt een onderdeel van de keten (o.a. gelet op signalering en/of verwijzing.)
Indicaties en contra indicaties	<p>Definities.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Onder 'huiselijk geweld' of 'thuisgeweld' wordt kindermishandeling en partnermishandeling verstaan. Het gaat daarbij om mishandeling en verwaarlozing in psychische en fysieke vorm en niet om seksueel misbruik. <p>Indicaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er is sprake van een verhoogde kans op huiselijk geweld wegens: <ul style="list-style-type: none"> • forse opvoedingsonzekerheid en/of onmacht • problemen in de interactie tussen ouder(s) en kind • Kwetsbaarheidverhogende kenmerken bij het kind • psychische of verslavingsproblemen bij ouder(s) • partnerrelatie problematiek • eigen ervaringen met huiselijk geweld van ouder(s) in het verleden • agressie regulatieproblematiek bij ouder(s) • met regelmaat flinke ruzies • stresserende of beperkende sociaal economische factoren (financiële problemen, slechte huisvesting, werkproblemen, ontoereikend sociaal netwerk) • ontoereikende sociale steun - Kinderen tot 8 jaar zijn getuige/slachtoffer - Ouders zijn gemotiveerd om te werken aan de communicatie in het gezin om huiselijk geweld te voorkomen. - Ouders zijn gemotiveerd om te werken aan hun opvoedingsvaardigheden. - Ouders zijn bereid om het huiselijk geweld te stoppen zodat veiligheid gegarandeerd is voor alle gezinsleden - Het is praktisch haalbaar (denk onder meer aan tijdsinvestering, aandacht kunnen opbrengen) om deel te nemen

	<p>Contra-indicaties:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er is sprake van onbehandelde psychiatrische en/of verslavingsproblematiek bij ouders en/of bij kinderen - Huiselijk geweld is al regelmatig voorgekomen of is al enige tijd gaande waardoor er sprake is van traumatisering en verwerkingsproblematiek. - Acute crisissituatie - Multi-problem gezinnen - Seksueel misbruik van kind(eren) in het gezin - Acute of recente melding bij politie, AMK, meld- of steunpunt of de Raad - Gezinsleden zijn de Nederlandse taal onvoldoende machtig - Er is onvoldoende rust, energie of motivatie om aan de cursus deel te nemen. <p>Aandachtspunten bij aanmelding, verwijzing en screening:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De cursus is ook bedoeld voor eenoudergezinnen. - Bij het inschatten van de verhoogde kans op huiselijk geweld letten op het feit of huiselijk geweld reeds 'verborgen' aanwezig is. - Bij (vermoeden van) pathologie een advies geven over verwijzing en deelnemers motiveren het advies op te volgen - De cursus 'knallende ruzie thuis' kan een goed aanbod zijn voor (één van) de kinderen en omgekeerd kan de cursus een goed aanbod zijn voor de ouder(s) van een deelnemend kind aan 'knallende ruzie thuis'. - In geval van opvoedingsonbekwaamheid overleggen met bijvoorbeeld MEE - In redelijke mate beheersen van de Nederlandse taal. - Wat betreft de <i>verwijzing</i> streven we naar 'warme overdracht', een actieve samenwerking daar waar zinvol, en beogen we om snel aan te kunnen sluiten door goede afspraken met ketenpartners. Daarbij is altijd toestemming van de cliënt vereist, tenzij het gaat om het melden van vermoedens van mishandeling bij het AMK (zie het beleid inzake signalering van geweld en kindermishandeling)
<p>Inhoud/procedure</p>	<p>De cursus richt zich met name op de volgende (risico)factoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het stoppen van dreigend of beginnend huiselijk geweld, o.a. middels veiligheidsplanning en time out - het voorkomen van herhaling van geweld - een aanzet geven voor een positieve respectvolle en adequate communicatie tussen de ouders en tussen ouders en kinderen <p><i>De veiligheid dient betrekking te hebben op alle gezinsleden en is gedurende de cursus zonodig een blijvend aandachtspunt.</i></p> <p><u>Screening</u> (zie 'aandachtspunten bij'...)</p> <p><u>Kennismakingsfase.</u></p> <p>De interventie begint met een 1ste huisbezoek om kennis te maken (bij voorkeur) met het hele gezin. Als deelname zinvol lijkt</p>

	<p>zullen o.a. het contract, de leerdoelen en de afspraken over veiligheid besproken worden. Hierover krijgen ouders schriftelijke informatie.</p> <p>Als deelname niet zinvol lijkt wordt geprobeerd een advies te geven en/of wordt dit teruggekoppeld aan de verwijzer).</p> <p>Het 2^e contact bestaat uit een gesprek met de ouders aan huis of bij Indigo. De leerdoelen, het contract en de veiligheidsplanning worden vastgelegd en ondertekend. Ook wordt geïnventariseerd wat de ouders nog meer nodig hebben (bijv. op het gebied van financiën of huisvesting). Ouders krijgen een advies waar ze terecht kunnen met dergelijke vragen.</p> <p>De kennismakingsfase is nu afgerond (indien van toepassing terugkoppeling naar verwijzer).</p> <p><u>Aanpak fase.</u></p> <p>Deze fase bestaat uit 8 huisbezoeken.</p> <p>Bij het 1^e huisbezoek wordt een video-opname gemaakt. Deze wordt (voorzien van leerpunten) besproken met de ouder(s). Dan volgen er 2 of 3 huisbezoeken als ondersteuning bij het werken aan de leerpunten. Vervolgens wordt een 2^e video-opname gemaakt en ook weer nabesproken. Dan volgen er 2 huisbezoeken als ondersteuning bij het werken aan de leerpunten van de 2de opname.</p> <p><u>Afrondingsfase.</u></p> <p>Tijdens het vóórlaatste huisbezoek wordt een opname gemaakt. Daarna volgt een afsluitend gesprek waarin deze laatste opname wordt nabesproken. Belangrijk hierbij is bespreken van het verloop gedurende de cursus, de overall-leerpunten aangeven, en het vervolg (advies over andere ondersteuning indien nodig en terugkoppeling naar de verwijzer).</p> <p><i>Samengevat:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Twee kennismakingsgesprekken 2. Maximaal drie huisbezoeken waarin een opname wordt gemaakt 3. Twee tot vier huisbezoeken ter ondersteuning bij het werken aan de leerpunten uit de video 4. Drie nabesprekingen van de video-opnames (waarvan de laatste tevens het afsluitend gesprek is). <p>Aandachtspunt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - de relatie tussen de leerdoelen (contract) en de leerpunten (video) - ouders hebben of nemen voldoende tijd om te oefenen.
Thema's (keuzemenu)	<p>Ouderschap en opvoedingsvaardigheden</p> <p>Omgaan met boosheid en frustratie</p> <p>Interactie tussen ouders</p> <p>Interactie tussen ouders en kinderen</p> <p>Irrationele gedachten over ouderschap</p> <p>Negatieve interpretaties van ouders over hun kinderen</p> <p>Negatieve interpretaties over ouderschap</p> <p>Omgaan met en oplossen van conflicten</p> <p>Versterken van sociale steun</p>

	Eigen en andermans grenzen
Type interventies (methoden)	Videobehandeling (o.a. gericht op communicatie) Psycho-educatie Competentiemodel Veiligheidsplanning en time out
Setting (waar wordt de interventie aangeboden bijvoorbeeld GGz instelling, klas)	Aan huis en deels op kantoor.
Onderzoeksresultaten	Volgt
Screening	NB: Deelnemers kunnen ook gevonden worden bij de aanmeldingen voor 'knallende ruzie thuis'. - screeningslijst 'Stevig Ouderschap' - checklist 1 ^{ste} huisbezoek en kennismakingsgesprek op kantoor.
Schaal of reikwijdte (bijvoorbeeld regionaal, provinciaal)	Stad Utrecht en provincie Utrecht
Uitvoerende organisatie	Altrecht Preventie/Indigo Inzet: cursus en training; wij zijn begeleiders die coachen, geen hulpverleners
Samenwerkingspartners/verwijzers	VOU, Cumulus, Altrecht (Jeugd, volwassenen, Bellenbergh, Moeder/Kindcentrum, Preventie (KOPP)), Consultatiebureaus, De Waag, AMK, Jeugdzorg, Maliebaan, huisartsen, AMW.
Preventie type (universeel, selectief, geïndiceerd, zorggericht) of curatie	Geïndiceerd en zorggericht (preventie op maat en mogelijk terugvalpreventie)
Overige informatie	Pilot start najaar 2005 bij 6-10 gezinnen. Daarna volgt bijstelling. Aan de begeleidingscommissie nemen de volgende organisaties deel: Centrum Maliebaan, AMK, De Waag, CB, Altrecht (Jeugd, De Bellenbergh), VOU en VeiligHuis.
Ontwikkelde publicaties en/of materialen	Folder en flyer 'respectvol omgaan met elkaar' Disclaimer en samenwerkingsovereenkomst gezinnen Formulieren voor kennismaking, toestemming. Evaluaties met cliënten en ketenpartners Verslag pilot
Datum	1/9/05
Ingevuld door (naam, adres, telefoonnummer en e-mail adres)	Theo Mathot; Sietske Dijkstra t.mathot@indigodirect.nl 030-6999150

Bijlage 6: Formulier kennismakingsgesprek

Aandachtspunten voor het kennismakingsgesprek met

Uitgewerkt door:

Aanmelding

Reden aanmelding:.

Huidige gezinssamenstelling

(geboortedatum, geslacht, school)

Bijzonderheden gezin: ziekte, gebruik van alcohol, drugs, roken?

(graag per gezinslid aangeven, bij veel middelenconsumptie specifieke lijst gebruiken van Maliebaan)

Indien gescheiden, wat is de reden en hoe is het contact met ex-partner en kinderen

Sociaal economische situatie

(werk, inkomen, huisvesting, sociale contacten/ sociaal netwerk)

Stressfactoren die momenteel in het gezin spelen

Relatie van moeder/vader en de rol die deze partner binnen het gezin speelt

Achtergrond van moeder: Eigen jeugd, ervaring met geweld, verwaarlozing, misbruik en contact met gezin van herkomst en familie

Achtergrond van vader/partner/moeder: Eigen jeugd, ervaring met geweld, verwaarlozing en misbruik en contact met gezin van herkomst/ eigen familie

Beschrijving van de (aard van de) partnerrelatie

Waar is/zijn de kinderen op het moment van de kennismaking

Reden van uithuisplaatsing of ondertoezichtstelling van kind(eren)

Omschrijving van problemen van moeder met de kind(eren)

Omschrijving van problemen van vader/vriend van moeder met de kind(eren)

Oorzaak van de problemen met de kind(ren) volgens moeder/ vriend van moeder

Oorzaak van de problemen met de kind(eren) volgens vader/vriendin van vader

Kinderen al dan niet getuige (geweest) van huiselijk geweld

Effecten wat kinderen meemaakten op het gedrag/houding/vaardigheden van de kinderen

Problemen met andere kinderen (in het gezin)

Effecten wat moeder meemaakte op het gedrag/houding/vaardigheden van de kinderen

(ook uitvragen voor andere opvoeders)

Effect van problemen van moeder/vriend van moeder op de kinderen

Effect van problemen van vader/vriendin van vader op de kinderen

Verloop contact met hulpverleners, toestemming ouder(s) voor contact en contactpersonen

Contactlegging, met wie, waarom en relevante informatie (vragen)

Verwachtingen en doel van moeder/vader van de gezinsinterventie

Indruk: woonomgeving, huis, huishouden, leefomgeving kinderen en structuur

Indruk van dit gezin, geschiktheid (in hier en nu?) en motivatie om mee te doen

Afwegingen voor deelname, twijfels en aanpak

Aandachtspunten

- 1.
- 2.
- 3.

Al te formuleren doelen

- 1.
- 2.
- 3.

Welke aanvullende informatie nodig

Te verwachten belemmeringen en sterke kanten

- A. Inschatting veiligheid van gezin en van uitvoerder

Eindoordeel op basis van kennismaking

- B. Inschatting complexiteit: van het gezinssysteem, de achtergrond en/of de hulpvraag
- C. Inschatting actieve betrokkenheid van kinderen (of vooral werken via de ouders)
- D. Inschatting meerwaarde van inzet van tweetal voor leerproces pilot?
- E. Gevoel van competentie, ervaring en voorkeur uitvoerder
- F. Praktische haalbaarheid en beschikbaarheid

Wat is de indruk van dit gezin en van de motivatie en geschiktheid om mee te doen? Is het ook praktisch haalbaar?

Wat zijn de afwegingen voor deelname? Zijn er twijfels en zo ja welke? Hoe gaan we om met deze twijfels?

Zijn er al aandachtspunten?

Zijn er al doelen te formuleren?

Is er nog aanvullende informatie nodig voordat er een beslissing kan worden genomen?

Welke belemmeringen zijn te verwachten en wat zijn de sterke kanten van dit gezin?

Eindoordeel op basis van deze kennismaking

Bijlage 7: Deelname overeenkomst voor gezin en disclaimer

Deelname overeenkomst Gezinscursus Respectvol omgaan met elkaar

Reden van aanmelding:

Aandachtspunten die in de kennismakingsfase naar voren kwamen:

Verwachtingen van de cursus:

Leerdoelen:

1.

2.

3.

Ondergetekenden komen overeen dat:

Naam ouder(s):

Adres:

Woonplaats:

Tel:

zal (zullen) deelnemen aan de cursus 'respectvol omgaan met elkaar'.

Spelregels

De deelnemer(s) verplicht(en) zich om op gemaakte afspraken aanwezig te zijn (behoudens overmacht).

Er wordt discreet omgegaan met wat besproken en opgenomen is.

Er wordt géén dossier gemaakt.

Een exemplaar van deze deelnameovereenkomst zal bewaard worden.

Het kan zijn dat er toestemming nodig is ten behoeve van de deelnemers voor contact met andere (hulpverlenings)organisaties, hulpverleners, verwijzers en begeleiders. Deze toestemming wordt schriftelijk bevestigd met een handtekening.

Er wordt een kort eindverslag gemaakt voor de deelnemers. De deelnemers bepalen of dit korte eindverslag naar anderen (hulpverleners) kan worden gestuurd.

Overige spelregels en afspraken

Begeleiding

De cursus wordt gegeven door ervaren preventiewerkers.

Er zijn maximaal tien huisbezoeken / videobesprekingen van 1 a 1,5 uur.

Datum:

De preventiemedewerker:

De ouder(s):

Disclaimer gezinscursus 'Respectvol omgaan met elkaar'.

Indigo heeft in samenwerking met Dijkstra Onderzoek de gezinscursus 'Respectvol omgaan met elkaar' ontwikkeld. Deze wordt sinds het najaar van 2005 aangeboden in de regio Midden-Westelijk Utrecht.

Doel van deze cursus is om zonder ruzie of geweld met elkaar in het gezin om te gaan en elkaar in ieders waarde te laten. Tevens is een belangrijk doel steun bieden bij het oppakken van het gezinsleven, het opvoeden en de communicatie daarbij tussen de gezinsleden nadat de ruzie of het geweld heeft plaatsgevonden. De cursus helpt daarmee om problemen bij kinderen en hun ouders te verminderen en te voorkomen. Belangrijk is om te voorkomen dat kinderen (opnieuw) getuige en slachtoffer zijn van thuisgeweld en om de nadelige effecten daarvan zo mogelijk bespreekbaar te maken en te verminderen. Er is ook aandacht nodig voor de opvoeding en voor goede communicatie wanneer het geweld eenmaal is gestopt, aangezien de schade op deze twee gebieden dan meestal naar de voorgrond treedt.

De cursus bestaat uit maximaal tien huisbezoeken, inclusief enkele nabesprekingen van video-opnames. Voorafgaande aan de cursus is er een telefonisch aanmeldgesprek, een huisbezoek en een gesprek waarin samen een contract wordt opgesteld en ondertekend. In dat contract worden afspraken gemaakt over leerdoelen en – indien nodig- over veiligheidsplanning (zonder veiligheid voor alle betrokkenen heeft de cursus geen zin en zal ook niet kunnen starten). Tevens worden dan een paar vragenlijsten voorgelegd over opvoeding en middelengebruik. Deze vragenlijsten worden vertrouwelijk behandeld.

Voor deze cursus gelden de privacyregels zoals die binnen de gezondheidszorg gebruikelijk zijn. Er wordt met grote zorgvuldigheid omgegaan met de informatie die tijdens de huisbezoeken en in de video-opnames naar voren komt.

Vermoedens van kindermishandeling bespreken we met de deelnemers; bij ernstige vermoedens nemen we (ook zonder toestemming) contact op met het Advies- en Meldpunt kindermishandeling (AMK)

Indigo is zich er van bewust dat, ondanks de grote mate van zorgvuldigheid waarmee gewerkt wordt, het inschatten van de ernst van deze problematiek moeilijk kan zijn. Eveneens realiseert zij zich dat een deelnemer op een moment tijdens de cursus niet te bereiken kan zijn of niets van zich laat horen. Hierbij is het mogelijk onduidelijk of iemand ongemotiveerd is of dat de situatie verslechterd is. Er wordt vanuit Indigo het initiatief genomen tot een afrondend gesprek wanneer de cursus vroegtijdig wordt gestopt.

Deelnemers zijn zelf medeverantwoordelijk voor het welslagen van een cursus. De medewerkers van Indigo ondersteunen hen daar bij door het geven van informatie en educatie.

In dit licht wordt benadrukt dat dit aanbod preventief (informatie, educatie, coaching) is en geen hulpverlening.

Bij Indigo werken dan ook geen BIG geregistreerde behandelaars.

De gezinscursus heeft op dit moment de status van een proefproject. Dat wil zeggen dat bekeken wordt in hoeverre gezinnen waar ruzie of geweld heeft gespeeld of juist dreigt baat hebben bij deelname aan deze cursus. Daarom wordt aan de deelnemers (ook de kinderen) aan het eind gevraagd hoe de cursus hen bevallen is. Ook krijgen de deelnemers na afloop van de cursus een vragenlijst toegestuurd.

Deelname aan de cursus 'respectvol omgaan met elkaar' houdt in dat een deelnemer zich bewust is van de inhoud en de genoemde beperkingen van dit aanbod en dat deelname een eigen keuze is.

Voor vragen en of opmerkingen kunt u terecht bij Indigo.

november 2005

Indigo is een onderdeel van Altrecht GGZ.

Bij Indigo werken trainers.

Men kan zonder verwijzing bij Indigo terecht.

Bijlage 8: Evaluatieformulier voor gezinnen

Evaluatie met de gezinnen: de ouders en de kinderen Sd, 29 november

Introductie

Graag willen we uw mening vragen over de cursus 'respectvol omgaan met elkaar'. Zoals we u hebben verteld is deze cursus ontwikkeld om gezinnen te helpen op een positieve en plezierige wijze met elkaar om te gaan, geweld te stoppen en herhaling van geweld te voorkomen.

Nu is het moment aangebroken dat we van u weten hoe de cursus u en uw kinderen bevallen is. Deze afspraak kan telefonisch op een bepaald van tevoren vastgesteld tijdstip. Het is ook mogelijk dat Sietske Dijkstra, als medewerker betrokken bij dit project, bij u thuis komt.

Uw opmerkingen worden anoniem verwerkt. Wij gebruiken uw opmerkingen om de cursus te verbeteren. Op deze manier kunt u door uw bijdrage andere ouders en gezinnen in soortgelijke omstandigheden helpen.

Deze vragen worden aan u gesteld tijdens het evaluatie-gesprek. U kunt dan uw punten naar voren te brengen. Verder is het mogelijk om ter voorbereiding na te denken over de volgende vragen. U kunt ook alvast een paar zaken opschrijven wanneer u dat wenst:

Geslacht en leeftijd:

Gezinssamenstelling nu:

Datum van invullen:

Status van cursus (omcirkel) :

cursus afgerond/ cursus afgebroken/cursus gaande/ rood licht na kennismaking/afgezien van deelname

Vragen over waardering, verwachtingen en veiligheid

Algemene aspecten

1. Hoe is de cursus "respectvol omgaan met elkaar" u bevallen?

- A. Wat vond u er goed aan en wat niet?
- B. Wat waren uw verwachtingen bij de cursus en in hoeverre zijn deze uitgekomen?
- C. Wat heeft u/uw gezin nodig en kan de cursus dit bieden?
- D. Wat is het belangrijkste dat u geleerd heeft van de cursus?
- E. Wat is de reden dat de cursus wordt afgebroken?
- F. Was dit afbreken van de cursus te voorkomen geweest en zo ja, hoe dan?

2. Wat vonden de kinderen van de huisbezoeken? Wat vonden ze goed en wat vonden ze niet goed/niet leuk? Wilt u het ze zelf vragen? Als de kinderen kunnen lezen eventueel voor hen een apart briefje bijvoegen.

- A. Kunt u voorbeelden noemen?
- B. Is hun gedrag/houding ook veranderd en zo ja, hoe?

3. Veiligheid in de thuissituatie.

- A. Was voor u en uw kinderen de thuissituatie voldoende veilig om mee te werken aan de cursus respectvol opvoeden of was het voor u te belastend?
- B. Heeft u suggesties om de veiligheid te vergroten?
- C. Hoe had Indigo u daarbij kunnen ondersteunen?

4. Als u een cijfer kunt geven aan de gezinscursus van 1-10 welk cijfer kiest u dan en waarom?

1-----5-----10

Waardering op onderdelen

5. Waardering van de cursus op diverse onderdelen (duidelijkheid, regels, veiligheid, samenwerken, doelen).

(heel goed/heel belangrijk; redelijk goed redelijk belangrijk/ niet zo belangrijk/niet zo goed/ slecht/totaal onbelangrijk)

Wat vond u van de volgende onderdelen en waarom vond u dat?

- A. Folder
- B. Huisbezoeken
- C. Kennismakingsgesprekken
- D. Afwegingen om al dan niet deel te nemen aan de cursus (redenen van afwijzing en uw mening daarover)

(alleen verder vragen als de cursus is gestart)

- E. Samenwerkingsovereenkomst
- F. Doelen stellen voor uw gezin
Welke doelen zijn gesteld en in hoeverre zijn deze doelen gerealiseerd?
- G. Werken met Video
 - a. hoe heeft u het werken met video ervaren?
 - b. hebben de opnames u meer zicht gegeven op hoe het contact tussen u en uw kind(eren) verloopt?
 - c. wat vond u van de leerpunten bij de video-opname?
 - d. hebben deze opnames en het gesprek over de opname u geholpen om uw contact met uw kind(eren) te verbeteren?
- H. Uitleg over de effecten van geweld en over opvoeden
- I. Uitleg over de ontwikkeling van kinderen en aansluiten bij hun behoeften

Waardering contact begeleiders

6. Waardering van de werkrelatie de begeleider(s) van Indigo Geef elke keer een cijfer en geef of schrijf in een paar steekwoorden op

Hoe vond/ervaarde u het:

- A. Contact met de begeleider(s)
- B. Veiligheid en vertrouwen in het contact met de begeleider(s)
- C. Hoe ging de begeleider om met uw kind(eren)?

En in hoeverre:

- D. Had u het idee dat u met uw vragen en problemen terecht kon bij de begeleider?
- E. Had u het idee dat de begeleider uw problemen en uw situatie begreep?
- F. Had u het idee dat de begeleider u goede adviezen en tips kon geven?

Evaluatie en suggesties

7. Tips voor de cursus

- A. Zou u de cursus aan andere ouders/gezinnen aanraden? Waarom wel of waarom niet?
- B. Wat dient in ieder geval in/aan de cursus te blijven bestaan?
- C. Wat zou de cursus naar uw idee verbeteren?
- D. Waar heeft u tijdens de cursus het meeste aan gehad?
- E. Wat heeft u ten tijde van de cursus het meest gemist?

Overig

8. Andere opmerkingen over de cursus?

- * lengte
- * duur huisbezoeken
- * afronding

Overig, namelijk.....

Bijlage 9: Evaluatieformulier voor de uitvoerders

Vragenlijst voor uitvoerders van Respectvol omgaan met elkaar, een cursus voor gezinnen

Gegevens uitvoerder:

Geslacht:

Leeftijd:

Beroepsachtergrond:

Scholing gevolgd:

Gezinsinterventie uitgevoerd: bij gezinnen

I Vragen over waardering, verwachting van de gezinsinterventie

- 1. Hoe is je deelname aan het project van de gezinsinterventie bevallen?**
- 2. Wat waren je verwachtingen en in hoeverre zijn deze uitgekomen?**
- 3. Wat voor cijfer op een schaal van 1 tot 10 zou je de gezinsinterventie geven zoals deze er nu, in januari 2006 uitziet?**
- 4. Wat vind je sterke punten aan de gezinsinterventie?**
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 5. Welke punten behoeven verbetering en hoe zou je dat kunnen doen?**
 - 1.
 - 2.
 - 3.
- 6. Hoe is het je bevallen om de gezinsinterventie uit te voeren? Wat ging er goed en wat kan nog beter?**

II Methodische principes

- 7. Welke methodische principes zijn naar jou idee van belang bij de gezinsinterventie?**
- 8. Licht toe wat je (positief/negatief/belangrijk) vindt van (aan):**
 - a. het huisbezoek
 - b. aansluiten bij het gezin
 - c. de videointeractiebegeleiding (gezamenlijk bekijken van fragmenten)

(Axelle, Femke en Aldert: de opleiding, het compileren, maken van leerpunten, etc.)

- d. het kennismakingsgesprek(ken) algemeen en specifiek:
 - in kaart brengen problematiek
 - contact maken kinderen
 - contact maken ouders
 - vertellen over werkwijze en aanbod Indigo
 - het opstellen van doelen
 - het sluiten van een overeenkomst
- e. afwegen of deelname geschikt is na het kennismakingsbezoek
- f. contact maken met:
 - * ouders of verzorgers
 - * met jonge kinderen (tot 6 jaar)
 - * met oudere kinderen
- g. het werken in tweetallen (overleg, verschil van inzicht)
- h. overleg met derden, zoals verwijzers, andere instellingen die betrokken zijn tijdens de fase van kennismaking en afwegingen
- i. begeleide verwijzingen doen na de gezinscursus (contact leggen met een hulpverlener van de instelling waarnaar je verwijst)
- j. de intervisiebijeenkomsten

III Scholing

9. Wat vond je van de scholing en de terugkoppeling van informatie?

Hoeveel van de zeven thema-bijeenkomsten heb je gevolgd?

De scholingsbijeenkomsten:

- a. de methode van het huisbezoek
- b. omgaan met agressie
- c. omgaan met videointeractie (de opleiding voor VIB)
- d. omgaan met vermoedens van mishandeling
- e. omgaan met kinderen en ouders (deel 1 en deel 2)
- f. praktisch oefenen
- g. werken met je eigen leerpunten
- h. de terugkoppeling van de scholing en de verslagen

10. In hoeverre sloot deze scholing aan bij je deskundigheid?

11. Had je voor de cursus al te maken gehad met gezinnen waarin geweld is geweest?

12. Was je bekend met het voorbereiden en afleggen van huisbezoeken?

**13. Welke leerpunten heb je voor jezelf geformuleerd?
Is er al iets veranderd aan deze leerpunten?**

14. Wat heb je gemist?

Andere opmerkingen over de scholing:

IV (andere) Voorwaarden voor de gezinsinterventie

15. Wat heb je nodig om de gezinsinterventie goed uit te kunnen voeren?

16. Welke belemmeringen heb je ervaren in de uitvoering en hoe heb je dat opgelost?

17. Wat vond je van de beschikbare tijd om je zaken eigen te maken?

18a. Wat vind je van het beleid van Indigo in het omgaan met vermoedens van mishandeling?

b. Wat vind je van het beleid Altrecht breed?

19. Wat vind je van begeleide verwijzing (warme overdracht?)

20. Andere voorwaarden, namelijk.....

V Tot slot

21. Wat heb je geleerd van de gezinsinterventie en de ervaringen in de gezinnen?

22. Waar zou je je bij de gezinsinterventie verder in willen verdiepen en waarom?

23. Wat is er in de (nabije) toekomst naar jou idee nodig om de gezinsinterventie verder te verstevigen?

- 1.
- 2.
- 3.

24. Andere punten, namelijk.....

Hartelijk dank voor het invullen

Bijlage 10: Uitgebreide lijst met aanbevelingen

Doelgroep en problematiek

1. Meer aandacht voor beginnende problemen (samenwerking thuiszorg)
2. Training over het signaleren en bespreken van geweld en veiligheid, samen met CB
3. Directer vragen naar de effecten van problemen van volwassenen op (de relatie met) kinderen en de ondersteuning die volwassenen daarbij wensen, b.v. in de hulpverlening
4. Begeleide verwijzing c.q. warme overdracht bij meervoudige problematiek
5. Motiveren voor (aanvullende) of specifieke hulp
6. Verfijnen van de timing van de gezinsinterventie (of bij kennismaking) en in sommige situaties kijken of contact zoeken met de vader bijdraagt aan het verbeteren van de situatie
7. Gezinnen tegemoetkomen in hun behoefte aan begeleide verwijzing en warme overdracht
8. Meer aandacht voor het betrekken van twee oudergezinnen voordat het geweld uit de hand loopt
9. Empowerment van eenoudergezinnen en twee oudergezinnen door versterken zelfvertrouwen

Pilot

1. Minder zware problematiek, eerder in het proces
2. Meer samenwerking met ketenpartners aan de voorkant zoals thuiszorg, en advies en steunpunten huiselijk geweld
3. Blijven werken aan bekendheid van de interventie (voorlichting)
4. Afstemming met ketenpartners voor gerichte verwijzing en warme overdracht
5. Meer aandacht voor kennismaking en de juiste timing van de gezinsinterventie
6. Differentiatie van preventief aanbod dat aansluit op de gezinsinterventie
7. Meer voorlichting binnen Altrecht zelf over de gezinsinterventie
8. Indicatiestelling aanscherpen en contra-indicaties uitbreiden

Interventie

1. Meer differentiatiemogelijkheden, aanpak op maat, ook in duur en intensiteit
2. Groepsbijeenkomsten voor moeders en kinderen
3. Meer aandacht voor verbindingen tussen cursussen (KRT, KOPP, Alles Kidzz)
4. Meer uitwerken van de relatie tussen videointeractie en geweld
5. Meer aandacht bij uitvoerders voor begeleide verwijzing en warme overdracht
6. Het maken van een trainershandleiding

Methodes

1. Video-opnames van specifieke situaties die moeilijk zijn
2. Langere observatietijd van ouders met hun kinderen tijdens huisbezoek
3. Coaching en training uitbouwen; meer oefentijd
4. Soms letterlijk coachen als voorbeeld, erachter gaan staan
5. Ontwikkeling van op maat te snijden oefeningen en materialen
6. Mogelijkheden voor tussentijds telefonisch en schriftelijk contact

7. Indien nodig motiveren voor verdere hulp voor kinderen en voor ouders
8. Begeleiden in het bespreekbaar maken van geweld (verwijzing KRT)
9. Begeleiding bij verwijzing en overdracht indien nodig
10. Maak van doelen actiepunten (spreekt meer aan, maak zo concreet mogelijk wat je gaat doen en hoe je het gaat doen)
11. Psycho-educatie aan de ouders over ontwikkeling en speelmogelijkheden van kinderen en de mogelijkheid tijdelijk een koffer met spelmateriaal te plaatsen (speelothek)

Modules en oefeningen

1. Meer op maat gesneden oefeningen inzetten gericht op het versterken van de leeftijdsspecifieke en situatiespecifieke basiscommunicatie
2. Werken met beloningsondersteuning
3. Ontwikkelen van een gezamenlijk spel dat de effecten van het geweld bespreekbaar maakt
4. Toesnijden van methodes als een koffer vol gevoelens op de gezinnen
5. Verder ontwikkelen van begeleiding op basis van de videointeractiemethodiek
6. Concrete en praktische agressietraining

Kennismaking

1. Meer doorvragen tijdens telefonische aanmelding
2. Zorgen dat alle noodzakelijke gegevens worden opgevraagd
3. Maken van checklist en sociale kaart om goede verwijzing te kunnen doen
4. Praktijkgericht overleg met ketenpartners voor begeleide verwijzing
5. Maken van video instructievoorbeeld

Begeleiding

1. Begeleiders profileren/ontwikkelen zich tot coaches en trainers
2. Begeleiders bekwamen zich in begeleide verwijzing en warme overdracht
3. Begeleiders motiveren ouders tot het zoeken van hulp voor zichzelf en/of de kinderen
4. Ontwikkelen op contact, vertrouwen en deskundigheid

Beleid en organisatie

1. Meer werk maken van achterstallig onderhoud (beleid, scholing, disclaimer, methode)
2. Minder bureaucratie, meer faciliteiten
3. Meer koersen op kwaliteit als meerwaarde en warme overdracht
4. Meer dwarsverbindingen tussen de verschillende programma's en cursussen, met name KOPP en gezinsinterventie
5. Meer voorlichting over de gezinscursus binnen Altrecht zelf
6. Teambreed meer aandacht voor geweldsproblematiek
7. Meer warme contacten op managementniveau tussen afdelingen van Altrecht ten aanzien van afstemming bij en aandacht voor geweldsproblematiek
8. Meer strategieontwikkeling en ondersteuning vanuit het management voor samenwerking intermediaire doelgroepen